

BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

OPEN MONUMENTENDAGEN STIJLEN GERECYCLEERD

17 & 18 SEPT. 2016

be style
be heritage
be .brussels

Informatie

Organisatie van de Open Monumentendagen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel Stedelijke Ontwikkeling Directie Monumenten en Landschappen – CCN – Vooruitgangstraat 80 – 1035 Brussel

Infolijn op 17 en 18 september 2016, van 10u tot 17u: 02/204.17.69 – fax: 02/204.15.22 – www.openmonumentendagen.brussels – e-mail: jdp-omd@gob.brussels – [#jdpomd](https://twitter.com/jdpomd) – [f Bruxelles Patrimoines-Erfgoed Brussel](https://www.facebook.com/Bruxelles-Patrimoines-Erfgoed-Brussel)

De uren die vermeld worden bij de gebouwen, verwijzen naar het openings- en sluitingsuur. De organisatoren behouden zich het recht voor de deuren vroeger te sluiten bij een grote toeloop, zodat ze toch op het afgesproken uur kunnen eindigen.

Ter plaatse kunnen speciale maatregelen worden opgelegd voor de te bezoeken gebouwen.

Het is verboden te roken en te eten tijdens de bezoeken. Het is ook mogelijk dat de verantwoordelijken het maken van foto's niet toestaan. Voor een vlotte toegang wordt gevraagd om rugzakken of grote tassen te vermijden.

De vermelding B of BL, gevolgd door een datum aan het einde van een tekst, wijst erop dat het gebouw waarvan sprake op die datum beschermd werd of ingeschreven werd op de bewaarlijst.

De verwijzingen in het vet naast de nummers van de plaatsen en de adressen van de activiteiten verwijzen naar een cartografisch plan van het Gewest. Dat kunt u schriftelijk aanvragen bij de Directie Monumenten en Landschappen en wordt u dan gratis toegestuurd.

Opgelet: voor bepaalde activiteiten is het verplicht vooraf te reserveren (het telefoonnummer vindt u onder de notitie over de activiteit). Er is voor deze werkwijze gekozen om het publiek in optimale omstandigheden te kunnen ontvangen en om voldoende gidsen te kunnen voorzien. U kunt op de dag zelf ook nog naar het vertrekpunt gaan, want annuleringen zijn immers nooit uitgesloten.

Toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit

Dankzij de medewerking van de Nationale Vereniging voor de Huisvesting van Personen met een Handicap (NVHPH), wordt de toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit vermeld naast elk gebouw dat in het programma opgenomen is. Dat is gebaseerd op de gegevens die de verantwoordelijken van de opengestelde plaatsen hebben meegedeeld en werd nog eens gecontroleerd door een lid van de vereniging. Locaties in de open lucht en galerijen werden hierbij buiten beschouwing gelaten, alsook de gebouwen waarvoor onvoldoende gegevens verstrekt werden.

De toegankelijkheid van de gebouwen is weergegeven volgens de criteria en normen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, aan de hand van de volgende logo's:

Toegankelijk: er zijn voldoende voorwaarden vervuld opdat personen in een (al dan niet elektrische) rolstoel zich zelfstandig kunnen verplaatsen.

Toegankelijk met hulp: de hulp van een derde is vereist om zich gemakkelijk te kunnen verplaatsen.

Niet toegankelijk: aanwezigheid van treden of onvermijdelijke obstakels.

De criteria voor toegankelijkheid zijn enkel van toepassing voor de bezoeken tijdens de Open Monumentendagen. Zij zijn niet noodzakelijk geldig voor de gewone activiteiten in die gebouwen.

Voor bijkomende inlichtingen hierover kunt u contact opnemen met de NVHPH (secretariat@anlh.be)

Gebruikte pictogrammen

Openingsuren en data

Metrolijnen en haltes

Trams

Bus

Wandeling/Activiteit

Tentoonstelling/Lezing

Fietstocht

Bustocht

Enkel te bezoeken met gids of reserveren is verplicht

Vertrekpunt of plaats van activiteit

Rondleiding in gebarentaal

De informatie over het openbaar vervoer werd ons verschaft door het MIVB. Zij vermeldt de haltes die zich in de nabijheid bevinden van de plaatsen en vertrekpunten, rekening houdend met de dienstregeling op zaterdag en zondag.

De inlichtingen in deze brochure kunnen buiten onze wil om gewijzigd worden.

Deze brochure wordt gratis verspreid.

Wettelijk depot:
D/2016/6860/015

Voorwoord

Sinds 1989 organiseert het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de Open Monumentendagen, het evenement in september waar alle liefhebbers van architectuur en bouwkundig erfgoed naar uitkijken.

Dit jaar hebben wij ervoor gekozen het Brusselse erfgoed te benaderen aan de hand van de volgende vragen: hoe en waarom hebben architecten in de 19de eeuw geput uit de vormtalen van het verleden? Op welke manier hebben ze oude bouwstijlen opnieuw geïnterpreteerd? En welke emblematische gebouwen in het Brussels Gewest illustreren deze nieuwe interpretaties?

Onder de noemer “Recyclage van stijlen” wil de editie 2016 van de Monumentendagen u de neo- en historiserende stijlen van de 19de eeuw – neogotiek, neoclassicisme, neorenaissance, neoromaans, eclecticisme, enz. – (opnieuw) laten ontdekken. Deze stijlen hebben hun stempel gedrukt op het architecturale landschap van Brussel maar ook op recentere stijlen zoals het regionalisme of het postmodernisme. Het is een unieke kans om een bezoek te brengen aan talrijke opmerkelijke plaatsen van het Brussels Gewest en andere plaatsen die minder bekend of meestal niet toegankelijk zijn.

Met dit programma kunt u gemakkelijk uw eigen parcours samenstellen langs de 97 plaatsen die speciaal hun deuren openen, het zestigtal activiteiten die worden georganiseerd en de vele rondleidingen die uitzonderlijk en gratis worden aangeboden tijdens dit derde weekend van september dat reeds een echte traditie is geworden.

Ik stel er prijs op een speciaal woord van dank te richten tot alle verantwoordelijken van de te bezoeken locaties, de verenigingen, de gemeentebesturen, de vakmensen en de vrijwilligers, alsook aan mijn administratieve diensten die instaan voor het goede verloop van dit gebeuren en het elk jaar hernieuwde succes ervan.

Ik wens u een aangenaam en leerrijk bezoek!

Rudi Vervoort,
*Minister-president van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest, belast met
Monumenten en Landschappen*

© Georges De Kinder

De Sint-Gorikshallen: het infopunt van de Open Monumentendagen!

Tijdens de Open Monumentendagen kunt u met al uw vragen terecht in het informatiepunt in het centrum van Brussel, in de Sint-Gorikshallen, van 10u tot 19u. U vindt er ook de volledige programmabrochure en informatie over de opengestelde plaatsen. De thematische publicatie wordt er tegen een voordeelprijs te koop aangeboden.

Maak gebruik van uw bezoek om de verschillende tentoonstellingen te bezoeken:

- > 'Hidden Heritage' (zie pagina's 46-47)
- > 'Ik, Gustave' (zie pagina's 48-49)
- > 'Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten' (zie pagina's 56 tot 59).
- > 'Bioscopen en buurtleven – Sint-Jans-Molenbeek (1907-2016)' over de oude bioscopen van deze gemeente (van 3 september tot 13 november 2016)

De Stadswinkel opent eveneens zijn deuren om u te informeren over haar activiteiten en het repertorium van gespecialiseerde ambachtsmensen.

- *Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein te Brussel – Kaart **Centrum M 3***
- *M 1-5 (De Brouckère)*
- *T 3-4 (Beurs)*
- *B 29-66-71-88 (De Brouckère), 48 (Beurs)*

Met de medewerking van Patrimoine et Culture en van de Stadswinkel.

Inhoud

Voorwoord	p. 1
------------------------	------

Opengestelde plaatsen en activiteiten

Brussel	p. 4
Brussel-Uitbreiding / Etterbeek / Sint-Lambrechts-Woluwe / Sint-Pieters-Woluwe / Oudergem	p. 32
Tentoonstelling: 'Hidden Heritage'	p. 46
Tentoonstelling: 'Ik, Gustave'	p. 48
Kaart en repertorium van de opengestelde plaatsen	p. 51
Het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten ..	p. 56
Watermaal-Bosvoorde / Brussel-Uitbreiding / Elsene	p. 60
Ukkel / Vorst / Sint-Gillis / Anderlecht	p. 72
Sint-Jans-Molenbeek / Koekelberg / Jette / Brussel-Laken / Brussel-Neder-Over-Heembeek / Evere	p. 84
Schaarbeek / Sint-Joost-ten-Node	p. 92

1. Kaart Centrum M 2 **SINT-KATELIJNEKERK***Sint-Katelijneplein – Brussel* za en zo van 10u tot 18u 1-5 (*Sint-Katelijne*) 3-4 (*Beurs*) 29-47-66-71-88 (*De Brouckère*)

Alles begon met een kleine kapel die in het begin van de 13de eeuw aangebouwd werd tegen de eerste omwalling. In de loop van de 14de en 15de eeuw werd ze vervangen door een gotische kerk met drie beuken. Deze kerk werd vergroot, in 1629, met een barok koor en, in 1664, met klokkentoren. Na een eerste restauratie in 1780 bleef de kerk in gebruik voor de eredienst, maar de overstromingen van 1850 richtten zo veel schade aan dat besloten werd een nieuwe kerk te bouwen op de plaats van het toen recent gedempte Sint-Katelijnedok. Architect Joseph Poelaert leidde de bouwverf van 1854 tot 1859 en werd opgevolgd door architect Wynand Janssens van 1861 tot 1873. De Sint-Katelijnekerk is een voorbeeld

van eclectische stijl, geïnspireerd op Franse renaissancekerken zoals Saint-Eustache nabij de Hallen in Parijs. Met haar massief silhouet in Gobertangesteen domineert ze het gelijknamige plein. De kerk heeft een gotische structuur, opgesmukt met renaissanceornamenten in de interpretatie van Poelaert. Talrijke zuiltjes ritmeren de gevel waarvan de steunberen bekroond zijn met een lantaarn,

een element dat we ook aantreffen op het niveau van het dak. Het interieur heeft een mooi geheel van neo-renaissancemeubilair bewaard, vervaardigd door de gebroeders Goyers uit Leuven. (B 07/12/1981)

Rondleidingen, zaterdag om 10u en 14u en zondag om 14u. Met de medewerking van Kerk en Toerisme Brussel.

 WANDELING**De fabriekswijk**

De wijk tussen de centrale lanen en het kanaal, met de Zennestraat en de Fabrieksstraat als belangrijkste assen, is een van de oudste industriële wijken van de hoofdstad. Al vanaf de eerste helft van de 19de eeuw werden hier diverse industriële bedrijven gevestigd. Op een vrij beperkte oppervlakte ontwikkelden zich brouwerijen, drukkerijen, papierfabrieken, opslagplaatsen, enz., omringd door een dicht netwerk van arbeiderswoningen. De wijk ontsnapte aan de vernieling tijdens de overweldig van de Zenne en bleef ook nadien buiten het vizier van grote stadsvernieuwingsplannen. Vandaar dat deze wijk vandaag een van de grootste concentraties aan opmerkelijke oude industriële gebouwen in het stadscentrum bezit. Hun architectuur bevat talrijke ontleningen die representatief zijn voor de bouwstijlen van die tijd (neoclassicisme, neogotiek, enz.). Deze wandeling vertelt u er meer over.

 zaterdag en zondag om 10u30 (duur: 1u30) vertrek: achter de Sint-Gorikshallen, op het kruispunt van de Pletinckxstraat en de Grootelandstraat in Brussel – kaart **Centrum M 3** 1-5 (*De Brouckère*) 3-4 (*Beurs*) 48-86-95 (*Beurs*) reserveren wenselijk op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.**Met de medewerking van La Fonderie.**

WORKSHOP

Mallen en modellen in alle stijlen

De stafftechniek is een uitvinding uit het midden van de 19de eeuw waarbij gips met plantaardige vezels werd versterkt om de productie van decoratieve elementen in serie mogelijk te maken. Architecten en opdrachtgevers konden kiezen uit catalogi met modellen van kroonlijsten, sierlijsten, kapitelen, kolommen en rozetten in diverse stijlen om het interieur van woningen te verfraaien. Op de gevels werden lijsten getrokken in de pleisterlaag, terwijl andere elementen in een mal werden gegoten en vervolgens bevestigd. Tijdens deze workshop zal Olivier Jamsin, staffwerker-stukadoor, u de basisbeginselen van zijn beroep aanleren en kunt u zelf met het materiaal aan de slag.

🕒 **zaterdag en zondag om 13u30 en 15u50 (duur: 1u30)**

📍 **vertrek: informatieloket van de Stadswinkel in de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein in Brussel – kaart **Centrum M 3****

📍 1-5 (De Brouckère)

📍 3-4 (Beurs)

📍 48-86-95 (Beurs)

📞 **reserveren verplicht op het nummer 02/227.42.69 (maandag tot vrijdag van 10u tot 12u en van 14u tot 16u) of op www.curbain.be. Maximaal 15 personen per workshop.**

Met de medewerking van de Stadswinkel en Olivier Jamsin, staffwerker-stukadoor (atelier Steck).

ACTIVITEIT

Sélection du patron

Brukselbinnenstebuiten helpt u te kiezen uit het grote aanbod aan plaatsen die tijdens de Open Monumentendagen toegankelijk zijn. De *Sélection du patron* biedt u parcours langs een twintigtal gebouwen die een sterke illustratie vormen van het thema en die slechts zeer zelden toegankelijk zijn en waar u vermoedelijk niet te lang moet aanschuiven. Er zijn parcours in het stadscentrum of daarbuiten en ze kunnen te voet, per fiets en/of met het openbaar vervoer worden afgelegd. U kunt deze circuits vanaf begin september downloaden op de website www.brukselbinnenstebuiten.be. Op zaterdag 17 en zondag 18 september, tussen 10u en 16u30, zijn ze op papier beschikbaar bij de stand van Brukselbinnenstebuiten in de Sint-Gorikshallen (Sint-Goriksplein in Brussel – kaart **Centrum M 3**).

📞 **Info: Brukselbinnenstebuiten (02/218.38.78 – bruksel@skynet.be)**

GEZINSRALLY

Wie heeft de wedstrijd van de grote lanen gewonnen?

In 1872, nadat de Zenne verdwenen was onder de nieuwe centrale lanen, schreef het Brusselse stadsbestuur een grote gevelwedstrijd uit om de bouw van nieuwe woningen langs deze nieuwe verkeersassen te stimuleren. Voor de architecten was dit de gedroomde kans om aan de slag te gaan met vroegere stijlen en die naar hartenlust te vermengen. Gewapend met een ontdekkingsgidsje opgesteld door de Erfgoedklassen & Burgerschap en de Stadswinkel vertrekt u met het gezin op zoek naar de winnaars van deze wedstrijd. Wie zal de 'slag om de stijlen' winnen? De ernstige oudheid of het repertoire vol fantasie van de traditionele Brusselse huizen? Grappige details, veelzeggende namen en sprekende standbeelden zetten u op weg.

🕒 **zaterdag en zondag van 10u tot 17u (duur: 1u30)**

📍 **vertrek: informatieloket van de Stadswinkel in de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein in Brussel – kaart **Centrum M 3****

📍 1-5 (De Brouckère)

📍 3-4 (Beurs)

📍 48-86-95 (Beurs)

Met de medewerking van de Stadswinkel en van de Erfgoedklassen & Burgerschap.

WANDELING

Glas-in-loodramen, meer dan kerken alleen

Glas-in-loodramen worden bijna automatisch met kerken geassocieerd, met hun religieuze beeldverhalen en prachtige lichteffecten. Maar we treffen ze evengoed aan in cafés, chocoladewinkels, burgerhuizen en zelfs, hoewel eerder zeldzaam, in sommige arbeiders- of sociale woningen. Een kleurrijke wandeling om de verschillende bouwstijlen op een originele manier te ontdekken!

🕒 **zaterdag om 11u en 16u (duur: 1u30)**

📍 **vertrek: voor de Falstaff, Henri Mausstraat 19 in Brussel – kaart **Centrum M 3****

📍 1-5 (De Brouckère)

📍 3-4 (Beurs)

📍 48-86-95 (Beurs)

📞 **reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

2. Kaart Centrum M 3

BEURS VAN BRUSSEL

Anspachlaan – Brussel

⌚ za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

 M 1-5 (De Brouckère)

 T 3-4 (Beurs)

 B 48-86-95 (Beurs)

De Handelsbeurs van Brussel, geopend in 1873, centraliseerde oude lokalen die voordien verspreid lagen over de stad. De bouw kaderde in een grootschalig project voor de heraanleg van het stadscentrum dat gepaard ging met een aanpassing van de omliggende straten en het trekken van de centrale lanen, waarvan de Beurs een van de blikvangers zou worden. De werken begonnen in 1868 onder leiding van architect Léon Suys. Die ontwierp een gebouw met basilicaal grondplan in neorenaissancestijl dat duidelijk de

invloed van Palladio verraadt in de koepel met gewelfzwicken, het fronton en de zuilenrij van de voorgevel. Een monumentale, door stenen leeuwen geflankeerde trap leidt naar een wandgalerij die begrensd wordt door zes zuilen met Korinthisch kapiteel onder een driehoekig fronton met gebeeldhouwd timpaan. De zijgevels hebben een zeer dynamisch uitzicht gekregen door de aanwezigheid van een centrale travee onder archivolt die het werk is van architect Jules Brunfaut. Binnen compartimenteren vier monumentale pijlers omringd door zuilen met Korinthisch kapiteel een grandioze ruimte die weelderig gedecoreerd is. Een opmerkelijk programma van stucdecoratie versiert inderdaad de centrale koepel, de gordelbogen en de tongewelven met een overvloed van bloemenslingers, bladelementen en gestileerde motieven. (B 19/11/1986)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Brussel Babbelt en Klare Lijn.

2

BEGELEIDE RALLY

Spoedcursus stijlen

Tijdens deze rally krijgt u eerst een spoedcursus stijlenmerken alvorens op pad te gaan voor een interactieve zoektocht in de smeltkroes van stijlen die Brussel is, meer bepaald in de historische stadskern. U ontdekt de sporen die architecten achtergelaten hebben en ontdekt ook getuigen als de Sint-Gorikshallen in neo-Vlaamse renaissancestijl, de Beurs met een herinterpretatie van elementen uit de oudheid of nog een postmodern hotel. Deze rally laat de banden zien die de verschillende stijperiodes verenigen via hun gemeenschappelijke elementen. U zult zien dat deze netjes gekopieerd kunnen zijn, maar ook hergebruikt om zich aan te passen aan de architecturale trends en de technische vooruitgang van het moment. Een echte tijdreis in stijl!

⌚ zondag om 10u, 10u10, 10u20 en 14u, 14u10, 14u20 (duur: 1u30)

⦿ vertrek: aan de ingang van de Sint-Gorikshallen (kant Karperbrug), Sint-Gorikspein in Brussel – kaart **Centrum M 3**

 M 1-5 (De Brouckère)

 T 3-4 (Beurs)

 B 48-86-95 (Beurs)

 reserveren verplicht op nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

3. Kaart Centrum N 3

BROODHUIS (MUSEUM VAN DE STAD BRUSSEL)

Grote Markt – Brussel

- za en zo van 10u tot 18u
- 1-5 (Centraal Station)
- 3-4 (Beurs)
- 48-86-95 (Grote Markt)

Het Broodhuis op de Grote Markt, dat vandaag het Museum van de Stad Brussel huisvest, is een van de meest doorgedreven voorbeelden van 'neostijlen' die in de 19de eeuw zo geliefd waren. Het vervangt op idealiserende wijze het gebouw dat hier stond sinds 1515 en gebouwd was in een overgangsfase tussen gotiek en renaissance. In de loop van de 19de eeuw raakte dit gebouw almaar meer in verval zodanig dat het stadsbestuur in 1873 besloot het te slopen en te vervangen. Drie opties lagen voor: een modern gebouw oprichten, het bestaande gebouw identiek herbouwen met alle onvolkomenheden als gevolg van zijn lange en bewogen geschiedenis, of het herbouwen in een ideale toestand zoals de archi-

tecten het zouden hebben gewild aan het begin van de 16de eeuw. De stad koos voor deze laatste optie. De heropbouw gebeurde in onwaarschijnlijk korte tijd (22 jaar, een recordprestatie voor een bouwverf in de 19de eeuw) en kostte handenvol geld (1.800.000 Belgische frank, een fortuin voor die tijd). Architect Pierre-Victor Jamaer die met het project belast werd, koos voor een zeer versierde gotische stijl. Hij inspireerde zich op oude gravures maar ook op de gevel van het stadhuis van Oudenaarde om het Broodhuis het vermoedelijke uitzicht terug te geven dat het had in de tijd van Keizer Karel. Een grote groep beeldhouwers kreeg opdracht om de talrijke wimbergen, pinakels, hogels, blazoenen, fleurons en alle beelden te vervaardigen die nu nog altijd te zien zijn. (B 05/03/1936).

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 13u30, 14u30, 15u30 en 16u30.

Met de medewerking van de Musea van de Stad Brussel.

Vertrekpunt van de wandeling 'De neogotiek: een stijl vol zachte verleiding' (zie kadertekst hieronder).

3

WANDELING

De neogotiek: een stijl vol zachte verleiding

De neogotiek, vroeger controversieel, maakt vandaag een verleidelijke indruk. Enkele van de mooiste gebouwen in Brussel zijn in deze stijl opgetrokken door befaamde architecten zoals Pierre-Victor Jamaer, Jules-Jacques en Maurice Van Ysendyck of Paul Saintenoy. Het gaat om een apotheek, privéwoningen, gevangenissen, scholen, kerken, musea, enz. Deze wandeling is een ideale gelegenheid om deze stijl te (her)ontdekken.

- zaterdag om 9u, 11u, 14u en 16u (duur: 1u30)
- vertrek: voor het Broodhuis, Grote Markt in Brussel – kaart **Centrum N 3**
- 1-5 (Centraal Station)
- 3-4 (Beurs)
- 48-86-95 (Grote Markt)
- reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de paden van de geschiedenis.

4. Kaart Centrum M 3

BRUSSELS PARLEMENT

Lombardstraat 69 – Brussel

- enkel zo van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u15)
- 48-95 (Grote Markt)

De zetel van het Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar vroeger de Provincieraad van Brabant en de provinciale diensten gevestigd waren, heeft een oppervlakte van 12.000 m². Het gebouw, dat tussen 1907 en 1912 werd opgetrokken naar de plannen van architect Paul Bonduelle, heeft een opmerkelijke voorgevel aan de Lombardstraat die mooi de decoratieve overdaad van de Beaux-Arts-stijl illustreert. Men bemerkt het overwicht aan elementen ontleend aan het decoratieve repertoire van de Lodewijk XVI-stijl met rozetten, lofwerk, festoenen en guirlandes, kronen, sleutels en acanthusbladeren. Boven de benedenverdieping met bossages verlenen gegroefde ionische pilasters grootsheid aan de gevelcompositie. Binnen leidt de grote trap, beeldhouwd door G. Vandevoorde, naar

4

5

een ruime spiegelzaal waarvan de muren door Korinthische pilasters geritmeerd worden. De diverse pronksalons zijn ingericht in Lodewijk XVI-stijl. Aan de achterzijde bevindt zich een 18de-eeuws gebouw, het vroegere hotel de Limminghe, waarvan de salons hun originele decoratie, eveneens in Lodewijk XVI-stijl, hebben bewaard. De moderne uitbouw op het dak met het parlementaire half-rond werd gebouwd naar de plannen van het architectenbureau A2RC, dat de hiervoor uitgeschreven wedstrijd won in 1995. In deze zaal vinden de plenaire zittingen plaats van het Brussels Parlement en van de raden van de Vlaamse en Franse Gemeenschapscommissie. De plenaire vergaderingen van de Raad van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (de 17 Nederlandstalige gekozenen) vinden plaats in een commissiezaal. (B 09/02/1995)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

5. Kaart Centrum M 4

WONING VAN ARCHITECT PIERRE-VICTOR JAMAER

Stalingradlaan 62 – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 18u
(laatste ingang om 17u15)

👤 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 10 personen)

🕒 3-4-51-82 (Lemonnier)

📍 B 46 (Lemonnier)

Stadsarchitect Pierre-Victor Jamaer verkreeg in 1874 een vergunning om zijn eigen woning te bouwen. Hij had de plannen zelf ontworpen en gekozen voor een neo-Vlaamse renaissancestijl hoewel hij daarvoor vaak in neogotische stijl had gewerkt, zowel voor het Broodhuis als voor de Kapellekerk waarvan hij de restauratie had geleid. De bakstenen gevel is overvloedig versierd met hardsteen die de compositie accentueert, onder meer door de gebosseerde sokkel, de opvallende oculus boven de deur en de geblokte omlijstingen rond de vensters. Een gestapelde houten erker, benadrukt de verticaliteit van de gevel. Ze wordt gedragen door liggende leeuwen en is versierd met glas-in-loodramen. Op

deze erker rust een loggia onder een topgevel met rijke houten decoratie. Obelisken markeren de basis van de topgevel. Binnen heeft de architect uitermate veel zorg besteed aan de decoratie, zoals de trap met smeedijzeren leuning, een salon in Lodewijk XVI-stijl en een eetkamer in neorenaissancestijl met een monumentale schouw onder een gepolychromeerd plafond. Deze schouw, uitgevoerd in geschilderd hout, governist gips, stucwerk en marmerimitatie, bevat twee allegorieën in de vorm van vrouwelijke naakten. Het hele interieur ademt een unieke sfeer uit dankzij het vele stucwerk, mozaïeken, sier-smeedwerk, gepolijst marmer en geglazuurde keramiektegels. Het huis is onlangs op voorbeeldige wijze gerestaureerd. (B 08/08/1988)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Brussel Babbelt.

Aanwezigheid van de Union des Artisans du Patrimoine (Unie van Erfgoedambachtslieden) om uitleg te geven over de restauratiewerkzaamheden.

6

6. Kaart Centrum L-M 3

SINT-ANTONIUS VAN PADUAKERK

Artesiëstraat 17 – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 3-4 (Anneessens),
51-82 (Bodegem)

🚶 46-86 (Anneessens)

De gemeenschap van de minderbroeders conventuelen (franciscanen), die in de Kuregemwijk was gevestigd, wou een grotere gebedsruimte dan de kapel die ze sinds 1863 gebruikte. De Amsterdamse architect Pierre Joseph Hubert Cuypers stelde in april 1868 een ontwerp voor en in september van hetzelfde jaar werd de eerste steen gelegd. De kerk in baksteen en hardsteen, die via een galerij met het vlakbij gelegen klooster in verbinding staat, was in 1873 klaar, maar de toren werd pas voltooid in 1888. De gekozen neogotische stijl is een synthese tussen de 13de-eeuwse architectuur van het Île de France en de romaans-gotische architectuur van het Rijnland. Het interieur is aangekleed met een verzorgd neogotisch meubilair, voor het merendeel vervaardigd in de ateliers Cuypers-Stoltzenberg in Roermond, maar ook met een aantal muurschilderingen uit 1891 die het leven van Sint-Antonius van Padua uitbeelden. De glasramen, waarvan de dominante rood-blaauwe kleur

7

7. Kaart Centrum L 3

RIOLMUSEUM VAN DE STAD BRUSSEL – VOORMALIG OCTROOIPAVILJOEN

Anderlechtsepoort – Brussel

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 51-82 (Anderlechtsepoort)

🚶 46 (Anderlechtsepoort)

De twee gebouwtjes in wit- en hardsteen werden tussen 1835 en 1836 opgetrokken in de meest zuivere neoclassicistische stijl naar de plannen van architect Auguste Payen. De tegenover elkaar gelegen voorgevels worden doorbroken door een zuilenportiek onder een driehoekig fronton. Op het ene heeft beeldhouwer Josef Geefs de personificatie van Brussel afgebeeld, op het andere die van de Handel. Deze octrooipaviljoenen maakten deel uit van een tolbarrière rond Brussel waar een doorgangsrecht geheven werd op alle goederen die de stad binnenkwamen. Sinds 1988 huisvesten ze het Rioolmuseum van de Stad Brussel, dat toegang geeft tot de rioolcollector en de overwelfde Zenne. De bezoekers komen er alles te weten over de geschiedenis en de werking van het Brusselse rioleringsnet waarvan de 350 km ondergrondse vertakkingen elke dag duizenden kubieke meter afvalwater verwerken. (B 22/04/1999)

Uitleg over de geschiedenis van de paviljoenen en een korte introductie over het museum, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 13u30, 14u30, 15u30 en 16u30. Met de medewerking van de Musea van de Stad Brussel.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 14u15. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

verwijst naar de middeleeuwse glazeniers uit Frankrijk, dragen de signatuur van 'Maréchal et Champigneulle' uit Metz voor de spitsboogramen en het rozetvenster van het koor. Die van het transept en het hoge middenschip zijn eveneens uit Roermond afkomstig en werden in 1891 vervaardigd door het bedrijf 'F. Nicolas en Zonen'. De kerk, die haar eenheid en decoratie behouden heeft, is een mooi voorbeeld van de neogotische stijl in Brussel. Sinds de franciscaanse gemeenschap zich in deze wijk gevestigd heeft, draagt ze er de geest van broederlijkheid en dialoog uit die eigen zijn aan deze kloosterorde. (B 16/10/2013)

8. Kaart Centrum L 2-3

VOORMALIG OCTROOIPAVILJOEN

Ninoofsepoort – Brussel

🕒 za en zo van 12u tot 18u

📍 51-82 (Ninoofsepoort)

📍 86 (Ninoofsepoort)

De octrooipaviljoenen aan de Ninoofsepoort langs het toen pas aangelegde kanaal van Charleroi werden in 1833 ontworpen door architect Antoine Payen junior die hier trouw de principes toepaste van zijn Franse collega Jean-Nicolas-Louis Durand, theoreticus van het neoclassicisme. De paviljoenen met hun muren in vlakke bossage bevatten destijds een wachtpost voor de paspoortcontrole, een octrooibureau en een lokaal voor de brugwachter. Ze vervingen de wachthuisjes die ontworpen waren door Antoine Payen senior en in 1820 van de Lakensestraat naar hier waren overgebracht. De twee gebouwtjes van slechts één bouwlaag met gekruist zadeldak hebben langs de drie gevels een arcadestructuur met drie rondbogen. Deze arcaden, met bekronend driehoekig fronton en centrale oculus, rusten op pilasters of Toscaanse zuilen. Deze octrooipaviljoenen zijn de enige die nog op hun oorspronkelijke plaats staan. Twee gelijkaardige paviljoenen die vroeger aan de Naamsepoort stonden, markeren vandaag de dag de ingang van het Terkamerenbos terwijl die van de Anderlechtsepoort verhoogd zijn. Een van de twee paviljoenen was sterk beschadigd door herhaalde branden, het andere verkeerde in zeer bouwvallige staat. Enkele jaren geleden nam de vzw CIDEP (*Centre d'Information, de Documentation et d'Etude du Patrimoine*) het initiatief om de twee gebouwtjes in hun oorspronkelijke staat te herstellen. Het eerste paviljoen is vandaag gerestaureerd. (B 10/09/1998)

Tentoonstelling 'Questions de style', met documenten bewaard door het CIDEP die verwijzen naar verschillende stijlen.

8

9. Kaart Centrum M 1-2

KLEIN KASTEELTJE

Negende Linielaan 27 – Brussel

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 51 (Ieper)

Onder de regering van koning Leopold I was er nood aan nieuwe kazernes om de militaire eenheden die in Brussel gelegerd waren te huisvesten. Een van die kazernes werd tussen 1848 en 1852 in neo-Tudorstijl gebouwd naar de plannen van geniekapitein Mathieu-Bernard Meyers en kreeg de naam Klein Kasteeltje naar een vroeger kasteel op die plaats. Twee gekanteelde torens flankeren het toegangsbastion tussen muren met valse schietgaten. Koning Leopold II en andere conservatieve geesten hadden later kritiek op de 'pittoreske' stijl van de kazerne die naar hun smaak te weinig grootsheid uitstraalde. Toch ging het Klein Kasteeltje een mooie toekomst tegemoet. Behalve enkele zeldzame kastelen of privéwoningen verspreid over het hele land, werd de neo-Tudorstijl voornamelijk gekozen voor de bouw van gevangenis, zoals die van Sint-Gillis en Vorst, of voor gebouwen met een militair karakter, zoals in België als in het buitenland. Het gebouw was aanvankelijk gepland voor 1.200 manschappen maar werd al na korte tijd vergroot en toegewezen aan het regi-

9

ment van de karabiniers. Vanaf 1894 werd het de thuisbasis van de fuseliers van het 9de Liniel. Na de Tweede Wereldoorlog diende de kazerne eerst als gevangenis voor collaborateurs. Nadien was ze van 1950 tot 1985 in gebruik als rekruterings- en selectiecentrum van het Belgische leger. In 1986 werd het Klein Kasteeltje omgevormd tot opvangcentrum voor kandidaat-politiek vluchtelingen.

Rondleidingen, zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van La Fonderie en Klare Lijn.

A

B

10.

Kaart G 6

SITE VAN THURN & TAXIS (KONINKLIJK PAKHUIS, DOUANEGBOUW EN LOODS VOOR GEVAARLIJKE PRODUCTEN)

Havenlaan 86C/Picardstraat 3
Brussel

⌚ za en zo van 10u tot 18u

ⓑ 14 (Thurn en Taxis), 88 (Reders)

Op het einde van de 19de eeuw kende Brussel een sterke toename van het handelsverkeer, waardoor ook de doorvoer van goederen aanzienlijk vermeerderde. De behoefte aan nieuwe pakhuizen met goede spoor- en waterverbindingen deed zich steeds nijpender voelen en zo werd besloten op de site van Thurn & Taxis langs het kanaal een groot maritiem en spoorwegcomplex te bouwen. Een reeks gebouwen, qua stijl geïnspireerd op de Vlaamse renaissance, waaronder het Koninklijk Stapelhuis, het Douanegebouw, het Maritiem Station en de Loods voor Gevaarlijke Producten, werd tussen 1904 en 1907 opgetrokken naar de plannen van de architecten Constant Bosmans, Henri Vandeveld en Henri Van Humbeek, in samenwerking met ingenieur Bruneel.

A. Het Koninklijk Pakhuis

Het Koninklijk Pakhuis, een enorm rechthoekig gebouw waarvan alle dragende structuren zijn uitgevoerd in gewapend Hennebique beton, beschikt over een ruimte van 57.000 m² verdeeld over vier verdiepingen onder een zenitaal glazen dak met metalen overkapping. Het werd tussen 1904 en 1906 gebouwd om goederen langdurig in optimale omstandigheden op te slaan. De twee lange gevels van 180 m bestaan uit baksteen en hardsteen. De gevel langs de Havenlaan heeft een centrale travee met bovenaan twee uitstekende torentjes en een uurwerk. Op dit gedeelte ziet men de wapenschilden van de Belgische provincies en een afbeelding van Mercurius, de god van de handel. In de binnenstraat krijgt men een goed beeld van de structuur van het gebouw. Dit gebouw is vandaag omgevormd tot multidisciplinair centrum en huisvest meerdere handelszaken en kantoren.

Tentoonstelling "Bioscopen en neostijlen" (zie kadertekst hiernaast).

B. Het Douanegebouw

Het Douanegebouw volgt de rooilijn van de Picardstraat. Het bezit twee bouwlagen met kantoren die op de verdieping uitgeven op een elegante galerij die een mezzanine vormt. De binnenindeling is georganiseerd langs een grote centrale wandelgang van 115 meter die een soort van binnenstraat vormt waarvan het glazen dak, rustend op pijlers van metalen balken, langs boven licht binnenlaat. Op de begane grond bevonden zich de balies voor het publiek onder arcades van bewerkt hout. De lokalen op de eerste verdieping waren bestemd voor de gewestelijke douanedirectie. Net als het Koninklijk Pakhuis zijn de gevels van het Douanegebouw een voorbeeld van eclectische stijl. Deze prachtige ruimte zou binnenkort een nieuwe bestemming moeten krijgen die in overeenstemming is met zijn architectuur.

Rondleidingen in het Douanegebouw zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van La Fonderie.

C. Loods voor Gevaarlijke Producten

Naast het vroegere Maritiem Station staat de *Wagon-Fer* of de loods voor gevaarlijke producten. Het is een klein gebouw met perrons aan weerszijden en bedekt met een ver overstekend zadeldak. De architectuur van het militaire type had tot doel om bij een explosie de ontploffende stoffen naar boven toe te laten ontsnappen. Het gebouw is voorzien van zware schuifdeuren met tegengewichten die bedekt zijn met bladen zink in schubvorm. Niet ver daarvandaan bemerkt men de hal voor vis en voor massagoederen, waarvan de gebogen vorm de kromming volgt van de sporen die vroeger langs de twee perrons liepen.

Rondleidingen op de site en langs de voornaamste gebouwen, zaterdag en zondag om 11u30 en 14u (duur: 1u30).

Afspraak aan de hoofdingang van het Koninklijk Pakhuis tegenover het kanaal. Met de medewerking van La Fonderie.

TENTOONSTELLING

Bioscopen en neostijlen

Een neostijl is een totaalconcept dat beoogt aan een oudere stijl een moderner uitzicht te geven door hem te combineren met moderne technieken. Deze bouwstijlen, zoals de neogotiek en het neoclassicisme, waren zeer populair in de 19de eeuw, die heimwee had naar de glorierijke tijden van vroeger. Die nostalgie vormde op architecturaal vlak de inspiratiebron voor de neostijlen en het eclecticisme. De bioscoop die toen pas aan het begin stond van zijn stormachtige ontwikkeling, maakte gretig van deze neostijlen gebruik. De architecten, die in dienst stonden van de bioscoopexploitanten, hadden slechts één doel: de toeschouwers een maximum aan comfort bieden om de zalen te vullen en de bioscoop gunstig te onderscheiden van zijn grote rivaal, de schouwburg.

Deze tentoonstelling toont u de mooiste voorbeelden van de neostijlen die toegepast werden om de bioscoopzalen van Brussel in te richten. Het is een unieke gelegenheid om deze pareltjes, die vandaag helaas verdwenen zijn, te ontdekken aan de hand van plannen, tekeningen, programma's en foto's.

- ⬇ *zaterdag en zondag van 10 u tot 18u*
- 📍 *Koninklijk Pakhuis van Thurn en Taxis, Havenlaan 86C in Brussel – kaart G 6*
- 📍 *14 (Thurn en Taxis), 88 (Reders)*

Met de medewerking van 7ARTLA en Thurn & Taxis.

11. Kaart Centrum M 2

PACHECO INSTITUUT

Grootgodshuisstraat 7 – Brussel

- za en zo van 10u tot 18u (laatste ingang om 17u15)
- enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 15 personen)
- M 1-5 (Sint-Katelijne)
- T 51 (Ieper)

Het gebouwcomplex aan de Grootgodshuisstraat werd ontworpen door architect Henri Partoes en vormt een grote rechthoek van 138 m lang bij 94 m breed ingericht rond twee vierkante binnenpleinen omzoomd door brede galerijen met rondboogarcades die als wandelgangen dienen. De drie parallelle hoofdvlugels bevatten elk een centraal paviljoen onder driehoekig fronton dat licht uitspringt uit de zeer sobere gevelwanden. De bouw vond plaats tussen 1824 en 1827. Het Bestuur der Godshuizen van Brussel werd hiermee eigenaar van een imposant geheel in neoclassicistische stijl,

dat echter slechts voor de helft aan het oorspronkelijke project beantwoordde. Alleen het godshuis voor mannen werd immers gebouwd, terwijl de vrouwen werden overgebracht naar het klooster van de celledoers, dat de mannen trouwens net hadden verlaten. Binnen is een kapel ingericht over twee verdiepingen naar het model van een Italiaans salon. Een koepel met cassetten en lantaarn bekroont een rotonde waarin nissen en zuilen elkaar afwisselen. De ruimte wordt opgeluisterd door vier schilderijen van François-Joseph die *Het Geloof*, *De Barmhartigheid*, *De Hoop* en *De Tronende Madonna* voorstellen. Architect Partoes werd ook belast met de heraanleg van de begijnhofwijk, die volledig bebouwd werd met als blikvangers het Groot Godshuis en de Sint-Jan-Baptist ten Begijnhofkerk. Het godshuis werd tussen 1976 en 1982 volledig gerenoveerd en omgedoopt tot Pacheco Instituut naar de naam van de stichting die hier sinds 1888 eveneens gevestigd is. (B 03/07/1977)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU).

Vertrekpunt van de wandeling 'Metamorfoses uit de Oostenrijkse tijd' (zie kadertekst hieronder).

WANDELING

Metamorfoses uit de Oostenrijkse tijd

De tweede helft van de 18de eeuw, toen de vroegere Spaanse Nederlanden onder Oostenrijks bestuur stonden, is de eerste periode van grote stedenbouwkundige veranderingen in Brussel, dat toen 65.000 inwoners telde. Door de patentbrieven van keizerin Maria-Theresia werden het Koningsplein, het Warandepark en de omliggende straten aangelegd op de ruïnes van het afgebrande paleis van de hertogen van Brabant. Zowat overal in de stad werden werken uitgevoerd. In 1779 werd een stapelhuis gebouwd op het einde van de Handelskaai (de huidige KVS). Dicht bij de toenmalige binnenhaven van Brussel werd een nieuw plein aangelegd, de Nieuwe Graanmarkt. De cultuur werd niet vergeten met de bouw van de Muntschouwburg. In 1781 werd ook begonnen met de ontmanteling van de tweede Stadsomwalling, een proces dat 60 jaar zou duren. Op het tracé hiervan werden brede wandelboulevards aangelegd.

- zaterdag en zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u30)
- vertrekk: voor het Pacheco-instituut, Grootgodshuisstraat 7 in Brussel – kaart **Centrum M 2**
- M 1-5 (Sint-Katelijne)
- T 51 (Ieper)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

WANDELING

De Begijnhofwijk: een 'gerecycleerde' wijk

Sinds zijn ontstaan in de 13de eeuw heeft de Begijnhofwijk zich voortdurend aangepast aan de veranderende levenswijzen. De wijk werd op het einde van het Ancien Régime in zijn geheel hertekend en heeft tot op vandaag een bijzonder karakter bewaard. Met de kerk, de pastorie en het godshuis als bijzonderste ankerpunten ontdekt u tijdens een wandeling door de rustige straten van deze wijk diverse bouwstijlen in een mooie harmonie.

- zaterdag en zondag om 10u, 11u30, 14u en 15u30 (duur: 1u)
- vertrekk: voor de Sint-Jan-de-Doperkerk van het Begijnhof, Begijnhofplein in Brussel – kaart **Centrum M 2**
- M 1-5 (Sint-Katelijne)
- reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

12

13

12. Kaart Centrum M 2

VRIJMETSELAARSTEMPELS

Lakensestraat 79 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste ingang om 17u15)

 toegang per groepen van
10 personen

 M 1-5 (De Brouckère)

 T 3-4 (De Brouckère)

 B 29-47-66-71-88 (De Brouckère)

Op 20 april 1909 diende de vrijmetselelaarsloge *Les Vrais Amis de l'Union et du Progrès Réunis* een bouwaanvraag in voor een nieuwe vergaderplaats op het nummer 79 van de Lakensestraat. De plannen hiervoor werden ontworpen door architect Paul Bonduelle die het gebouwencomplex realiseerde in 1910. De neoclassicistische gevel van 1832 aan de straatzijde doet in niets vermoeden dat zich aan de binnenkant van het gebouw drie egyptiserende tempels bevinden. De kleine, de midden- en de grote tempel delen eenzelfde polychrome decoratie

bestaande uit holkeelkroonlijsten, Hathorpilasters, cobra's, gevleugelde zonnescijven, tweekoppige adelaars en vrijmetselelaarswerktuigen. De kleine tempel ademt met zijn met textiel beklede muren en sterrenhemel aan het plafond een intimistische sfeer uit, de twee grote tempels daarentegen imponeren door hun zuilen in de vorm van papyrusbundels en hun ruime afmetingen. Een fries van rammen siert het architraaf onder het plafond. Stucwerk, houtwerk en marmer vervolledigen een decoratie die de fascinatie van de loge voor het oude Egypte toont, een tendens die we ook aantreffen in de grafkunst en de versieringen van sommige officiële gebouwen met sfinxen of obelisken. (B 08/08/1988)

Rondleidingen zodra zich een groep heeft gevormd.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 16u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

13. Kaart Centrum M 2 *

BELGISCH MUSEUM VAN DE VRIJMETSELAARIJ – HOTEL DEWEZ

Lakensestraat 73 – Brussel

 enkel zo van 10u tot 17u

 M 1-5 (De Brouckère)

 T 3-4 (De Brouckère)

 B 29-47-66-71-88 (De Brouckère)

Dit elegante herenhuis in neoclassicistische stijl, dat lange tijd werd beschouwd als de eigen woning van de grote architect Laurent-Benoît Dewez, werd tussen 1760 en 1770 gebouwd naar plannen die zonder twijfel door hemzelf zijn getekend. De gevel bevatte oorspronkelijk vijf traveeën met een centraal uitspringend gedeelte onder driehoekig fronton. Een reeks oculi verfraaide het bovenste gedeelte van het gebouw, dat in de loop van de tijd ernstig in verval raakte. Dankzij een restauratiecampagne tussen 2008 en 2011 is men erin geslaagd opnieuw een eenheid te geven aan de gevel waarvan het siersmeedwerk, de raamkozijnen en het stucwerk gerenoveerd zijn. Binnen heeft men geprobeerd de oorspronkelijke indeling van de ruimtes te herstellen, maar ook het behangpapier, de lambriseringen en de vroegere decoratie. Aan de achterkant zijn de paardenstallen, gelegen in de as van de inrijpoort, bewaard en verhoogd met een galerij. De benedenverdieping huisvest vandaag het Belgisch museum van de Vrijmetselelarij, dat een overzicht geeft van de geschiedenis en de kenmerken van de vrijmetselelarij, meer bepaald in België. Het museum wil vooral de betekenis van de vrijmetselelaarsbeweging verduidelijken. (B 13/02/1992)

Er zullen gidsen in het museum aanwezig zijn om uitleg te geven.

WANDELING

De ontmaskering

Het neoclassicistische Martelaarsplein is als een gemaskerd bal: niets is wat het lijkt. Noch het plein zelf, noch de gevels, noch wat er achter schuilt. Dit en vele andere voorbeelden op deze wandeling (onder meer op de Adolphe Maxlaan, de Wolvengracht, het Muntplein, de Warmoesberg, de Sint-Hubertusgalerijen en de vitrines van de Nieuwstraat...) tonen hoe architectuur ook wel werd gebruikt om de schone schijn op te houden.

- 🕒 *zondag om 10u, 13u en 15u (duur: 1u30)*
- 📍 *vertrek: hoek Nieuwstraat-Sint-Michielsstraat in Brussel – kaart **Centrum N2***
- 📍 *1-5 (De Brouckère)*
- 📍 *3-4 (De Brouckère)*
- 📍 *29-47-66-71-88 (De Brouckère)*
- 📞 *reserveren verplicht (info@klarelign.be of 0493/50.40.60). Maximum 25 personen per vertrek.*

Met de medewerking van Klare Lijn.

WANDELING

Stijloefeningen op de centrale lanen

Langs de centrale lanen werden destijds talrijke gebouwen gerealiseerd in diverse stijlen: neoclassicisme, neorenaissance, eclecticisme. Op het deel van de lanen dat vorige zomer tot voetgangerszone werd omgevormd, kunt u nu in alle rust de sierlijke gevels bewonderen die vaak overvloedig gedecoreerd zijn.

De Noordoorgang, het huis 'In de Kat', het *Grand Café* en het *Pathé Palace*: al deze gebouwen herleven nu ze opnieuw de aandacht krijgen die ze verdienen!

- 🕒 *zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)*
- 📍 *vertrek: ingang van de Noordoorgang (kant Adolphe Maxlaan) in Brussel – kaart **Centrum N 2***
- 📍 *1-5 (De Brouckère)*
- 📍 *3-4 (De Brouckère)*
- 📍 *29-47-66-71-88 (De Brouckère)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

14. Kaart Centrum N 2

MARTELAARSPLEIN

Brussel

📍 29-66-71 (Arenberg)

Het Martelaarsplein is de eerste belangrijke uiting van neoclassicistische architectuur in Brussel. Het plein heette oorspronkelijk Sint-Michielsplein, in de Franse tijd vervangen door *place de la Blanchisserie* omdat op deze plek een blekerij was waar lakens werden gedroogd. De huidige naam werd gegeven om de slachtoffers te herdenken die gevallen waren tijdens de bloedige septemberdagen van 1830. Dit geheel van stilistisch uniforme woningen werd gebouwd op initiatief van privéontwikkelaars naar plannen die door de stad Brussel werden toevertrouwd aan ingenieur-architect Claude Fisco. Hij inspireerde zich op de realisaties van Jules-Hardouin Mansart en bestaande voorbeelden in Parijs en Londen. De benedenverdiepingen met schijnvoegen van de verschillende gevelwanden worden bekroond door een bovenbouw in kolossale orde geritmeerd door pilasters of zuilen op de hoekpaviljoenen. Die laatste zijn rijker versierd om de lange opeenvolging van identieke traveeën te doorbreken. Bemerkt de siervazen, guirlandes en ossenkoppen in reliëf op de paviljoenen aan de Peterseliestraat en de Sint-Michielsstraat. De noordelijke en zuidelijke pleinwand hebben een centraal fronton dat zeven traveeën overspant. Het volledige complex werd gebouwd tussen 1774 en 1776. De sterk vervallen gebouwen zijn de voorbije jaren tijdens twee grote restauratiecampagnes volledig geres-taureerd. (B 10/06/1963)

14

15. Kaart Centrum N2

CERCLE DES AMIS PHILANTHROPES

Peterseliestraat 6-8 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u

 B 29-66-71 (Arenberg)

Het gebouw waar vroeger het atelier gevestigd was van Louis Ghémar, officieel hofphotograaf van Leopold II, huisvest sinds 1877 de vrijmetselaarsstempels van de *Cercle des Amis philanthropes*. Een van de twee gevels aan de Peterseliestraat heeft zijn neoclassicistisch ontwerp van architect-ingenieur Claude Fisco bewaard. Binnen wacht de bezoeker een complete verrassing in de vorm van een maçonniek tempelcomplex in egyptiserende stijl dat door architect Adolphe Samyn werd ontworpen voor *Les Amis philanthropes*. De decoratie is het werk van anderen: Alban Chambon ontwierp de gesculpteerde ornamenten, Louis

16

16. Kaart Centrum N2

EUROPEAN SOCIETY OF ANAESTHESIOLOGY (ESA)

Komediantenstraat 24 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 15 personen)

 M 1-5 (De Brouckère)

 T 3-4 (De Brouckère)

 B 29-66-71 (Arenberg)

Delbeke schilderde de historische en symbolische tafereelen naar schetsen van Jan Verhas, en Gustave Janlet realiseerde de decoratieve beschildering. Zuilen met vaasvormige en Hathorkapitelen, rechtstreeks ontleend aan monumenten uit het land van de farao's, ritmeren de Grote Tempel waarvan de polychrome versieringen van cobra's (uraei) en gevleugelde zonschijven onlangs zijn gerestaureerd. De verbouwde Midentempel bevatte oorspronkelijk papyrusvormige zuilen met daartussen vrijmetselaars- en plantengroeiataferelen. De Grote Tempel is een van de meest representatieve voorbeelden van de neo-Egyptische stijl in België. (B 21/11/1975)

Rondleidingen, zaterdag en zondag van 11 tot 17u.

Lezingen over de geschiedenis van het gebouw en de restauratie van de tempel van Amon-Râ, zaterdag en zondag om 14u30.

Dit herenhuis in neorenaissancestijl werd in 1898 gebouwd naar de plannen van architect Albert Dumont, die ook het stadhuis van Sint-Gillis ontwierp. De toegang tot het huis wordt afgesloten door een sierlijk smeedijzeren hek. De gevel in Euvillesteen heeft een rondboog tweeklicht en een rondboogdeur op de begane grond en een trapeziumvormige erker op de eerste verdieping. Het hoofdstel bovenaan is verfraaid met guirlandes en draagt het bouwjaar in een cartouche. Het weelderig gedecoreerde interieur is geordend rond een klassiek atrium met een colonnade en gekleurde glas-in-loodramen onder een beglaasd dak. Het principe van het atrium gaat terug tot de villa's uit de oudheid. De eetkamer met lambrieringen in neo-Lodewijk XV-stijl gaf oorspronkelijk uit op een charmante wintertuin. In 2002 liet de *European Society of Anaesthesiology* de woning restaureren om er zijn kantoren in te vestigen. (B 28/04/1994)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU) en Brussel Babbelt.

Tentoonstelling over de *European Society of Anaesthesiology*.

15

BUSTOCHT

Brussel in de 19de eeuw: een staalkaart van stijlen

In de 19de eeuw groeide de bevolking van Brussel als nooit tevoren. De door de stad opgeslorpte omliggende dorpen werden in een recordtijd verstedelijkt. De hoofdstad van het jonge België bouwde openbare voorzieningen en gebouwen waarvan de soms imposante architectuur vaak verwees naar vroeger. De architecten herontdekten de geschiedenis van de architectuur en grepen terug naar de gotiek, de Italiaanse renaissance maar vooral de Vlaamse renaissance, die herinnerde aan het grootse nationale verleden. Deze bustocht biedt een breed overzicht van de buitengewone rijkdom en diversiteit van de Brusselse bouwkunst van de 19de eeuw aan de hand van enkele van zijn mooiste realisaties zoals het Justitiepaleis, de arcaden van het Jubelpark en het gemeentehuis en de gevangenis van Sint-Gillis.

- 🕒 *zaterdag om 9u30, 10u30, 13u30 en 14u30 (duur: 3u)*
- 📍 *vertrek: hoek van de Pachecolaan en de Kruidtuinlaan in Brussel – kaart **Centrum O2***
- 🚇 *2-6 (Rogier/Kruidtuin)*
- 🕒 *92-93 (Kruidtuin)*
- 🚏 *61 (Rogier/Kruidtuin)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u). Maximaal 45 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU).

BUSTOCHT

Neoromaans, een lange geschiedenis

De romaanse stijl en haar 19de-eeuwse afleiding, het neoromaans, zijn niet altijd populair geweest. Velen vonden deze stijl eerder 'primitief' en het is pas in de 20ste eeuw dat ze eerherstel heeft genoten en op haar juiste waarde werd geschat. In Brussel werden na de Eerste Wereldoorlog meerdere plannen voor neoromaanse kerken voorgesteld. Hoewel het gebruik van materialen zoals natuursteen bouwwerken in deze stijl vrij duur maakte, gaf ze een nieuw elan aan de art-decokunst. De belangrijkste toepassing bleef echter weggelegd voor religieuze kunst. Het Collège Saint-Michel is een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de neoromaanse stijl in Brussel, maar her en der vinden we nog andere kleine verrassingen.

- 🕒 *zaterdag om 11u en 15u (duur: 1u30)*
- 📍 *vertrek: voor de Nationale Bank van België, de Berlaumontlaan 3 in Brussel – kaart **Centrum N 3***
- 🚇 *1-5 (Centraal Station)*
- 🚏 *29-38-63-65-66-71 (Centraal Station)*
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 48 personen per vertrek.*

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

17. Kaart Centrum O 2

INSTITUT SUPÉRIEUR INDUSTRIEL DE BRUXELLES (ISIB)

Koningsstraat 150 – Brussel

🕒 *za en zo van 11u tot 16u*

🚇 *1-5 (Park)*

🕒 *92-93 (Congres)*

Toen architect Joseph Poelaert opdracht kreeg om de Congreskolom te ontwerpen, tekende hij ook de plannen voor twee identieke herenhuizen aan weerszijden van het toekomstige Congresplein. De twee gebouwen werden opgetrokken tussen 1850 en 1852 in een stijl die verwant is aan het neoclassicisme uit de tijd van Lodewijk XVI. Poelaert introduceerde echter ook elementen uit andere stijlperiodes, zoals de sterk uitspringende kroonlijst die reeds de neorenaissance aankondigt. De firma *Les Savonneries Lever Frères* die hier gevestigd was, liet in 1922 verbouwwerkzaamheden uitvoeren door architect Paul Saintenoy. Het oorspronkelijke uitzicht van de gevel werd daarbij licht gewijzigd, vooral in de versiering van de centrale travee. Ook een flink deel van de interieurdecoratie werd opgeofferd, hoewel belangrijke onderdelen van het werk van Poelaert bewaard bleven, zoals de opmerkelijke vestibule waarvan de vloer en muren volledig bekleed zijn met marmerplaten in verschillende kleuren. Het gebouw huisvest vandaag de zetel van het *Institut Supérieur Industriel de Bruxelles*. (B 19/04/1977)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 11u30, 12u30, 13u30, 14u30 en 15u15. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

Presentatie van de plannen van het gebouw en foto's van de lopende activiteiten.

18. Kaart Centrum O 2

BARRICADENPLEIN

Brussel

M 2-6 (Madou)

B 29-63-65-66 (Madou)

Het cirkelvormige architecturale geheel in neoclassicistische stijl op dit plein, dat vroeger Oranjeplein heette, werd voltooid in 1828. Het was onderdeel van een groot stedenbouwkundig project om de stad te verfraaien. Na de Belgische revolutie van 1830 kreeg het plein zijn nieuwe naam. De

Brusselaars hadden toen immers in de hele stad talrijke barricades opgeworpen. Ze hadden de straten opgebroken, de straatstenen opgestapeld en er alles bovenop gegooid wat de Hollandse troepen kon tegenhouden. Hun vastberadenheid werd beloond en korte tijd later was de onafhankelijkheid een feit. Het plein werd in een zeer homogeen neoclassicisme ontworpen door architect Nicolas Roget en maakte deel uit van de aanleg van de ringlanen op het tracé van de kort voordien afgebroken middeleeuwse omwalling. De eenheid van het geheel

is te danken aan de identieke bepleistering van alle gebouwen, de doorlopende kordonlijsten op de gevels, de symmetrische plaatsing van deuren en vensters en het uniforme lijstwerk. Twee huizen werden afgebroken bij de aanleg van de Omwentelingstraat en in de loop der jaren werden nog kleine veranderingen aangebracht. Dit heeft de eenheid van het plein echter niet geschonden. Het blijft een van de meest representatieve realisaties in zijn soort. Victor Hugo woonde er met zijn gezin en ontving er soms Charles Baudelaire. (B 08/08/1988)

19. Kaart Centrum O 2-3

VOORMALIG HOTEL EN BANK EMPAIN – VOORMALIG HOTEL DE KNUYT DE VOSMAER

Congresstraat 33 – Brussel

Ⓛ enkel za van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

👤 enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 15 personen)

M 2-6 (Madou)

T 92-93 (Congres)

B 29-65-66 (Madou)

Het voormalige hotel de Knuyt de Vosmaer aan het Vrijheidsplein is een opvallend gebouw dat op magistrale wijze de hoek domineert tussen de Congresstraat en de Drukpersstraat. Het werd gebouwd in eclectische stijl met sterke renaissance-invloeden naar de plannen van architect Joseph Naert uit 1878-1879. Het gebouw heeft drie gevels die rijk versierd zijn met hardsteen en door uitspringende hoektorentjes van elkaar worden gescheiden. Een groot dakvenster met het wapenschild van de familie de Knuyt de Vosmaer en een open portiekbekroning markeert de centrale as van de voorgevel. De

benedenverdieping maakt een stoere indruk door het gebruik van geblokte natuursteen. Het interieur heeft een uitzonderlijk rijke decoratie bewaard die werd uitgevoerd in opdracht van Hector de Knuyt, zoon van een grootgrondbezitter, maar vooral van Edouard Empain, die reeds eigenaar was van het gebouw in 1881. De met marmeren borstbeelden op voetstuk versierde inkomhal leidt naar een grote trap van marmer en onyx die verlicht wordt door historiserende glasramen. Zoals in die tijd gebruikelijk was, wisselen verschillende stijlen elkaar af. Zo heeft de grote salon een lambrisering met houten panelen in neo-Lodewijk XV-stijl terwijl de lambrisering van de woonkamer versierd is met houtsnijwerk in neorenaissancestijl. Andere elementen behoren tot de neogotiek, zoals een opmerkelijke houten trappenhal. Het gebouw is onlangs zorgvuldig gerestaureerd en ingericht als kantooruimte. (B 29/09/2005)

Doorlopende rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Pro Velo en Korei.

Uitleg en wandelingen in de wijk, zaterdag om 14u en 16u. Met de medewerking van het Wijkcomité Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw.

20

20. Kaart Centrum O 3

VLAAMS PARLEMENT – HUIS VAN DE VLAAMSE VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

Leuvenseweg 86 – Brussel

- enkel zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u)
- 1-5 (Kunst-Wet),
2-6 (Kunst-Wet/Madou)
- 29-63-65-66 (Treurenberg)

In 1895 ontwierp architect Joseph Benoît in opdracht van het ministerie van Posterijen en Zeewezen een groot gebouw op de plaats van een vroegere concertzaal. Hij koos voor een eclectische stijl met een sterk neoclassicistische inslag die duidelijk tot uiting komt in de wit- en hardstenen gevel die het perspectief van de Hertogstraat afsluit. De Vlaamse Raad, voorloper van het Vlaams Parlement, kocht dit gebouw in 1987 aan en vertrouwdde

de restauratie toe aan twee architecten: Willy Verstraete en Jozef Fuyen. Zij lieten de buitenkant ongewijzigd maar moderniseerden grondig het interieur. De meest originele ingreep is ongetwijfeld de glazen overkapping van het meerhoekige binnenplein dat hierdoor werd omgevormd tot plenaire vergaderzaal. Onder het parlementaire halfroond bevindt zich de zogenaamde Schelp, een polyvalente zaal met volledige marmeren vloer. Een gedeelte van de oorspronkelijke decoratie is echter bewaard gebleven, meer bepaald in de monumentale vestibule waar nog de oude mozaïekvloer en muren met stucwerk en marmerschildering te zien zijn. In het kantoor van de voorzitter hangen elegante schilderijen verfraaid met stucwerk en omlijst door gecanneleerde zuilen en pilasters met Korinthische kapitelen. (B 02/04/1998)

Rondleidingen
(laatste groep om 17u).

21

21. Kaart Centrum O 3

CERCLE ROYAL GAULOIS ARTISTIQUE ET LITTÉRAIRE

Wetstraat 5 (achter het Théâtre royal du Parc) – Brussel

- za en zo van 10 tot 18u
- 1-5 Kunst-Wet/Park),
2-6 (Kunst-Wet)
- 92-93 (Park)
- 29-63-65-66 (Park)

In 1782 kreeg architect Louis Montoyer opdracht de plannen te ontwerpen voor een gebouwencomplex in Lodewijk XVI-stijl dat een cirkelvormige schouwburg evenals een rechthoekig gebouw met balzaal en ontvangstzaal moest omvatten. In 1820 werd dit gebouwencomplex, de Waux-Hall geheten, overgedragen aan de Stad Brussel, die besloot om elk van de gebouwen apart te verhuren. De *Société du Concert Noble* nam het café van de Waux-Hall en enkele aanpalende lokalen in concessie en kreeg toestemming om een prestigieuze balzaal te bouwen naar de plannen van architect Charles Van der Straeten. In 1871 werd het geheel verhuurd aan de

Cercle artistique et littéraire die sinds 1951 ook onderdak biedt aan de *Cercle gaulois*. Deze privéclub heeft het gebruiksrecht van de blauwe salon, de koninklijke salon, de balzaal die met zijn neoclassicistische ordonnantie en de vier kariatiden vervaardigd door beeldhouwer François Rude, en de Lotharingenzaal die uit 1783 dateert en dus deel uitmaakt van het oorspronkelijke gebouw. De neoclassicistische decoratie dateert overigens uit deze periode en omvat zeer mooi stucwerk en pilasters in composietstijl. Sinds zijn ontstaan is de *Cercle royal gaulois artistique et littéraire* een ontmoetingsplaats waar talrijke recepties, lezingen en vergaderingen plaatsvinden. (B 09/03/1995)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u, 11u, 12u, 13u, 14u, 15u, 16u en 17u.

 Rondleidingen in Franse gebarentaal, zondag om 14u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

Stand van de vereniging 'Association des Amis de l'Unesco' met voorstelling van het tijdschrift *Les nouvelles du patrimoine*.

22. Kaart Centrum O 3

GALERIJ VAN DE WAUX-HALL

Wetstraat 5 (achter het Théâtre royal du Parc en de Cercle royal gaulois artistique et littéraire) – Brussel

- 🕒 za en zo van 10u tot 18u
- 📍 1-5 Kunst-Wet/Park), 2-6 (Kunst-Wet)
- 🕒 92-93 (Park)
- 📍 29-63-65-66 (Park)

Het eind 18de-eeuws aangelegde park van Brussel onderging de invloed van de Engelse parken, die vooral op vermaak waren afgestemd. Zo werd in 1783 een *vauxhall* gebouwd, een uitgaansgelegenheid met zaal voor voorstellingen en balzaal. In 1913 werd de Brusselse Waux-Hall uitgebreid met een overdekte galerij en een muziekpaviljoen, ontworpen door stadsarchitect François Malfait. Het betreft een geheel in Lodewijk XVI-stijl dat volledig

in houten traliewerk is opgetrokken. In de loop der jaren raakte deze galerij in onbruik met toenemend verval als gevolg. Het traliewerk takelde af door de invloed van weer en wind. De galerij werd uiteindelijk voor het publiek afgesloten. De restauratie van de galerij, in opdracht van de Stad Brussel, loopt momenteel ten einde. Een deel van de oorspronkelijke elementen is gerestoreerd. Andere, die te zwaar waren beschadigd, zijn op identieke wijze opnieuw gemaakt en de ontbrekende elementen zoals vazen, balustrades en de koepelbekroning zijn gereconstrueerd op basis van archiefdocumenten. (B 19/05/1994)

Uitleg over de verschillende interventies die deze unieke site zijn luister hebben teruggegeven.

Met de medewerking van de Stad Brussel (Cel Historisch Erfgoed), A2RC en Korei.

23. Kaart Centrum O 3

PALEIS DER NATIE

Leuvenseweg 7-13 – Brussel

- 🕒 enkel za van 10u tot 18u
- 🚫 veiligheids- en identiteitscontrole aan de ingang
- 📍 1-5 (Park), 2-6 (Kunst-Wet)
- 🕒 92-93 (Park)
- 📍 29-63-65-66 (Treurenberg)

Het Paleis der Natie, vandaag de zetel van het Federaal Parlement, vormt het centrale gedeelte van het grootse neoclassicistische geheel dat de noordzijde van het Koninklijk Park afsluit. Het U-vormige gebouw kwam tot stand tussen 1778 en 1783 naar de plannen van architect B. Guimard, die ook het Koningsplein ontwierp. De hoofdgevel wordt bekroond door een fronton met bas-relief van Gilles-Lambert Godecharle dat de "Gerechtigheid die de ondeugden bestraft en de deugden belooft" voorstelt. De westgevel werd oorspronkelijk ingenomen door de Kanselarij en de oostgevel door de Rekenkamer, terwijl het centrale

gedeelte bestemd was voor de Soevereine Raad van Brabant die de Belgische provincies bestuurde ten tijde van Karel van Lotharingen. In de met stucwerk gedecoreerde hal, die een vloer in wit marmer heeft, markeren twee paar Dorische zuilen de vestibules die toegang geven tot twee monumentale trappen. De ene trap, bekleed met rood tapijt, leidt naar de Senaat, waarvan de vergaderzaal met gesculpteerde lambriseringen versierd is met de portretten van onze nationale glorieën,

geschilderd door Louis Gallait tegen een gouden achtergrond in historiserende stijl. Deze ruimte werd ontworpen door architect Tilman-François Suys. De andere trap, bekleed met groen tapijt, leidt naar de Kamer, waarvan de halfronde zaal die in 1883 door een brand werd verwoest en later in neoclassicistische stijl heringericht werd door architect Hendrik Beyaert. Meerdere salons met parket in Lodewijk XVI-stijl vormen een mooi geheel. Het Paleis der Natie is het politieke centrum van ons land.

24. Kaart Centrum N 3

PARLEMENT VAN DE FÉDÉRATION WALLONIE-BRUXELLES – VOORMALIG HÔTEL DE LIGNE

Koningsstraat 72 – Brussel

- enkel za van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u15)
- enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)
- 1-5 (Park)
- 92-93 (Park)
- 29-63-65-66 (Park)

Dit herenhuis in neoclassicistische stijl met centraal driehoekig fronton wordt toegeschreven aan architect Barnabé Guimard en werd omstreeks 1777 gebouwd voor graaf de Lannoy, als symmetrisch pendant van het andere gebouw op de hoek van de Koloniënstraat. Het maakt deel uit van een groot neoclassicistisch geheel dat rond het koninklijk park is gegroepeerd, voornamelijk langs de Koningsstraat en de Wetstraat. Latere eigenaars waren in 1836 prins de Ligne Eugène Lamoral en in 1897 de 'Tramways bruxellois'. In 1900 werd het de zetel van een bank. Vandaag is het gebouw aangepast aan de behoeften van het Parlement van de Fédération Wallonie-Bruxelles, met onder meer de inrichting van een parlementair halfgrond en commissiezalen. Ondanks de vele veranderingen aan het interieur bezit het gebouw nog enkele rijkelijk gedecoreerde historische salons die plafonds met sierlijk stucwerk en originele lambriseringen in neoclassicistische stijl (ook wel Lodewijk XVI-stijl genoemd) bevatten, waarin mythologische tafereelen het verbindende thema vormen.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 10u. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

Kunstwerken tentoonstelling van de winnaar van de "Jonge kunstenaars" 2016 award, design categorie, uitgereikt door het Parlement van de Fédération Wallonie-Bruxelles.

24

25. Kaart Centrum N 3

BNP PARIBAS FORTIS – VOORMALIGE ZETEL VAN DE GENERALE MAATSCHAPPIJ

Koningsstraat 20 – Brussel

- enkel zo van 10u tot 18u (laatste toegang om 17u)
- enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)
- 1-5 (Park)
- 92-93 (Paleizen)
- 38-71 (Koning)

De *Algemeene Maatschappij ter Begunstiging van de Volksvlijt* vestigde zijn zetel in 1822 aan de Hofberg en nestelde zich daarmee van meet af aan in een wijk van aanzien, niet ver van het centrum van de politieke macht. In 1904 kocht deze bank, die aan de oorsprong ligt van de Generale Maatschappij van België en van het huidige BNP Paribas Fortis, een eerste gebouw in de Koningsstraat. In 1922 werd dit patrimonium vergroot met de aankoop van aanpalende gebouwen. Het gebouwencomplex werd volledig heringericht en eengemaakt tussen 1965 en 1980, in overeenstemming met de bouwvoorschriften uit de 18de eeuw, toen deze wijk werd aangelegd.

25

Binnen roepen enkele pronksalons nog de sfeer op van de tijd van de Verlichting. Zo bevat de Lotharingenzaal twee wandtapijten met het wapenschild van keizer Frans van Lotharingen en zijn echtgenote keizerin Maria-Theresia van Oostenrijk, terwijl in de Grote Galerij een reeks wandtapijten hangt met episodes uit het leven van Mozes, geweven tussen 1742 en 1763 in het atelier van de gebroeders Van der Borcht. De Koningszaal ten slotte dankt zijn naam aan de portretten die de muren sieren en die de opeenvolgende vorsten van onze gewesten voorstellen, van koning Willem I tot koning Filip.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

 Rondleiding in Franse gebarentaal, zondag om 10u30. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

26. Kaart Centrum N 3-4 **BIP (HUIS VAN HET GEWEST)**

Koningsstraat 2-4 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u 92-93 (Koning) 27-38-71-95 (Koning)

Het Bip is gevestigd in twee gebouwen, het Hôtel Grimbergen op de nummers 2-4 van de Koningsstraat, en het Hôtel Spangen op het nummer 11 van het Koningsplein. Deze gebouwen maken deel uit van het neoclassicistische geheel van het plein, dat ontworpen is door de Franse architect Jean-Benoît-Vincent Barré. Het Hôtel Grimbergen werd gebouwd vanaf 1776 onder leiding van architect Barnabé Guimard. Het was van bij het begin onderverdeeld en kende diverse bestemmingen. De hoek aan de parkzijde werd omstreeks 1830 ingenomen door het *Café de l'Amitié*, terwijl op de hoek aan de kant van het Koningsplein van 1840 tot 1875 de boekhandel Muquardt was gevestigd. Nadien werd het gebouw eigendom van de *Lloyds & National Provincial Foreign Bank Ltd* en volledig ingericht als kantoren. De toegangshal kreeg een rijke decoratie in marmer van verschillende kleuren. Uit dezelfde periode dateert ook de grote lokettenzaal waarvan het gecompartmenteerde plafond een kroonlijst heeft van kunstig stucwerk. Forse pilasters in geel marmer met vergulde egyptiserende kapitelen organiseren de ruimte. Op de verdieping is een opmerkelijk stucplafond bewaard dat duidelijk geïnspireerd is op de Adamstijl, die in de 18de eeuw zeer in de mode was in Groot-Brittannië. Het stucwerk, dat mooi uitkomt tegen de watergroene en bleekblauwe achtergrond, omvat elkaar aankijkende griffoenen, amfora's in de fries onder de kroonlijst, medaillons en guirlandes. Het gebouw dat sinds 1984 eigendom is van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, huisvest sinds 10 mei 2008 het Bip, Huis van het Gewest. Op de verdieping bevindt zich de tentoonstelling 'experience Brussels!' die de vele facetten van Brussel laat zien via tien ludieke en interactieve zalen. U kunt er onder meer een prachtige interactieve maquette van het Brussels Gewest bewonderen op schaal 1/1500. (B 04/07/1984)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

Vertrekpunt van de wandeling 'Niets gaat verloren, niets is nieuw... alles wordt gerecupereerd!' (zie kadertekst hieronder).

 BUSTOCHT
Niets gaat verloren... alles wordt gerecupereerd!

Stel dat het eclecticisme nu eens niet getuigde van gebrek aan inspiratie, maar integendeel van een voortdurend heruitvinden, van een blijvend opborrelende vernieuwing? Na de witte, neoclassicistische stad naar Frans model hebben onze architecten niets anders gedaan dan vroegere stijlen heruit te vinden, er elementen aan ontleend en opnieuw gecombineerd op een niet eerder geziene, originele manier. De bronnen varieerden in de tijd – Italië, de trans-Atlantische schepen, het Engelse platteland, Manhattan – en deden een nieuwe wind vaak uit verre streken waaien door het Brusselse landschap. Deze bustocht vertelt u er meer over.

 zaterdag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)

 vertrekk: voor het Bip, Koningsstraat 2-4 in Brussel – kaart **Centrum N 4**

 92-93 (Koning)

 27-38-71-95 (Koning)

 reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 45 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

27. Kaart Centrum N 3
PROTESTANTSE KERK VAN BRUSSEL – VOORMALIGE KONINKLIJKE KAPEL

Museumplein 2 – Brussel

 Ⓛ za van 10u tot 18u
zo van 13u tot 18u

Ⓜ 92-93 (Koning)

ⓑ 27-38-71-95 (Koning)

De kapel op het Museumplein, destijds 'Hofkapel' genoemd, werd gebouwd naar de plannen van architect Jean Fautle. De eerste steen werd gelegd op 1 mei 1760. Het grondplan vertoont grote gelijkenis met de kapel van het kasteel van Versailles, maar het algemene uitzicht lijkt verbazend goed op de kapel van het kasteel van Lunéville in

Lotharingen, ongetwijfeld om Karel van Lotharingen, gouverneur van de Nederlanden onder het bewind van keizerin Maria-Theresia, ter wille te zijn. De zijbeuken met hun galerijen hebben een superpositie van zuilen met Ionische en Korinthische kapitelen, typerend voor de classicistische Franse architectuur. Het geheel is echter uitgewerkt met een vrijheid eigen aan de Lodewijk XV-stijl, waarbij sommige details (zoals de Pompeïsche kapitelen met hoekvoluten en de motieven die passementwerk imiteren) reeds de Lodewijk XVI-stijl aankondigen. Na de Franse Revolutie ondertekende Napoleon in oktober 1804 een decreet dat de kapel aan de protestantse eredienst schonk. Het interieur werd bij de restauratie van 1987 volledig in zijn oorspronkelijke gedaante hersteld. De zuilen en pilasters hebben

hun stucco-lustro decor met marmerimitatie behouden. De vloer bestaat uit echte marmer. Het stucwerk van de kapel is in zijn geheel zeer mooi bewaard gebleven, zowel boven de deuren als in het koor waar engeltjes een aureool vormen rond een schilderij van de Heilige Maagd. (B 20/11/2001)

Uitleg op verzoek.

Presentatie door Jean Ferrard en Yuko Wataya van het galerijorgel Dreymann (1841), met klassieke orgelkast, en van het positief orgel Collon (1994), met een orgelkast in barokstijl getekend door Forceville (1699), zaterdag om 13 u. Met de medewerking van Brusselse Orgels.

27

 TENTOONSTELLING
Atelier d'Architecture Simone & Lucien Kroll. Ongedwongen architectuur/Une architecture habitée/ Engaged architecture

Als ontwerper van het beroemde Mémé (Maison des Médecins) in Brussel en als internationaal bekend en invloedrijk theoreticus is Lucien Kroll een van de belangrijkste figuren van de Belgische architectuur. Deze wegbereider – op meer dan één vlak – kant zich al vijftig jaar tegen de uitwassen van het modernisme, de verstedelijking en de industrialisering van de woningbouw. Zich baserend op de noties van incrementalisme en complexiteit, was hij een van de eerste architecten die ecologische principes hanteerde en burgerparticipatie ernstig nam. Voor de eerste keer in België wordt een tentoonstelling over het werk van Simone en Lucien Kroll voorgesteld door A+ en BOZAR. De uitgebreide tentoonstelling, oorspronkelijk in 2015 in Parijs gecreëerd door de *Cité de l'architecture et du patrimoine*, bevat 80 projecten en verwezenlijkingen, talrijke tekeningen en originele plannen, teksten, video's en onuitgegeven foto's. In Brussel wordt de tentoonstelling aangevuld met getuigenissen en met een korte onuitgegeven film over zijn bureau en een van de eerste projecten van collectief wonen in Oudergem.

Ⓛ zaterdag en zondag van 10u tot 18u

 Ⓛ BOZAR, Ravensteinstraat 23 in Brussel – kaart **Centrum N 3**

Ⓜ 1-5 (Centraal Station)

Ⓜ 92-94 (Paleizen)

ⓑ 38-71 (Bozar)

Tentoonstelling van 22 juni tot 18 september 2016 (Colloquium 'The genius of la Mémé' op 8 september – www.a-plus.be). Uitzonderlijk gratis toegang op 17 en 18 september ter gelegenheid van de Open Monumentendagen.

Op zondag 8 september om 15u vindt ook een lezing van Lucien Kroll plaats in zaal M, gevolgd door de 'finissage' van de tentoonstelling. Toegangsprijs: 8 € – 5 €.

WANDELING

De klassieke oudheid herontdekt

De Brusselse architectuur bevat tal van verwijzingen naar de oudheid: van het oude Egypte over het antieke Griekenland tot het Romeinse keizerrijk. Soms gaat het om herinterpretaties, in andere gevallen om getrouwe kopieën ontleend aan de bakermat van de westerse beschaving. Deze wandeling zal u verrassen door de diversiteit aan elementen die de oudheid op onverwachte plaatsen tot leven brengen: Toscaanse, Dorische en Korinthische zuilen, bas-reliëfs, fontein, enz.

- 🕒 **zaterdag om 9u, 11u, 14u en 16u (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: voor de trappen van het Justitiepaleis, Poelaertplein in Brussel – kaart **Centrum M-N 4****
- 🕒 **2-6 (Louiza)**
- 📞 **92-93-94-97 (Louiza)**
- 📧 **reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WANDELING

De herontdekking van het architecturale verleden in de 19de eeuw

Tijdens de Verlichting kreeg men opnieuw belangstelling voor de antieke oudheid. In de architectuur is zo rond 1750 het neoclassicisme ontstaan. Later volgden nog talrijke andere neostijlen. Op zoek naar nieuwe vormen durfden architecten ook verschillende elementen uit oude bouwstijlen te combineren in een enkel gebouw. Zo werd naast de historiserende stijlen ook het eclecticisme geboren. Het was een tijd van ongebreidelde fantasie en ingenieuze ingenieurskunst. We starten de wandeling bij het schoolvoorbeeld van eclecticisme, het beroemde Justitiepaleis. De tocht gaat verder langs o.a. de Joodse Hoofdsynagoge, het Koninklijk Muziekconservatorium, de Wolstraat, het Egmontpaleis, Zavelkerk en -parkje, de KMSK, Sint-Jacob op Koudenbergkerk, de protestantse kapel, het palais van Karel van Lotharingen, de Kunstberg en de apotheek Delacore.

- 🕒 **zaterdag om 11u, 13u30 en 15u30 en zondag om 11u, 13u30, 14u30 en 15u30 (duur: 2u)**
- 📍 **vertrek: Poelaertplein in Brussel (eindpunt van de wandeling: Bip, Koningstraat 2-4 in Brussel) – kaart **Centrum M-N 4****
- 🕒 **2-6 (Louiza)**
- 📞 **92-93-94-97 (Louiza)**
- 📧 **reserveren verplicht op het nummer 02/569.27.74 of via e-mail (culturama@telenet.be). Maximaal 20 personen per vertrek.**

Met de medewerking van Culturama.

RONDLEIDINGEN IN GEBARENTAAL

Zoals elk jaar organiseert de vereniging Arts et Culture rondleidingen in Franse gebarentaal, bestemd voor dove en slechthorende personen.

Dit jaar zijn zeven plaatsen op deze manier te bezoeken:

- > **Parlement van de Fédération Wallonie-Bruxelles – Voormalig hôtel de Ligne** (notitie 24 pagina 22)
- 🕒 **zaterdag om 10u**
- > **Paleis van Karel van Lotharingen (Koninklijk Bibliotheek van België)** (notitie 28 pagina 26)
- 🕒 **zaterdag om 11u30**
- > **Rioolmuseum van de Stad Brussel – Voormalig octrooipaviljoen** (notitie 7 pagina 10)
- 🕒 **zaterdag om 14u15**
- > **Vrijmetselaarstempels** (notitie 12 pagina 15)
- 🕒 **zaterdag om 16u**
- > **BNP Paribas Fortis – Voormalige zetel van de Generale Maatschappij** (notitie 25 pagina 22)
- 🕒 **zondag om 10u30**
- > **Cercle royal gaulois artistique et littéraire** (notitie 21 pagina 20)
- 🕒 **zondag om 14u**
- > **BELvue museum – Voormalige hotel Bellevue** (notitie 32 pagina 29)
- 🕒 **zondag om 15u30**

28

28. Kaart Centrum N 3-4

PALEIS VAN KAREL VAN LOTHARINGEN (KONINKLIJK BIBLIOTHEEK VAN BELGIË)

Museumplein 1 – Brussel

🕒 enkel za van 10u tot 17u

📍 92-93 (Koning)

📞 27-38-71-95 (Koning)

Nadat Karel van Lotharingen het gotische Hôtel van de familie Nassau had gekocht, gaf hij hofarchitect Jean Faulte opdracht het te verbouwen tot een luxueus paleis. De werken begonnen in 1757 en werden na de dood van Faulte in 1766 voortgezet door Laurent-Benoît Dewez en voltooid in 1780. De bepleisterde gevels in neoclassicistische stijl met nog enkele rocaille-elementen worden geritmeerd door uitspringende gedeeltes onder frontonbekroning. De concave hoofdingang valt op door het rijke beeldhouwwerk van de hand van Laurent Delvaux. Het paleis bevatte vroeger westelijke winter- en oostelijke zomervertrekken, maar ook een drukkerij, twee laboratoria, kabinetten voor natuurwetenschappen, fysica en scheikunde, evenals een grote biblio-

29. Kaart Centrum N 4

REKENHOF

Regentschapsstraat 2 – Brussel

🕒 enkel za van 10u tot 18u

📍 92-93 (Koning)

📞 27-38-71-95 (Koning)

theek. Het oostelijke appartement is het enige dat in 1960 aan de slopershamer ontsnapte. In 1976 begon de Regie der Gebouwen met een grootscheepse restauratie. Op basis van de overblijvende decoratieve elementen werden de interieurs zo goed mogelijk gereconstrueerd met stucwerk, marmer, stoffering en verguldsel. De wandbekleding en de muurzijde van de salons werden in 1980 in Lyon geweven, naar de originele kartons. Een schitterende rotonde en vijf achter elkaar liggende salons, uniek voor Brussel, huisvesten het museum van de 18de eeuw. (B 22/11/2001)

Rondleidingen, zaterdag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u15. Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

🗺 Rondleiding in Franse gebarentaal, zaterdag om 11u30. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

Vaste tentoonstelling met objecten verbonden met het dagelijks leven in de 18de eeuw en met Karel van Lotharingen en het hofleven in het bijzonder.

Het gebouw waar vandaag het Rekenhof gehuisvest is, bevat een oud gedeelte dat uitgaat op het Koningsplein en deel uitmaakt van het neoclassicistische geheel dat architect Barnabé Guimard tussen 1776 en 1781 realiseerde in opdracht van Karel van Lotharingen. In 1866 kocht Filips, graaf van Vlaanderen en broer van koning Leopold II, het gebouw aan van markies Arconati. De architecten Paul Saintenoy en Charles Parent voegden er twee haakse vleugels aan toe en realiseerden zo een paleis waarvan het U-vormige grondplan zich ontvouwt rond een voorplein met portieken die uitgaan op de Regentschapsstraat. Een indrukwekkende rotonde onder een koepel ligt op de centrale as van het nieuwe, monumentale bouwwerk. De graaf van Vlaanderen liet het interieur

29

inrichten waarvan de opeenvolgende salons met vergulde lambriseringen en geschilderde stucplafonds alle stijlen illustreren die in de 19de eeuw mode waren, van neorenaissance en neogotiek tot neo-Lodewijk XV- en neo-Lodewijk XVI-stijl. De grote trap is geïnspireerd op voorbeelden uit de barok en heeft een leuning in zeer kunstig siersmeedwerk. Op de overloop bevindt zich een indrukwekkend glas-in-loodraam in neorenaissancestijl met het monogram van de toenmalige eigenaars. Koning Albert I werd in dit paleis geboren en verkocht het in 1921 aan de Bank van Brussel die de staatsruimten volledig behield maar de rest van de gebouwen voor functioneel gebruik liet aanpassen. De Belgische Staat kocht het paleis opnieuw aan in 1982 en vestigde er na restauratie in 1984 het Rekenhof in. (B 06/09/2001)

Folder met uitleg over het gebouw ter plaatse verkrijgbaar.

30

30. Kaart Centrum N 4

KONINGSPLEIN

Brussel

- ⓘ 92-93 (Koning)
- ⓑ 27-38-71-95 (Koning)

Het Koningsplein was een essentieel onderdeel van de nieuwe 18de-eeuwse wijk die zich uitstrekte tot het naburige park en de gebouwen die in de omgeving daarvan werden opgetrokken. Het was de regering van de Oostenrijkse Nederlanden die het initiatief nam voor dit ambitieuze project en opteede voor een neoclassicistische architectuur in Lodewijk XVI-stijl die eenheid en harmonie moest garanderen. Deze opmerkelijke realisatie uit de Eeuw van de Verlichting werd ontworpen door Barnabé Guimard, een Frans

architect die sinds 1761 in Brussel werkzaam was. De gebouwen rond het plein, drie bouwlagen hoog, bepleisterd en geschilderd met eierschaalkleurige olie verf, werden tussen 1776 en 1783 opgetrokken. De met balustrades bekroonde gevels, geritmeerd door pilasters over de twee bovenste bouwlagen die rusten op benedenverdiepingen met schijnvoegen, vormen rond de Sint-Jacob op Koudenbergkerk een bijzonder harmonieus geheel dat een zekere overeenkomst vertoont met de place Saint-Stanislas in Nancy. (B 22/12/1951)

31

31. Kaart Centrum N 4

SINT-JACOB OP KOUDENBERGKERK (KONINKLIJKE PAROCHIE, KATHEDRAAL VAN HET BISDOM BIJ DE KRIJGSMACHT)

Koningsplein – Brussel

⌚ van 12u tot 18u
zo van 12u tot 17u30

Ⓜ 92-93 (Koning)

Ⓟ 27-38-71-95 (Koning)

Sint-Jacob op de Koudenbergkerk vormt het fraaie sluitstuk van het perspectief van de Hofberg en integreert zich tegelijk harmonieus in het prestigieuze neoclassicistische geheel van het Koningsplein. De kerk werd in 1776 gebouwd door de Franse architect Barnabé Guimard naar het licht gewijzigde ontwerp van een andere Franse architect, Jean-Benoît-Vincent Barré. De eigenlijke gevel van de kerk wordt

voorafgegaan door een peristilium met indrukwekkende Korinthische zuilen en een fronton dat tussen 1843 en 1845 versierd werd met een monumentaal fresco van Jean-François Portaels. In dezelfde periode werd ook de klokkentoren gewijzigd. Binnen wordt de ruimte verdeeld door machtige Korinthische zuilen in een interieur dat met zijn heldergrijze muren en een decoratie in zuivere neoclassicistische stijl een bijzonder homogeen geheel vormt. Uitzonderingen zijn de eikenhouten koorstoelen in régencestijl, een smeedijzeren hek in Lodewijk XIV-stijl en de neoclassicistische orgelkast. (B 02/12/1959)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 15u en 17u.

Presentatie van het orgel van Pierre Schyven (1884) door Eric Mairlot, de vaste organist, en Jean Ferrard, zaterdag om 14u. Met de medewerking van Brusselse Orgels.

Tentoonstelling 'Dienaars van God tijdens de Grote Oorlog' over de rol van de militaire aalmoezeniers in de oorlog 1914-1918.

Vertrekpunt van de wandelingen 'Brussel, een geschiedenisboek' en 'De architectuurgeschiedenis van Brussel herhaalt zich' (zie kaderteksten hieronder).

WANDELING

Brussel, een geschiedenisboek

Doorheen de geschiedenis wilden de Spanjaarden, de Oostenrijkers, de Fransen, de Nederlanders alsook het jonge België, 'Brussel' op hun palmares plaatsen. De verschillende bouwstijlen vertellen het verhaal van deze bewogen geschiedenis. Dat dit over veel meer gaat dan stijlkenmerken en data komt u zeker te weten tijdens deze wandeling.

⌚ zaterdag en zondag om 10u en 13u (duur: 2u)

⦿ vertrek: voor de trappen van de Sint-Jacob op de Koudenbergkerk, Koningsplein in Brussel – kaart **Centrum N 4**

Ⓜ 92-93 (Koning)

Ⓟ 27-38-71-95 (Koning)

📧 reserveren verplicht (info@korei.be of 02/380.22.09). Maximum 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Korei.

WANDELING

De architectuurgeschiedenis van Brussel herhaalt zich

Halverwege de 19de eeuw keren de architecten zich stilaan af van het neoclassicistische model, met de Koninklijke Wijk als bekendste voorbeeld in Brussel, herontdekken ze de stijlen van vroeger. De gotiek, de Italiaanse renaissance en vooral de Vlaamse renaissance worden de nieuwe trend. Deze worden soms met de grootste vrijheid toegepast zoals in de verbluffende gevel van de vroegere apotheek Delacre op de Koudenberg. Eclecticisme is het nieuwe ordewoord. Vanaf de jaren 1920 zal het modernisme met zijn meest doorgedreven variant, de internationale stijl, een einde maken aan deze vrolijke vermenging van stijlen waarvan de art deco de ultieme uitdrukking is. Voortaan wordt elke historische of geografische verwijzing uit de architectuur gebannen. Het einde van de jaren 1970 is een nieuw kantelmoment met het postmodernisme, dat resoluut naar stijlreferenties terugrijpt. Het Markiesgebouw naast de kathedraal is hiervan een mooi voorbeeld.

⌚ zondag om 10u, 10u30, 14u en 15u (duur: 2u)

⦿ vertrek: voor de Sint-Jacob op de Koudenbergkerk, Koningsplein in Brussel – kaart **Centrum N 4**

Ⓜ 92-93 (Koning)

Ⓟ 27-38-71-95 (Koning)

📧 reserveren verplicht op het nummer 02/219.33.45 (maandag tot vrijdag van 10u tot 15u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU).

32. Kaart Centrum N 4 **BELVUE MUSEUM – VOORMALIGE HOTEL BELLEVUE**

Paleizenplein 7 – Brussel

 za en zo van 10u tot 18u 92-93 (Paleizen) 27-38-71-95 (Koning)

Het huidige BELvue museum werd in 1776 gebouwd op het eerste stuk bouwgrond van het Koningsplein dat verkocht werd aan een particulier. Philippe de Proft, een rijke wijnhandelaar en herbergier, liet er een luxehotel voor reizigers optrekken volgens de architecturale voorschriften die waren uitgevaardigd door keizerin Maria-Theresia om de stilistische eenheid van het Koningsplein te bewaren. De wijk moest toen nog altijd worden heropgebouwd na de brand van het hertogelijk paleis in 1731. Uiteindelijk werd een ontwerp van de Franse

architect Jean-Benoît-Vincent Barré aanvaard, dat geïnspireerd was op het Stanislasplein in Nancy. De uitvoering, in neoclassicistische stijl, stond onder leiding van Barnabé Guimard. Elk van de paviljoenen op het plein bestond uit een benedenverdieping met schijnvoegen, door een geprofileerde kroonlijst gescheiden van de hogere bouwlagen, en bovenaan afgesloten door een architraaf, kroonlijst en bekronende balustrade. In de tijd toen Honoré de Balzac, vorst Metternich en Jérôme Bonaparte in het hotel logeerden, gaf de hoofdingang uit op het Koningsplein. Het hotel werd in 1902 aangekocht door de Stichting van de Kroon die het ter beschikking stelde van prinses Clémentine. Later zou het worden gerenoveerd met behoud van de originele elementen in Lodewijk XVI-stijl en bewoond door prins Leopold en prinses Astrid kort na hun huwelijk. Na een periode van leegstand tussen

1934 en 1953 werd het in bruikleen gegeven aan het Rode Kruis alvorens te worden omgevormd tot museum voor sierkunsten, later tot museum van de Dynastie en uiteindelijk tot museum over de geschiedenis van België. (B 22/12/1951)

Vaste interactieve tentoonstelling 'België en zijn geschiedenis'.

 Rondleiding in Franse gearbentala, zondag om 15u30. Met de medewerking van de vereniging Arts et Culture.

 WANDELING**Van het ene paleis naar het andere, een (her)ontdekking van de 19de-eeuwse stijlen**

Deze wandeling neemt u mee op een ontdekkingsstocht tussen machtcentra: koninklijke, aristocratische en rechterlijke. Onze architecturale (her)ontdekking begint voor het huidige koninklijk paleis, dat gelegen is op de plaats waar vanaf de 12de eeuw het imposante paleis van de hertogen van Brabant stond. Na een verwoestende brand in 1731 werd op de grondvesten van het verdwenen paleis een nieuwe wijk in neoclassicistische stijl aangelegd. De volgende halte is op de Kleine Zavel, waar een andere bladzijde van onze nationale geschiedenis wordt belicht. In de Wolstraat bewonderen we vervolgens een aantal prachtige herenhuizen met zeer aristocratische allures. Het orgelpunt van deze wandeling is het Justitiepaleis, een van de grootste bouwwerken uit de 19de eeuw, gebouwd naar de plannen van Joseph Poelaert. Met zijn Grieks-Romeinse en andere antieke invloeden is dit gebouw het summum van eclecticisme!

 zaterdag en zondag om 16u30 (duur: 2u) vertrek: voor het centrale hek van het koninklijk paleis, Paleizenplein in Brussel – kaart **Centrum N 4** 2-6 (Troon) 92-93 (Koning) 27-38-71-95 (Koning) reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.**Met de medewerking van Arkadia.**

32

33

33. Kaart Centrum O 4

ACADEMIËNPALEIS

Hertogstraat 1 – Brussel

- za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)
- enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 25 personen)
- M 2-6 (Troon)
- B 27-34-38-54-64-80-95 (Troon)

Het Academiënpaleis werd tussen 1823 en 1825 gebouwd als residentie voor prins Willem II van Oranje, die er tot aan de Belgische onafhankelijkheid in 1830 zou verblijven. Architect Charles Vander Straeten, die het ontwerp maakte, inspireerde zich op de theorieën van de Fransman Jean-Nicolas-Louis Durand, die een zeer pure neoclassicistische stijl propageerde. De strikte symmetrie, het weinig uitgesproken reliëf van de geledingen, het regelmatige ritme en het tot drie kleuren beperkte palet van de materialen maken dit gebouw inderdaad tot een

mooi voorbeeld van deze puristische strekking. Nadat het gebouw twaalf jaar onder sekwestre was geplaatst, werd het eigendom van de Belgische Staat die het in 1853 schonk aan de toekomstige koning Leopold II die er echter nooit zou wonen. Het werd in 1862 bestemd als toekomstig museum voor moderne kunst, maar uiteindelijk zouden de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, evenals de Koninklijke Academie voor Geneeskunde er in 1876 hun intrek nemen. Het paleis werd gedecoreerd en ingericht door architect Tilman-François Suys tussen 1825 en 1828. Het bezit enkele mooie salons met parketvloeren in kostbare houtsoorten en een ontvangstaal van majestueuze afmetingen. (B 10/10/2001)

Doorlopend rondleidingen (laatste toegang om 17u15). Met de medewerking Arkadia, Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en Klare Lijn.

WANDELING

Belgische Luxe in een neogotisch landschap

Vertrekkend aan het standbeeld van Leopold II gaat de wandeling doorheen de wijken van de eerste 19de-eeuwse stadsuitbreiding. Op de toen nog grotendeels onbebouwde percelen konden stadsplanners hun gang gaan en dat resulteerde in strak aangelegde straten en pleinen waarrond de neoclassicistische bouwstijl opborrelde met nu en dan een neogotisch geheel die de strakheid doorbreekt. We lopen ook door straten als de Herderstraat die verwijzen naar het landbouwgebied van weleer en stoten ook op de overblijfselen van een oud laat 18de-eeuws buitenverblijf. Dit neemt niet weg dat deze wijken momenteel ook de Europese Unie huisvesten. Ook zijn er drukke winkelcentra met gewaagde hedendaagse architectuur, doch die nog steeds de charmes van de 19de eeuw uitstralen.

- zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)
- vertrek: voor de standbeeld van Leopold II, Troonplein in Brussel (einde van de wandeling aan het Egmontpark) – kaart **Centrum O 4**
- reserveren gewenst op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (eguides.expo@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek.
- M 2-6 (Troon)
- B 27-34-38-54-64-80-95 (Troon)

Met de medewerking van E-guides.

Herita presenteert

Open Monumentendag

openmonumentendag.be

11 september 2016

in samenwerking met

Vlaanderen
is erfgoed

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

één

DeMorgen.

volg ons op

en

#omd2016

34. Kaart 18**SINT-JOZEFKERK**Frère-Orbansquare
Brussel-Uitbreiding🕒 za van 10u tot 18u
zo van 12u tot 18u

🏠 1-2-5-6 (Kunst-Wet)

In opdracht van de *Société civile pour l'agrandissement et l'embellissement de la Ville* – die geloofde dat een religieus gebouw een belangrijke stimulans kon zijn voor de ontwikkeling van de nieuwe Leopoldswijk – ontwierp architect Tilman-François Suys de plannen voor een kerk ter ere van Sint-Jozef, de patroonheilige van België. Suys leidde niet alleen de bouw, die duurde van 1842 tot 1849, maar tekende ook het aanlegplan voor de nieuwe wijk. Dit verklaart wellicht waarom beide zo goed op elkaar afgestemd zijn. Naar verluidt heeft de Drievuldigheidskerk in Rome model gestaan voor de compositie van de voorgevel. Tal van details verwijzen naar de Italiaanse

architectuur, met name naar Palladio in het benedengedeelte. De torens zijn echter een eerbetoon aan het Franse neoclassicisme. Binnen geven drie beuken van gelijke hoogte, van elkaar gescheiden door Korinthische zuilen, een gevoel van weidsheid aan het schip dat overvloedig licht ontvangt van grote rondboogvensters. Het interieur bevat naast zeer mooi neorenaissancemeubilair ook een reusachtig doek van Antoine Wiertz tegen de vlakke muur van het koor dat *De vlucht naar Egypte* uitbeeldt. De restauratie van het kerkinterieur werd voltooid op 19 maart 2015. Alleen de Kruisweg (een werk van Ernest Wante) en de omringende geschilderde friezen wachten nog op restauratie. (B 13/05/1981)

34

Rondeleidingen, zaterdag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15 en zondag om 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Brussel Babbelt en Klare Lijn.

Romeinse katholieke mis in het Latijn met Gregoriaanse zang, zondag om 10u, volgens de eeuwenoude ritus die van kracht was tot 1962 en door paus Benedictus XVI in ere werd hersteld in zijn *motu proprio* van juli 2007 (respectvolle kleding gewenst).

35. Kaart 18**RAAD VAN STATE**Wetenschapsstraat 33
Brussel-Uitbreiding🕒 enkel zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)

🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

🏠 1-2-5-6 (Kunst-Wet)

De Raad van State is sinds 1948 gehuisvest in het paleis van graaf Vandernoot, markies van Assche, dat tussen 1858 en 1860 gebouwd werd naar de plannen van architect Alphonse Balat. De ordonnantie van de gevel verwijst duidelijk naar de Italiaanse renaissance, meer bepaald naar het Palazzo Farnese in Rome, dat gerealiseerd werd door Michelangelo en Antonio da Sangallo. Opmerkelijk zijn de polychromie van de materialen (afwisseling van witsteen en hardsteen) en de monumentale ingang, een typisch Florentijnse rondboogportiek. Het paleis, een van de blikvangers

35

van de Leopoldswijk, kreeg een rijke decoratie. Op de eerste verdieping is een suite van salons bewaard waarvan het vergulde lijstwerk geïnspireerd is door de Lodewijk XV-stijl. Onder deze salons vermelden we het kantoor van de Eerste voorzitter van de Raad van State in een rijke neobarokstijl met een plafond dat versierd is met schilderijen van Charles Chaplin. De bibliotheek daarentegen draagt de stempel van de Vlaamse renaissance. De markies van Assche verhuurde destijds zijn

paleis aan de toekomstige koning Albert I, die er woonde van 1901 tot 1909. Later werd het de ambtswoning van de ambassadeur van de Verenigde Staten. (B 19/06/1997)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15). Met de medewerking van La Fonderie, Pro Velo en Korei.

36.

Kaart I 8 **CONCERT NOBLE**Aarlenstraat 84
Brussel-Uitbreiding za en zo van 10u tot 18u 1-5 (Maalbeek) 21-27-64 (Trier)

De naam *Concert Noble* gaat terug tot 1785, toen aartshertogin Maria-Christina van Oostenrijk en haar echtgenoot Albert van Saksen-Teschen in het Warandepark een sociëteit oprichtten die als doel had ontmoetingen tussen leden van de adel te organiseren. In 1873, onder impuls van koning Leopold II, besloot de *Société du Concert Noble* om in de Leopoldswijk een prestigieuze ontmoetingsplaats te bouwen voor de talrijke nationale en internationale persoonlijkheden die in Brussel verbleven. Uit die periode dateren de ontvangstzalen die we vandaag kennen. De opdracht werd toevertrouwd aan Hendrik Beyaert, die een openvolging van weelderige vertrekken met neoclassicistische decoratie ontwierp, die geleidelijk in volume toenemen en de bezoeker zo voorbereiden op de visuele apotheose van de balzaal. De ruime volumes, de gecanneleerde pilasters, de decoratie van guirlandes, lauwerkransen en gestileerd loofwerk illustreren prachtig de neoclassicistische stijl ten tijde van Lodewijk XVI. Deze toplocatie voor het mondaine leven in de hoofdstad, eigendom van de maatschappij Edificio, werd met de grootste zorg gerestaureerd op initiatief van de vroegere eigenaar ABB, de verzekeringsmaatschappij van de Belgische Boerenbond. Desalons, die vandaag deel uitmaken van een kantorencomplex, een mooi voorbeeld van postmodernisme dat de artistieke en historische waarde van het monument en zijn omgeving respecteert, vormen het decor voor talrijke evenementen zoals lezingen, concerten, recepties en diners. (B 27/10/1983)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15.

Met de medewerking van Arkadia en Korei.

36

37.

Kaart J 8 **RESTAURANT BARBANERA**Archimedesstraat 69
Brussel-Uitbreiding za en zo van 10u tot 17u 1-5 (Schuman) 21-36-60-79 (Schuman)

Architect Jules Brunfaut ontwierp deze burgerwoning in eclectische stijl in 1899. Hij koos met zorg de materialen voor de gevelbekleding om daarmee een subtiele polychromie tot stand te brengen. Daarvan getuigen de wit- en hardstenen banden die over de gevel lopen, maar ook de vensterbogen en de archivolts die de erker overspannen. Binnen zijn een mooi trappenhuis bewaard met kunstig bewerkte leuning, evenals twee salons, de ene in Lodewijk XV-stijl met een marmeren rococo-schoorsteen waarboven een trumeauspiegel, de andere in renaissancestijl met een houten schoorsteenmantel en plafond met zichtbare balken. In de woning is vandaag een Italiaans restaurant gevestigd dat de decoratie en de inrichting van het interieur gerespecteerd heeft.

37

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30 en 16u15. Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action Urbaines (ARAU) en Klare Lijn.

38.

Kaart J 8

KONINKLIJKE MILITAIRE SCHOOL (KMS)*Renaissancelaan 30
Brussel-Uitbreiding*⬇️ enkel op zo van 10u tot 18u
(laatste ingang om 17u15)🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 20 personen)

📍 1-5 (Merode/Schuman)

🕒 81 (Merode)

📍 27-61-80 (Merode),
61 (Ridderschap)

De Koninklijke Militaire School was aanvankelijk gevestigd in de abdij van Terkameren, maar kreeg in 1909 een nieuw onderkomen in een gebouwencomplex gebouwd naar de plannen van architect Henri Maquet. Hij koos voor een monumentale maar elegante neoclassicistische stijl, die aan het begin van de 20ste eeuw nog altijd erg geliefd was. Het was trouwens ook de stijl die de voorkeur van koning Leopold II wegdroeg voor de architecturale verfraaiing van de hoofdstad. De gevels van de gebouwen bestaan uit drie symmetrische vleugels die onderling door verlaagde portalen verbonden zijn. Henri Maquet, die later hofarchitect zou worden, besteedde speciale zorg

38

aan de details. De hoofdingang wordt geflankeerd door de beelden van Mars en Minerva (beeldhouwer Pieter Braecke), terwijl het fronton (beeldhouwer Hérin) een allegorie van België voorstelt dat onder de bescherming van Mars een beroep doet op de Vaderlandsliefde, de Kunsten en de Wetenschappen om de toekomstige militaire bevelhebbers te vormen. Binnen leidt een monumentale trap naar

een grote zaal die samen met de kapel met glas-in-loodramen in art-nouveaustijl een imponerend decoratief geheel vormt. Vroeger vonden hier de vergaderingen, recepties en bals plaats die kleur gaven aan het academisch jaar. (B 23/03/1994)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Arkadia en Korei.

WANDELING**Van Ambiorix tot Margareta, kijken en vergelijken**

Een van de nieuwe Brusselse wijken die in de late 19de eeuw werden aangelegd was de zogenaamde 'Squareswijk', gelegen tussen het Schumanplein en de kleine ring. We treffen hier alle bouwstijlen uit die periode aan, in het bijzonder de neostijlen die toen hun hoogdagen beleefden. Tijdens deze wandeling langs de squares Ambiorix, Gutenberg en Maria-Louiza kunt u alle architecturale stijlen, die in de wijk aanwezig zijn, vergelijken.

⬇️ zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)

⬇️ vertrek: op de hoek van de Patriottenstraat en de Margareta-square
in Brussel-Uitbreiding – kaart J 8

📍 60-63-64 (Ambiorix)

🚶 maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van de Vereniging van de Gidsen van Brussel en België.

ACTIVITEIT

Focus op de neostijlen in het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

De neostijlen in Brussel vormen de rode draad van dit unieke bezoek achter de schermen. In de laboratoria voor onderzoek en restauratie van kunstwerken ontdekt u hoe historische monumenten worden geconserveerd en met welke technieken ons kunstpatrimonium wordt geanalyseerd. U krijgt beeld en uitleg van onze specialisten in de ateliers voor conservatie-restauratie van schilderkunst, steensculptuur, gepolychromeerde houtsculptuur en textiel. Wij tonen u hoe wetenschappelijke beeldvorming (radiografie en infrarood reflectografie) wordt toegepast op kunstwerken en ten slotte krijgt u een inktijk in onze uitgebreide en gevarieerde fototheek met historische en hedendaagse foto's van het Belgische erfgoed.

Geef toe aan uw nieuwsgierigheid en laat u meeslepen door de gepassioneerde uitleg van de specialisten van het KIK!

- ⌚ *zaterdag en zondag van 10u tot 17u*
- 📍 *Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), Jubelpark 1 (ingang langs de Renaissancelaan, tegenover nr. 42) in Brussel-Uitbreiding – kaart J 8*
- 📄 1-5 (Merode/Schuman)
- 🕒 81 (Merode)
- 🏰 27-61-80 (Merode), 61 (Ridderschap)

WANDELING

Het raffinement van de 'Beaux-Arts'-stijl

De invloed van de Ecole des Beaux-Arts van Parijs liet zich vanaf 1905 in Brussel voelen. De zogenaamde 'Beaux-Arts'-stijl, die de opvolger is van de eclectische stijl van de 19de eeuw, herneemt en combineert elementen uit de Franse bouwstijlen van de 18de eeuw: classicisme, rococo en neoclassicisme.

Deze stijl, die gebruikt werd voor zowel herenhuzen als appartementsgebouwen, verleent deze gebouwen een monumentaal en prestigieus karakter dat bijzonder op prijs werd gesteld in de wijk rond de Tervurenlaan.

- ⌚ *zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)*
- 📍 *vertrek: uitgang van het metrostation Merode (kant Tongerenstraat) in Etterbeek – kaart K 9*
- 📄 1-5 (Merode)
- 🕒 81 (Merode)
- 🏰 27-61-80 (Merode)
- 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Brussel Babbelt.

39.

Kaart J 8

DOMINICANENKERK

Renaissancelaan 40
Brussel-Uitbreiding

- ⌚ *za van 10u tot 18u
zo van 14u tot 18u*
- 📄 1-5 (Merode/Schuman)
- 🕒 81 (Merode)
- 🏰 27-61-80 (Merode),
61 (Ridderschap)

Nadat ze tijdens de Franse Revolutie verjaagd waren, keerden de dominicanen in 1900 naar Brussel terug, waar ze grond kochten om een kloostercomplex te bouwen. Een expert-landmeter, een zekere H. Broeckx-Maes, ontwierp de plannen voor een klooster in neogotische stijl met invloeden van de Vlaamse renaissance. De bakstenen gevel, die uitsteekt in de Leysstraat, bestaat uit zogenaamde 'Brugse' traveeën, elk bekroond door een dakkapel met topgevel. Versieringen in baksteenmetselwerk en een grote diversiteit aan vensteropeningen geven dynamiek aan de gevels. Naast het klooster werd tussen 1904 en 1906 ook een neogotische kerk gebouwd door architect Louis Corthouts of architect Verhelle, daarvoor bestaat nog altijd twijfel! Het interieur van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans bezit een mooie polychromie die voortvloeit uit de variëteit aan gebruikte materialen. Naast baksteen en hardsteen, die ook voor de gevel werden gebruikt, bemerkten we gele baksteen in de gewelkwardieren. De spitsbogen van het schip rusten op massieve zuilen met hardstenen ringen. De vloer van keramiektegels in een veelkleurig patroon draagt eveneens zijn steentje bij. We zien ook een opmerkelijk meubilair van altaren, biechtstoelen en een preekstoel in neogotische stijl.

De kerk en het klooster van de dominicanen vormen een van de meest homogene neogotische gehelen van Brussel. (B 05/06/2005)

Rondleidingen, zaterdag om 10 u en zondag om 15u.

Orgelconcert in het kader van de Orgelmeditaties, zondag van 18u tot 18u30.

39

40

40.

Kaart 19

LABORATORIA BRULABO – VOORMALIG ANATOMISCH INSTITUUT

Maalbeeklaan 3 (kruispunt Etterbeekse Steenweg en Maalbeeklaan) –
ingang via het binnenplein –
Brussel-Uitbreiding

🕒 za en zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)

🗺 enkel rondleidingen (groepen
van 20 personen)

📍 B 59-60-80 (Jourdan), 34 (Vijvers)

De industrieel Ernest Solvay en dokter Paul Héger, hoogleraar aan de *Université libre de Bruxelles*, lanceerden in 1892 het idee voor de bouw van een 'stad van de wetenschap' in het Leopoldspark. Architect Jules Jacques Van Ysendyck ontwierp samen met ingenieur Léon Gérard de plannen voor drie moderne medische gebouwen in een functionele stijl met overvloedige verlichting. Het Anatomisch Instituut, gefinancierd door industrieel Raoul Warocqué, werd gebouwd tussen 1893 en 1898. De benedenverdieping in blokstenen draagt een bovenbouw met een metalen gebinte, bakstenen parement en grote vensters. Binnen werd ruim gebruik gemaakt van geëmailleerd ijzer. Na de Eerste Wereldoorlog kreeg

de ULB eindelijk de kans om een volwaardige faculteit geneeskunde te bouwen en in 1930 verliet ze het Leopoldspark. Het *Lycée Jacquain* en het intercommunaal laboratorium voor scheikunde en bacteriologie verdeelden het gebouw onder elkaar. Dat laboratorium, opgericht in 1916, was de opvolger van het laboratorium van de Stad Brussel, dat van 1863 dateert. Het hield zich aanvankelijk vooral bezig met de bestrijding van diverse soorten fraude zoals de toevoeging van water aan melk, gips aan bloem of margarine aan boter, maar de activiteiten werden geleidelijk uitgebreid tot alle aspecten van de hygiëne en de veiligheid van voedingsmiddelen en water. Deze instelling, die vandaag Brulabo heet en dit jaar haar honderdste verjaardag viert, analyseert ook de kwaliteit van zwembadwater en controleert de aanwezigheid van schadelijke zwammen in woningen, zoals de houtzwam.

Uitleg door medewerkers van het laboratorium (laatste groep om 16u15).

Borden met uitleg over de geschiedenis van het gebouw en de activiteiten van Brulabo.

Informatiefolder over Brulabo.

41.

Kaart J 9 **HAPHUIS**

Waversekenweg 508-510
Etterbeek

- enkel za van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)
- enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 15 personen)
- B 34 (Fétis)

In 1804 kocht Albert-Joseph Hap, burgemeester van Etterbeek, een landgoed van ongeveer 3 ha met daarbij inbegrepen een 16de-eeuws buitenhuis in renaissancestijl en een vijver die gevoed werd door de Broebelaar. Het gebouw diende niet alleen als gezinswoning maar ook als bedrijfsruimte voor een lederfabriek en een brouwerij. In 1859 was het gebouw te vochtig geworden en liet zoon François-Louis Hap een woning bouwen aan de straatzijde. Die werd in 1905 door notaris Felix Hap vergroot en verbouwd naar de plannen van architect G. Thoelen. De woning kreeg toen een neoclassicistische gevel van acht traveeën (vijf uit 1859 en drie toegevoegd in 1905). Hier was de notarispraktijk gevestigd, met een kantoor voor de bedienden en bibliotheek, en bevonden zich ook de privévertrekken. In de salons in eclectische stijl zijn aan Edouard Navez

41

toegeschreven schilderijen bewaard die zichten van het oude Etterbeek tonen. De woning bevat ook talrijke sporen van behangspapier waarvan sommige, die gelijkis vertonen met 'toile de Jouy', geïnspireerd zijn op de Lodewijk XVI-stijl en andere, met kleurrijke vogels, op het Chinese exotisme. De woning staat sinds een tiental jaar leeg en is vandaag eigendom van de gemeente. Een restauratieproject is aan de gang. (B 09/03/1995)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU), Brussel Babbelt, Korei en van Marie-Pierre Dusauroy.

Informatiestand over het project voor Duurzaam Wijkcontract 'Jacht-Gray'. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Etterbeek.

 WANDELING
Eclecticisme en neostijlen in Etterbeek

Tijdens deze wandeling zult u diverse neostijlen ontdekken, zoals de neogotiek en de neorenaissance, maar ook de vele gezichten van het eclecticisme. Het verkenningsparcours begint aan het kinderdagverblijf Sint-Gertrudis (die als stichtster en patroonheilige van Etterbeek wordt beschouwd). Van daaruit gaat het naar een kleine groene oase die verborgen ligt tussen de huizen: het Felix Happark. Deze groene ruimte, een van de laatste overblijfselen van de landelijke Maalbeekvallei, herbergt de restanten van een oud kasteel, een oranjerie, een vijver en nog andere verrassingen. Na deze verkwikkende pauze staat er onder meer nog een bijzonder art-decogebouw met Egyptische invloeden op het programma, een gebouw dat vroeger zowel een bioscoop als een danstent was.

- zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)
- vertrek: voor het kinderdagverblijf Sint-Gertrudis, Felix Hapstraat 16 in Etterbeek – kaart J 9
- B 27 (Galliërs)
- reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u).
Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

42.

Kaart K 9

SINT-JAN-BERCHMANSKERK*Sint-Michielslaan 24 – Etterbeek*

⌚ za en zo van 12u30 tot 18u

M 1 (Montgomery)

T 7-25-39-44-81 (Montgomery)

B 27-61-80 (Montgomery)

De aan Sint-Jan-Berchmans toegevoegde kerk vormt het centrale element van het *Collège Saint-Michel*. Ze werd tussen 1908 en 1910 gebouwd naar de plannen van de architecten A. Gellé en J. Prémont, die zich inspireerden op de Sint-Servaaskerk van Maastricht en de Heilige-Apostelenkerk van Keulen. De westgevel van het kerkgebouw in neoromaans-Rijnlandse stijl, langs de kant van de Sint-Michielslaan, is opgetrokken in roze Gileppesteen, deels gehouwen en deels breuksteen, die haar een massief uiterlijk geven. Binnen wordt de centrale middenbeuk gescheiden van de zijbeuken door rondbogen die rusten op monolithische zuilen in gepolijst Labradorgraniet met composietkapitelen. Langs de zuilschachten stellen beelden onder een gesculpteerd stenen baldakijn heiligen voor uit de Jezuïetenorde. De kerk bezit een rijk geheel van glasramen, schilderijen

42

van Ernest Wante en opmerkelijke neogotische orgels uit 1910 vervaardigd door E.-M. Kerkhoff.

Gids ter plaatse, zaterdag en zondag van 14u tot 18u. Met de medewerking van Korei.

Vertrekpunt van de wandeling “In de omgeving van het Collège Saint-Michel” (zie kadertekst hieronder).

WANDLING**In de omgeving van het Collège Saint-Michel**

Tijdens deze wandeling ontdekt u de eclectische stijl in al haar glorie. In de straten rond het *Collège Saint-Michel*, zoals de Liétartstraat en de Vandendriesschelaan, volgen we een parcours langs burgerwoningen, herenhuisen en kunstenaarsateliers waarvan verschillende met een opmerkelijke architecturale waarde. Zo wandelen we onder meer voorbij de woning en het atelier die door architect Emile Lambot werden ontworpen voor de symbolistische schilder Emile Fabry.

⌚ zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)

⦿ vertrek: voor de Sint-Jan-Berchmanskerk, Sint-Michielslaan 24 in Etterbeek – kaart K 9

M 1 (Montgomery)

T 7-25-39-44-81 (Montgomery)

B 27-61-80 (Montgomery)

☎ reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per wandeling.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Arkadia.**

43.

Kaart K 9 **CASTEL DE LINTHOUT**Tweelindenlaan 2
Sint-Lambrechts-Woluwe

- 🕒 enkel zo van 10u tot 17u
- 📍 1 (Montgomery)
- 📞 7-25-39-44-81 (Montgomery)
- 📄 27-61-80 (Montgomery)

Het *Castel de Linthout* werd tussen 1867 en 1869 in neo-Vlaamse renaissancestijl gebouwd door de Gentse architect Florimond Vandepoole in opdracht van advocaat Auguste Beckers. In 1898 werd het eigendom van bankier Charles-Henri Dietrich, de latere baron de Val Duchesse, die er in samenwerking met architect Edmond De Vigne en schilder-decorateur Jean Van Holder zowel langs binnen als buiten zijn eigen stempel op drukte. De neogotische decoratieve elementen van de benedenverdieping (muurschilderingen, glasramen, enz.) hebben de plaatselijke geschiedenis als thema en bevatten gestileerde zichten van het oude Woluwe maar ook oude wapenschilden. In 1903 werd het domein aangekocht door de *Sœurs du Sacré-Cœur de Lille*. Het jaar nadien openden ze er een internaat en breidden het geheel uit met twee bijgebouwen, waaronder een imposante neogotische kapel naar het ontwerp van Julien Walckiers. Dit internaat was de voorganger van het huidige *Centre scolaire du Sacré-Cœur de Lindthout*. De zusters bewoonden tot 1998 het eigenlijke kasteel, dat zijn interieurdecoratie grotendeels behouden heeft zoals deze was aan het begin van de 20ste eeuw. In 2000 werd het kasteel eigendom van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe, die er de Academie voor Muziek, Woord en Dans heeft ondergebracht. Het gebouw is onlangs gerestaureerd. (B 04/09/2002)

Tentoonstelling over de geschiedenis en de recente restauratie van de gevels, ramen en daken van het *Castel de Linthout*. Met de medewerking van de Dienst Erfgoedzorg en Cultuur van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

43

WANDELING**In de omgeving van Sint-Henricus**

Op het einde van de 19de eeuw zette Sint-Lambrechts-Woluwe zijn eerste stappen op weg naar de verstedelijking. In 1876 bouwden de Broeders van Liefde in de latere George Henrilaan een school in neogotische stijl om doofstomme en blinde kinderen aangepast onderwijs te verlenen. De percelen in de omgeving werden in korte tijd verkaveld. Onder impuls van onder andere Firmin Lambeau, bestuurder van een vastgoedmaatschappij, ontwikkelde 'Hoog Woluwe' zich met de zogenaamde Linthoutwijk waar huizen in verschillende historische stijlen elkaar afwisselen: neogotiek, neorenaissance, neoclassicisme, enz. De oprichting in 1906 van een nieuwe parochie in de wijk leidde tot de bouw van een kerk naar het ontwerp van architect Walckiers. Hij inspireerde zich hiervoor op de kerk van de dominicanen in Gent. Hij was ook betrokken bij de verkaveling van de percelen rond het voorplein van de Sint-Henricuskerk en ontwierp zelfs een aantal nieuwe huizen rond dit plein met zeer mooie neo-rennaissancegevels. Een wijk die het ontdekken meer dan waard is.

- 🕒 zaterdag en zondag om 10u, 14u en 16u (duur: 1u30)
- 📍 vertrek: Koninklijk instituut voor doven, stommen en blinden, Georges Henrilaan 278 (J.B Degrooffplein) in Sint-Lambrechts-Woluwe – kaart K-L 8
- 📄 27-28-80 (Degrooff)

Met de medewerking van de Geschied- en Heemkundige kring van Woluwe.

44. Kaart M 8

MALOUKASTEEL

Pierre Leviedreef 2 (toegang via de Stokkelse Steenweg 45) Sint-Lambrechts-Woluwe

🕒 *za van 12u30 tot 18u
zo van 10u tot 18u*

📍 *28 (Maloupark)*

Het Maloukasteel is een van de weinige 18de-eeuwse buitenverblijven in Brussel die nog overgebleven zijn. Het domein van 9 hectare werd na een publieke verkoop eigendom van Lambert de Lamberts, een Brussels bankier en zakenman, die in 1776 het bestaande kasteeltje liet afbreken en vervangen door een elegant landhuis in neoclassicistische stijl. Zowel de voor- als achtergevel worden gekenmerkt door een regelmatige opeenvolging van hoge vensters met achtelig gelede kozijnen en een centraal uitspringend gedeelte onder een fronton met oculus. Een van de volgende eigenaars, de orangistische minister Pierre-Louis Van Gobbelschroy,

vormde het domein om tot een landschapspark in Engelse stijl, met schilderachtige wandelpaden en een grote romantische vijver. Het goet werd in 1853 eigendom van minister Jules Malou en bleef in het bezit van zijn erfgenamen tot 1950, toen het werd afgestaan aan de gemeente. Het kasteel kreeg in de jaren 1970 een nieuwe bestemming als ontvangst- en evenementenruimte. Na een recente grondige restauratie wordt het vandaag gebruikt voor seminaries en conferenties, maar ook voor recepties en huwelijksfeesten. (B 07/10/1993)

Tentoonstelling over de geschiedenis en de recente restauratie van het Maloukasteel.

Fototentoonstelling over de Kapelleveldwijk, gemaakt door leerlingen van de school 'Le 75' en een selectie van stukken uit de tentoonstelling "Herbouwen!" uitgewerkt door het Centre Marinus.

Gedigde wandelingen in het kasteelpark, zondag om 14u (duur: 45 minuten). Reserveren verplicht op het nummer 02/761.27.78 of per mail (v.latteur@woluwe1200.be). Maximaal 25 personen per wandeling.

Met de medewerking van de Diensten Erfgoedzorg, Cultuur en Natuur van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe en van het Centre Marinus.

Vertrekpunt van de wandeling 'Van neoclassicisme naar postmodernisme in Woluwe' (zie kadertekst hiernaast).

WANDELING

Van neoclassicisme naar postmodernisme in Woluwe

Al wandelend langs de lieflijke meanders van de Woluwe defileren architecturale ontwerpen uit verschillende periodes voorbij. Sommige zijn het resultaat van de naoorlogse modernistische revolutie, andere zijn geïnspireerd op de oudheid. Het is een feit dat de Woluwelaan verrast door zijn historisch erfgoed en door zijn kantoorgebouwen, die soms aan een hedendaags Parthenon doen denken. Op korte afstand ligt een tuinwijk met landelijke allures. Hoogtepunt is echter het Mémé van Lucien Kroll, het iconische gebouw van een buitengewoon architect. Kroll heeft zijn stempel gedrukt op een studentenwijk als erfgenaam van mei 68. Dat alles ziet u tijdens een architecturale rondleiding van neoclassicisme naar postmodernisme.

🕒 *zaterdag om 14u (tweetalig) (duur: 2u30)*

📍 *vertrek: voor het Maloukasteel, Pierre Leviedreef 2 (ingang langs de Stokkelse Steenweg 45) in Sint-Lambrechts-Woluwe – kaart M 8*

📍 *28 (Maloupark)*

📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per wandeling. Wandelschoenen aangeraden.*

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis en van de Dienst Erfgoedzorg van de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe.

45.

Kaart N 10

SINT-PAULUSKERK*Hockeylaan 96 – Sint-Pieters-Woluwe*

⏰ za en zo van 14u tot 18u

📍 T 39 (Bosstraat)

📍 B 36 (Mertens)

De Sint-Pauluskerk vormt een opmerkelijk huwelijk tussen twee bouwstijlen. De buitenkant, die grotendeels geïnspireerd is op de romaanse stijl, omhult een interieur dat uitgesproken neogotisch is. De plannen, ontworpen door de architecten Fr. Vandenbroucke en W. Minnigh in 1938, laten een verschuiving in geometrische en monumentale richting zien van de stilistische vocabularia uit het verleden, onder invloed van het modernisme van die tijd. De bouw begon in 1939 en was voltooid in 1941. De kerk, opgetrokken in zandstenen breukstenen, heeft een galerij langs de voorgevel en een vrijstaande klokkentoren met toegangsportaal.

45

De uitgerekte spitsbooggewelven in gewapend beton die tot op de vloer neerdalen, geven een opvallende weidsheid aan het kerschip. Het orgel en zijn orgelkast in neogotische stijl waren een van de eerste realisaties uit de ateliers van de Brusselse orgelbouwer Pierre Schyven. Ze date-

ren uit 1873 en werden in 1998 overgenomen van de kerk van het *collège Saint-François-Xavier* in Verviers.

Vertretpunt van de wandeling 'Van Sint-Paulus tot Parmentier' (zie kadertekst hieronder).

 WANDELING**Van Sint-Paulus tot Parmentier**

Deze wandeling begint in alle rust met een bezoek aan de neoromaanse Sint-Pauluskerk die eenvoud en soberheid uitstraalt. Daarna gaan we naar het nummer 250 van de Edmond Parmentierlaan. De vroegere pastorie en parochiezaal van architect A. Glibert is een mooi voorbeeld van een totaal andere stijl, de neorenaissance. Ten slotte verkennen we het Parmentierpark, dat zijn naam dankt aan aannemer Edmond Parmentier, die in 1895 belast werd met de aanleg van de Tervurenlaan. In het midden van dit twaalf hectare grote park treffen we niet alleen een opmerkelijke overdekte kaatsbaan aan die uit 1909 dateert, maar ook een oude dienstbodewoning in cottigestijl. Stijldiversiteit troef!

⏰ zaterdag en zondag om 14u en 16u (duur: 1u30)

📍 vertrekkpunt: voor de Sint-Pauluskerk, Hockeylaan 96 in Sint-Pieters-Woluwe – kaart N 10

📍 T 39 (Bosstraat)

📍 B 36 (Mertens)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per wandeling.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Arkadia.**

47

46.

Kaart M 10

**VOORMALIGE OVERDEKTE
KAATSBAAN***Parmentierpark, Parmentierlaan 19
Sint-Pieters-Woluwe*

⌚ za en zo van 14u tot 18u

① 39-44 (De Villalobar)

② 36 (Kelle)

Het Parmentierpark werd ongeveer gelijktijdig met de aanleg van de Tervurenlaan, tussen 1897 en 1899, ontworpen door landschapsarchitect Lainé, die ook de plannen voor het Woluwepark tekende. Het heeft een oppervlakte van 14 hectare. Alvorens het in 1919 werd verkocht aan de Belgische Staat was het eigendom van aannemer Edmond Parmentier. Langs de wandelpaden in het park staan hier en daar gebouwtjes: een Noors paviljoen, oude dienstbodewoningen in Engelse cottagestijl, maar ook een eigenaardige langwerpige constructie in neogotische stijl die tijdens de Eerste Wereldoorlog tot kapel werd omgevormd. Oorspronkelijk was dit een overdekte kaatsbaan, gebouwd in 1909. Hoewel de vensteropeningen van de galerij gewijzigd wer-

46

den en een dak met twee hellingen het terras met balustrades vervangen heeft, illustreert het gebouw mooi de aantrekkingskracht die de neogotiek uitoefende, zelfs op meer bescheiden architectuur. Edmond Parmentier overleed in 1910, wat ongetwijfeld verklaart waarom sommige stenen van de galerij niet gesculpteerd zijn. Het paviljoentje met hoektorentje daarentegen bezit een mooie boogjesfries, een kunstige puntgevel en een verzorgde decoratie met plantaardige motieven.

Tentoonstelling over de geschiedenis van de activiteiten op de site en de gebouwen.

Activiteiten voor gezinnen 'Op zoek naar Edmond': oude spelen en spoorzoekwedstrijd rond de geschiedenis van het Parmentierpark, zaterdag en zondag van 14u tot 18u.

Met de medewerking van de vereniging 'Les Stations de Plein Air'.

47.

Kaart M 11

HERTOGINNEDAL*Hertoginnedal 4 – Oudergem*⌚ za en zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)

🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 20 personen)

① 94 (Vorstrondpunt)

② 34 (Oudergem-Shopping)

Toen Charles Dietrich in 1903 het domein van Hertoginnedal kocht, verkeerde dit in een erbarmelijke staat. Alleen een vleugel, een deel van de omheiningmuur en enkele rurale gebouwen stonden nog overeind. De nieuwe eigenaar deed een beroep op architect Albert Roosenboom om

het geheel te herbouwen en te vergroten. De werkzaamheden begonnen in 1915. Het huidige halfronde gebouw in baksteen, waarvan het vooruitstekende dak op zes zuilen rust, is het resultaat van de heropbouw van de vroegere bijgebouwen die een landbouwfunctie hadden (paardenstallen, schuren, vee- en varkensstallen). Het wordt vandaag met de naam priorij aangeduid. Het achterliggende kasteel vermengt verschillende stijlen die getuigen van de talrijke verbouwingen door de eeuwen heen. De zuidelijke vleugel in Lodewijk XVI-stijl lijkt de oudste en zou uit 1780 dateren. In het interieur zijn enkele vertrekken bewaard waarvan de decoratie de diverse stijlrichtingen laat zien die toen in de mode waren. De gotische

zaal, waarvan de glasramen uitzicht bieden op het park, beslaat twee bouwlagen en heeft een spitsboogvormig plafond en een neogotische wenteltrap en schouw. Dezelfde stijl treffen we ook aan in het kantoor van Charles Dietrich. De Hollandse zaal verwijst met haar bekleding van Delftse faiencetegels naar de Hollandse gouden eeuw.

(B 05/12/2002 en 23/10/2003)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 16u15).

Met de medewerking van Brussel Babbelt en Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

48.

Kaart M 11

KAPEL VAN SAINT-MARCELLIN CHAMPAGNAT – LUTGARDISSCHOLEN BRUSSEL

Zandgroeflaan 2 – Oudergem

🕒 za van 10u tot 18u
zo van 13u tot 18u

📍 94 (Vorstrondpunt)

🚶 34 (Oudergem-Shopping)

De school aan de Zandgroeflaan werd in 1911 opgericht met de financiële steun van Charles Waucquez, toenmalig eigenaar van het Sint-Annakasteel. De plannen werden ontworpen door architect Guillaume-Chrétien Veraart, die werkzaam was in Brussel en o.a. de Sint-Remigiuskerk in Sint-Jans-Molenbeek en de kerk van het Kostbaar Bloed in Ukkel op zijn actief heeft. In dit ontwerp kon hij zijn voorliefde voor de neogotische stijl uitleven, die hij geleerd had op de architectenschool van Sint-Lukas in Schaarbeek. De kapel van de school die in 1922 werd ingewijd door kardinaal Mercier, is gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans. Ondanks haar bescheiden afmetingen van slechts vier traveeën heeft ze een imposante gevel met een centraal rozetvenster, geflankeerd door opengewerkte hoektorentjes. Boven het altaar van de kapel prijkt een zeer mooi beeld van de Heilige Maagd, door de volksdevotie ook wel 'Onze-Lieve-Vrouw van het Geluk' genoemd. In 1958 werd de kapel vergroot naar aanleiding van de zaligverklaring van Marcellin Champagnat, stichter van de Broeders Maristen, die destijds het aanpalende Lutgardiscollege bestuurden. Ze is vandaag gekend als de kapel van Saint-Marcellin Champagnat, waarin nog regelmatig religieuze ceremonies plaatsvinden (missen, bruiloften, doopsels, enz.)

Gids ter plaatse.

BUSTOCHT

Kastelen in een recyclage van stijlen!

Het kan verbazend klinken, maar Brussel telt meer kastelen dan u zou denken en ze zijn nog mooi ook. Sommige gaan terug tot de middeleeuwen, andere werden door rijke bankiers en industriëlen gebouwd in de 19de eeuw of ontstonden op gemeentelijk initiatief. Deze bustocht voert ons langs een aantal van deze woningen die er vaak ouder uitzien dan ze in werkelijkheid zijn. Of het nu gaat om het *Cité Fontainas*, het domein Paridant of het kasteel van Wolvendael, de indruk die van deze oude stenen uitgaat is er een van betovering en illusie, alsof we verplaatst worden naar een ver verleden.

- 🕒 zaterdag om 11u30 en 16u30 (duur: 2u)
- 📍 vertrek: parking van de Carrefour (voor het ING-agentschap), Vorstlaan 240 in Oudergem – kaart **L-M 11**
- 📍 5 (Demey/Herrmann-Debroux)
- 📍 94 (Oudergem-Shopping)
- 📍 34 (Oudergem-Shopping)
- 📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 48 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

Publicaties van de Directie Monumenten en Landschappen

Met haar talrijke publicaties draagt de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij tot een betere kennis van het gewestelijk erfgoed.

Tot deze publicaties behoren de reeks "Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis", die al meer dan 50 titels telt, de *Atlas van de archeologische ondergrond van het Gewest Brussel*, de werken uit de reeks "Geschiedenis en Restauratie", enz.

Het tijdschrift *Erfgoed Brussel* is sinds bijna vijf jaar een mooie aanwinst in de reeds lange lijst van publicaties over het Brussels Gewest. Via dit tijdschrift wil het Gewest de vele facetten laten zien van het gewestelijk erfgoed en de integratie ervan in de ruimtelijke ordening.

Deze publicaties zijn verkrijgbaar in de voornaamste boekhandels (opgelet: meerdere titels zijn momenteel niet meer voorradig).

De Directie Monumenten en Landschappen geeft ook diverse gratis publicaties uit. De lijst hiervan vindt u op de website www.erfgoed.brussels.

Tentoonstelling

HIDDEN HERITAGE

Op zoek naar de verborgen schatten van ons erfgoed

De tentoonstelling *Hidden Heritage* presenteert 65 foto's van Georges De Kinder die hij gedurende tien jaar samenwerking gemaakt heeft voor het bureau ORIGIN, dat al vijftien jaar gespecialiseerd is in de restauratie van bouwkundig erfgoed. Het is een zeldzame gelegenheid om beschermde monumenten en landschappen te ontdekken die anders niet toegankelijk zijn voor het publiek, zoals de binnenkant van het Atomium of de Grote Vrijmetselaarstempel in de Peterseliestraat. Soms gaan de gebouwen zo goed op in het stedelijke landschap dat men vergeet dat het om beschermde en gerestaureerde monumenten gaat, zoals de sociale woningen van *Ieder Zijn Huis* in Evere en de *Moderne Wijk* in Sint-Agatha-Berchem of de grafgaleries op de begraafplaatsen van Sint-Jans-Molenbeek en Laken. Op andere

foto's kan men een kijkje nemen achter de coulissen van openbare gebouwen zoals het gemeentehuis van Vorst, het voormalige stadhuis van Laken of het *lycée Émile Jacqmain* in het Leopoldpark in Brussel. Ten slotte zijn er ook de klassiekers waarop men nooit uitgekeken raakt: de spits van het stadhuis van Brussel of de Koninklijke Muntschouwborg.

De foto's van Georges De Kinder tonen de grote diversiteit van het architecturale erfgoed en van het restauratievak, aan de hand van onder meer foto's 'voor-en-na' en werffoto's. De tentoonstelling kan ook gezien worden als een ode aan het vak, zowel het vak van fotograaf als dat van erfgoedarchitect, restaurateur en ambachtsman.

© www.atomium.be - Sabam, Belgium 2016

Foto's: © Georges De Kinder

Tentoonstelling gratis toegankelijk van 15 augustus tot 18 oktober 2016, dagelijks van 10u tot 18u, in de kelders van de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein in Brussel.

Tentoonstelling

IK, GUSTAVE

Tentoonstelling voor jong en oud over de wonderlijke wereld van de Brusselse architect Gustave Strauven

De Schaarbeekse architect Gustave Strauven verdient een nadere kennismaking. Deze stoutmoedige, virtuoze, soms zelfs fantasierijke persoonlijkheid ontwierp een zestigtal gebouwen in Brussel. Daartoe behoren verschillende meesterwerken die in alle toeristische gidsen staan. Wie heeft nog nooit in be- en verwondering gestaan voor het huis van de Saint Cyr aan de Ambiorixsquare? Ja, dit buitenissige art-nouveaugebouw is een ontwerp van Gustave Strauven. Maar hij heeft ook bescheiden huizen op zijn naam die u met enige oefening gemakkelijk op straat kunt herkennen.

Deze speelse tentoonstelling wil u laten binnendringen in het hoofd van Strauven. Gustave de stoutmoedige zal u de diversiteit aan materialen tonen die hij op de meest gewaagde manier combineerde. Gustave

de virtuoos zal u zijn architecturale vormtaal uiteenzetten alvorens de colorist op het toneel verschijnt om u te verbluffen met zijn kleurenpalet. De componist in hem zal u meevoeren naar de derde dimensie die zijn gevels tot leven brengt. Kortom, u zult alle geheimen leren kennen van deze duivelskunstenaar.

Aarzel niet en kom naar de Sint-Gorikshallen om op zoek te gaan naar de kleine details die het verschil maken.

Tentoonstelling gratis toegankelijk van 9 september tot 28 november 2016, dagelijks van 10u tot 18u, op de mezzanine van de Sint-Gorikshallen, Sint-Gorikspelein in Brussel.

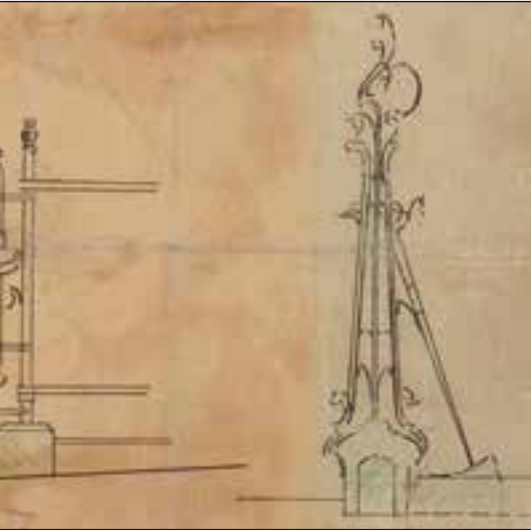
Organisatie: Association pour l'Étude du Bâti (APEB), met de steun van de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

© VSG

© VSG

Archieven van de Stad Brussel

© VSG

© VSG

Gemeentearchieven van Schaarbeek

verz. Belfius Bank © ARB-GOB

MOI IK GUSTAVE

Krauwen
Architecte- Géomètre
Inventeur.

09/09

> 28/11/16

Halles Saint-Géry

Sint-Gorikshallen

Accessible gratuitement, tous les jours de 10h à 18h
Gratis toegankelijk, alle dagen van 10u tot 18u

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

ANDERLECHT

- 73 Academie voor Beeldende Kunsten Anderlecht – Voormalige woning – Voormalige wooning – Voormalige wooning – Voormalige wooning** D9
Dapperheidsplein 17
- 74 Collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido** D9
Dapperheidsplein
- 76 Erasmushuis** D9
Kapittelstraat 31
- 78 Gemeentehuis van Anderlecht** . F9
Raadsplein 1
- 72 Museum Maurice Carême** . C9-10
Nellie Melbalaan 14
- 75 Oud Begijnhof van Anderlecht** . D9
Kapelaanstraat 8
- 77 Vrederecht van Anderlecht** . D9
Verzetsplein 3

BRUSSEL

- 33 Academiënpaleis** O4
Hertogstraat 1
- 18 Barricadenplein** O2
- 13 Belgisch museum van de Vrijmetselarij – Hotel Dewez** . M2
Lakensstraat 73
- 32 BELvue museum – voormalige hotel Bellevue** N4
Paleizenplein 7
- 26 Bip – Huis van het Gewest** . N3-4
Koningsstraat 2-4
- 2 Beurs van Brussel** M3
Anspachlaan
- 25 BNP Paribas Fortis – Voormalige zetel van de Generale Maatschappij** N3
Koningsstraat 20
- 3 Broodhuis – Museum van de Stad Brussel** N3
Grote Markt
- 4 Brussels Parlement** M3
Lombardstraat 69
- 15 Cercle des Amis philanthropes** . N2
Peterseliestraat 6-8
- 21 Cercle royal gaulois artistique et littéraire** O3
Wetsstraat 5 (achter het Théâtre royal du Parc)
- 16 European Society of Anaesthesiology (ESA)** N2
Komediëntenstraat 24

- 22 Galerij van de Waux-Hall** O3
Wetsstraat 5 (achter het Théâtre royal du Parc en de Cercle royal gaulois artistique et littéraire)
- 17 Institut supérieur industriel de Bruxelles (ISIB)** O2
Koningsstraat 150
- 6 Kerk van Sint-Antonius van Padua** L-M3
Artesiëstraat 17
- 9 Klein Kasteeltje** M1-2
Negende Linielaan 27
- 30 Koningsplein** N4
- 27 Koninklijke kapel – Protestantse kerk van Brussel** N3
Museumplein 2
- 14 Martelaarsplein** N2
- 11 Pacheco Instituut** M2
Grootgodshuisstraat 7
- 23 Paleis der Natie** O3
Leuvenseweg 7-13
- 28 Paleis van Karel van Lotharingen** N3-4
Museumplein 1
- 24 Parlement van de Fédération Wallonie-Bruxelles** N3
Koningsstraat 72
- 29 Rekenhof** N4
Regentschapsstraat 2
- 7 Riolmuseum van de Stad Brussel – voormalig octrooipaviljoen** L3
Anderlechtsepoort
- 31 Sint-Jacob op de Koudenbergkerk** N4
Koningsplein
- 1 Sint-Katelijnkerk** M2
Sint-Katelijneplein
- 10 Site van Thurn & Taxis (Koninklijk Pakhuis, Douanegebouw en Loods voor Gevaarlijke Producten)** G6
Havenlaan 86C/Picardstraat 3
- 20 Vlaams Parlement – Huis van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers** O3
Leuvenseweg 86
- 19 Voormalig hotel en bank Empain – Voormalig hotel de Knuyt de Vosmaer** O2-3
Congresstraat 33-33a
- 8 Voormalig octrooipaviljoen** . L2-3
Ninoofsepoort

- 12 Vrijmetselaarstempels** M2
Lakensstraat 79

- 5 Woning van architect Pierre-Victor Jamaer** M4
Stalingradlaan 62

BRUSSEL-LAKEN

- 81 Huis van de Creatie-Cultureel Centrum Brussel Noord – Voormalig gemeentehuis van Laken** G4
E. Bockstaelplein
- 82 Kerkhof van Laken** G-H4
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein
- 83 Kerk van Onze-Lieve-Vrouw van Laken** H4
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 17

BRUSSEL NOH

- 84 Sint-Pieter-en-Sint-Pauluskerk** J2
Peter Benoitplein

BRUSSEL-UITBREIDING

- 36 Concert Noble** I8
Aarlenstraat 84
- 39 Dominicanenkerk** J8
Renaissancelaan 40
- 38 Koninklijke Militaire School (KMS)** J8
Renaissancelaan 30
- 40 Laboratoria Brulabo – Voormalig Anatomisch Instituut** I9
Maalbeeklaan 3
- 35 Raad van State** I8
Wetenschapsstraat 33
- 37 Restaurant Barbanera** J8
Archimedesstraat 69
- 34 Sint-Jozefkerk** I8
Frère-Orbansquare
- 52 Université libre de Bruxelles – Gebouw A** I12
Franklin Rooseveltlaan 50
- 53 Vereniging van de Adel van het Koninkrijk België** I12
Franklin Rooseveltlaan 25

 BRUSSEL
pagina's 4 tot 30

 BRUSSEL-UITBREIDING
ETTERBEEK
SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE
SINT-PIETERS-WOLUWE
OUDEGEM
pagina's 32 tot 44

 WATERMAAL-BOSVOORDE
BRUSSEL-UITBREIDING
ELSENE
pagina's 60 tot 70

 UKKEL
VORST
SINT-GILLIS
ANDERLECHT
pagina's 72 tot 82

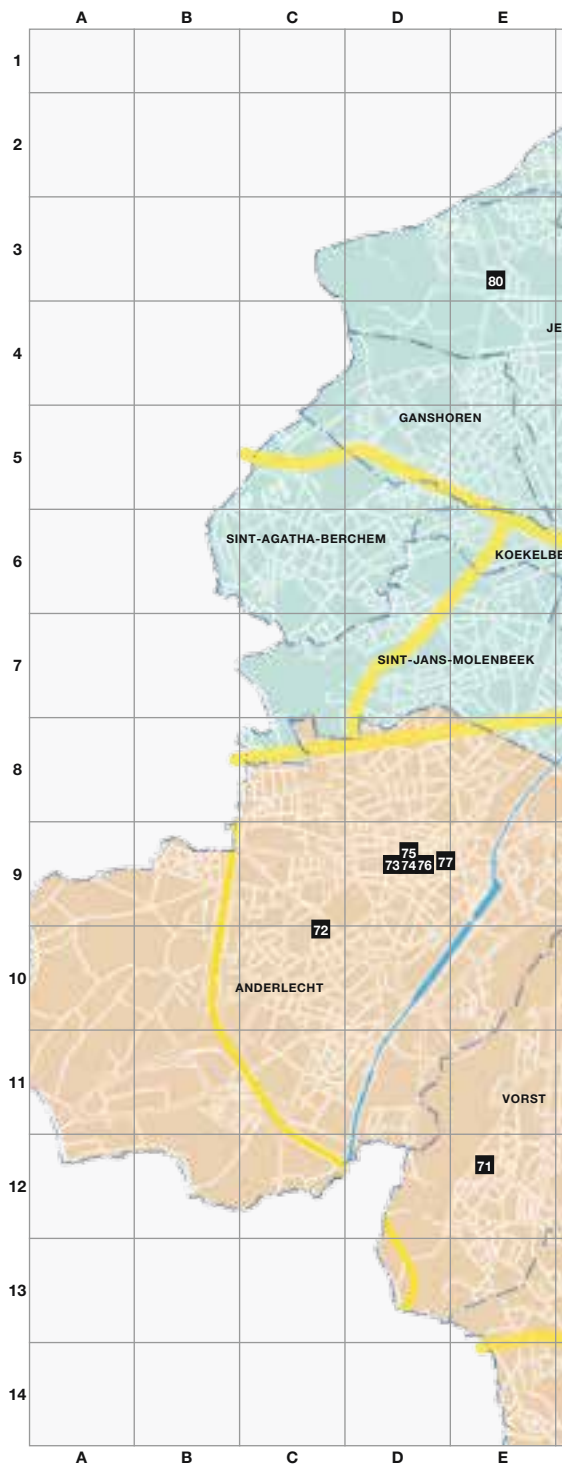

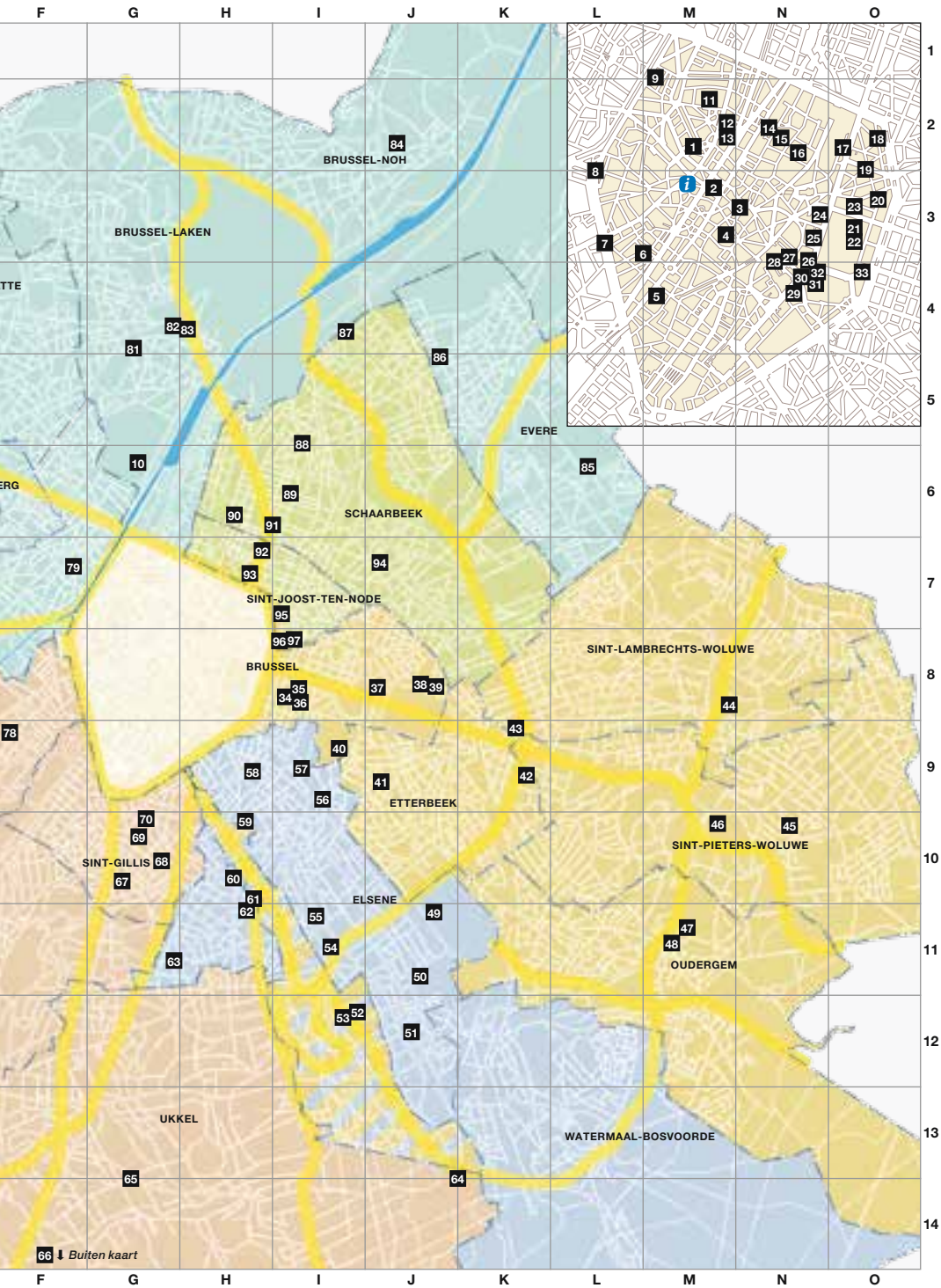
 SINT-JANS-MOLENBEEK
KOEKELBERG
JETTE
BRUSSEL-LAKEN
BRUSSEL-NEDER-OVER-HEEMBEEK
EVERE
pagina's 84 tot 91

 SCHAARBEEK
SINT-JOOST-TEN-NODE
pagina's 92 tot 102

REPERTORIUM VAN DE OPENGESTELDE PLAATSEN

ELSENE

- 61 Armeense apostolische kerk van Sint-Maria-Magdalena . . . H10
Kindermansstraat 1
- 60 Ambtswoning van de ambassadeur van Roemenië H10
Washingtonstraat 37
- 56 Gemeenschapscentrum Elzenhof I9
Kroonlaan 12
- 57 Heilig-Sacramentkerk (*La Viale Europe*) I9
Waversesteenweg 203
- 59 Hongaars huis – Voormalige eigen woning van architect Paul Saintenoy H10
Gewijdeboomstraat 123
- 50 Kerkhof van Elsene J11
Boondaalse Steenweg 478
- 63 Maria-Boodschapkerk G11
Georges Brugmanlaan
- 49 Rectoraat van de Vrije Universiteit Brussel (VUB) J11
Pleinlaan 2
- 51 Sint-Adrianuskerk J12
Generaal Dossin de Saint-Georgeslaan
- 58 Sint-Bonifatiuskerk H9
Vredestraat 23
- 54 Terkamerendalsquare I11
Emile Duraylaan 48-50/
Renbaanlaan
- 62 Woning H11
Amerikaansestraat 172
- 55 Woning Des Marez I11
Klauwaertsiaan 11

ETTERBEEK

- 41 Haphuis J9
Waversesteenweg 508-510
- 42 Sint-Jan-Berchmanskerk K9
Sint-Michielslaan 24

EVERE

- 86 Gemeentelijk Museum Pieter Cnops J5
Edouard Stuckensstraat 11-13
- 85 Kerkhof van Brussel L6
Kerkhof van Brussellaan

JETTTE

- 80 Voormalige abtswoning van Dielegem E3
Jean Tiebackxstraat 14

OUDERGEM

- 47 Hertoginnedal M11
Hertoginnedal 4
- 48 Kapel van Saint-Marcellin Champagnat – Lutgardisscholen Brussel M11
Zandgroeflaan 2

SCHAARBEEK

- 88 Gemeentehuis van Schaarbeek I5-6
Colignonplein
- 89 Huis der Kunsten I6
Haachtsesteenweg 147
- 91 Koninklijke Sint-Mariakerk . H-I6
Koninginneplein
- 87 Lokettenzaal station Schaarbeek (*Train World*) I4
Prinses Elisabethplein 5
- 94 Sint-Aleydiskerk J7
Daillylaan 136-142
- 90 Sint-Jan-en-Sint-Niklaaskerk H6
Brabantstraat 75A

SINT-GILLIS

- 70 *École de peinture Van der Kelen* G10
Metaalstraat 30
- 68 Forum en auditoria van de *Instituts Saint-Luc (Art et Architecture)* G10
Ierlandstraat 58
- 69 Pelgrimshuis G10
Parmastraat 69
- 67 Stadhuis van Sint-Gillis G10
Maurice Van Meenenplein 39

SINT-JANS MOLENBEEK

- 79 Gemeentehuis van Sint-Jans-Molenbeek F7
Graaf van Vlaanderenstraat 20

SINT-JOOST-TEN-NOODE

- 96 Charliermuseum I8
Kunstlaan 16
- 92 Familiehulp – Voormalig hotel Puccini H7
Koningsstraat 294
- 95 Gemeentehuis van Sint-Joost-ten-Node I7
Sterrenkundelaan 13
- 93 *Le Botanique* H7
Koningsstraat 236
- 97 Sint-Julianakerk I8
Liefdadigheidsstraat 41

SINT-LAMBRECHTS WOLUWE

- 43 Castel de Linthout K9
Tweelindenlaan 2
- 44 Maloukasteel M8
Pierre Leviedreef 2 (toegang via de Stokkelse Steenweg 45)

SINT-PIETERS-WOLUWE

- 45 Sint-Pauluskerk N10
Hockeylaan 96
- 46 Voormalige overdekte kaatsbaan M10
Parmentierpark

UKKEL

- 65 Gemeentelijke begraafplaats van de Dieweg G13-14
Dieweg 95
- 66 Kerkhof van Sint-Gillis . . . . . HC
Stillelaan 72
- 64 Voormalige Hippodroom (Grote tribune en weegplaats) J-K13-14
Terhulpsesteenweg 51

VORST

- 71 Site van de voormalige abdij van Vorst E12
Sint-Denijsplein

Autoloze zondag

Voor deze 16de editie kiest het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op zijn 160 km² opnieuw voor zachte mobiliteit. Op 18 september kunt u zelf proeven van een andere mobiliteit en ook Mobilmix worden! Met het gratis vervoer door de MIVB en de S-treinen – het treinaanbod in en rond Brussel – is dit het gedroomde moment om de complementariteit tussen de verschillende vervoermodi te testen: bus, metro, trein, te voet, rolschaatsen, fiets,... De autoloze zondag is bedoeld om een mentaliteitsverandering te bevorderen en een debat over de mobiliteit in de stad op gang te brengen.

Behalve de Open Monumentendagen vinden overal in de stad nog tal van andere activiteiten en manifestaties plaats. Alle vervoermiddelen zullen hierbij aan bod komen. Op initiatief van het Gewest kunt u in verschillende Brusselse gemeenten dankzij 'Mijn dorp in de stad' genieten van gezellige zones en activiteiten rond duurzame mobiliteit en ontwikkeling.

Het wordt opnieuw een geanimeerde dag en vooral de gelegenheid om Brussel met het gezin of vrienden te bezoeken en te ontdekken, zonder auto's, lawaai of luchtvervuiling!

Praktisch

De Autoloze Zondag geldt voor iedereen, behalve voor het openbaar vervoer, taxi's, autocars, hulpdiensten en voertuigen van openbaar nut. De maximumsnelheid is om veiligheidsredenen echter beperkt tot 30 km/h.

Het Gewest is gesloten voor alle autoverkeer van 9u30 tot 19u. In sommige wijken kunnen de straten langer afgesloten blijven wegens de activiteiten of feestelijkheden die er plaatsvinden. De tunnels zullen geleidelijk terug opengesteld worden.

Brussel Mobiliteit

Opgelet, het verkeersreglement blijft van toepassing. Vergeet niet dat sommige voertuigen die dag toelating hebben om te rijden. Wij roepen iedereen op zich te verplaatsen in een geest van respect voor elke weggebruiker. Om veiligheidsredenen mogen voetgangers, rolschaatsers en fietsers in geen geval de tunnels nemen!

Om bepaalde redenen (speciale leveringen, verplaatsingen om medische redenen) kan een rijvergunning, geldig voor het gehele gewest, worden toegekend. Deze vergunning is slechts geldig voor één voertuig en voor het motief dat op het doorgangsbewijs staat vermeld.

Inwoners van het Brussels Gewest moeten de vergunning aanvragen bij het gemeentebestuur van hun woonplaats. Personen van buiten het Gewest moeten dit doen bij het gemeentebestuur van de plaats van hun bestemming.

Voor meer informatie

Raadpleeg de website www.mobilmix.brussels waarop het volledige programma vanaf begin september beschikbaar zal zijn.

Het Internationaal Fotografisch

Sinds 1998 neemt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel aan het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten. Dit project, opgezet door de regio Catalonië in 1992 naar aanleiding van de Europese Monumentendagen, wil de jongeren via het medium fotografie warm maken voor een persoonlijke en creatieve ontdekking van het architecturale erfgoed. Momenteel doet een veertigtal Europese landen eraan mee.

Abdelhamid JEBARY EL YOUSOUFI

Experiment met Monumenten

Quentin DELFORGE

Cyprien HARDY

Nicolas FERRARD

Jérémy VANHEMELRYCK

Dounia ISMAËL

Emeric de GALEMBERT

Abdelhamid JEBARY EL YOUSOUFI

Ugo BARTOLOMUCCI

De wedstrijd richt zich tot alle middelbare scholen van Brussel en staat open voor alle leerjaren en afdelingen. Het principe van het Internationaal Fotografisch Experiment met Monumenten is eenvoudig: enkele weken lang fotograferen de leerlingen een of meerdere monumenten die een erfgoedwaarde hebben. De beste foto's worden geselecteerd door een jury en tentoongesteld tijdens de Open Monumentendagen in alle landen die aan het project deelnemen.

Ontdek, vanaf begin september, onder de luifels van de Sint-Gorikshallen, de 25 foto's die dit jaar geselecteerd werden door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Tentoonstellingen gratis toegankelijk van 1 september tot 30 november 2016, alle dagen van 10u tot 18h, in de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein te Brussel.

Organisatie: Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

49.

Kaart J 11

RECTORAAT VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL (VUB)

Pleinlaan 2 – Elsene

⌚ *za en zo van 10u tot 17u
(laatste toegang om 16u15)*♿ *enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 20 personen)*

ⓘ 7-25 (VUB)

📍 95 (Etterbeek Station)

Op het einde van de jaren 1960 werd het vroegere Oefenplein van de Rijks-wacht gekozen als locatie voor de uitbreiding van de Université libre de Bruxelles (ULB) en haar Nederlands-talige tegenhanger, de Vrije Universiteit Brussel (VUB). Deze laatste kreeg langs de kant van de Generaal Jacqueslaan een terrein van 20 ha toegewezen. De academische overheid liet hier een hele reeks gebouwen

neerzetten, waaronder het rectoraat dat ontworpen werd door architect Renaat Braem. Dit gebouw van 75 m lang op 15 m breed heeft de vorm van een ellips, die volgens de architect “het best geschikt was om de krachten in de natuur uit te beelden”. De kantoren in het gebouw zijn als een krans geordend rond een centrale kern. Een gebogen luifel, in de stijl van Le Corbusier, ontspringt als het ware uit deze symbolische vorm die aansluit bij de meest primaire wetenschappelijke waarheid. De bouw duurde van 1971 tot 1978. Renaat Braem werkte ook mee aan het ontwerp van de Modelwijk in Laken en aan de zetel van Glaverbel in Watermaal-Bosvoorde. (B 27/09/2007)

Doorlopend rondleidingen**(laatste groep om 16u15).****Met de medewerking van Korei.**

49

👁️ TENTOONSTELLING EN GELEIDE WANDELINGEN**Watermaal-Bosvoorde, een feest van stijlen**

In het begin van de 20ste eeuw werden in Watermaal-Bosvoorde talrijke vakantieverblijven, kastelen en buitenhuizen gebouwd in een grote diversiteit van stijlen. Het kasteel Charle-Albert, de villa's in de Emile Van Becelaerelaan of Léopold Wienerlaan, en de woningen langs de rand van het Zoniënwoud bevatten elementen uit de neo-Vlaamse renaissance, het neoclassicisme, het eclecticisme of de art nouveau.

In het hart van de gemeente werd de tuinwijk Le Logis-Floréal aangelegd met een netwerk van straatjes en charmante huizen. Nog later ontwikkelden zich nieuwe wijken. Andere tijd, andere stijl: de art deco is opvallend aanwezig op de Castel Fleurisquare en in de Hoornkeverslaan.

Ook het klein erfgoed doet mee aan dit feest van stijlen: deuren, voetkrabbers en brievenbussen in evenveel vormen en kleuren als van verschillende inspiratie. Leer ze ontdekken net als de eigen woningen van architecten, die vaak hun visitekaartje vormen.

Een tentoonstelling geeft uitleg over deze architecturale rijkdom, en aansluitend kunt u deelnemen aan een geleide wandeling door de wijk nabij het gemeentehuis om de variëteit aan stijlen in de gemeente met eigen ogen te ervaren.

⌚ *zaterdag van 10u tot 18u (wandelingen om 10u en 14u)*📍 *Centrum voor lokale geschiedenis van Watermaal-Bosvoorde, Hertogendreef 2
in Watermaal-Bosvoorde – kaart L 13*

ⓘ 94 (Wiener)

📍 17-95 (Wiener)

✉ *info: tilia@wb.irisnet.be – 02/672.77.34.***Met de medewerking van het Centrum voor lokale geschiedenis
(gemeentebestuur van Watermaal-Bosvoorde).**

50.

Kaart J 11

KERKHOF VAN ELSENE*Boondaalse Steenweg 478 – Elsene*

Ⓛ za en zo van 8u tot 18u

Ⓑ 71-72-95 (*Kerkhof van Elsene*)

De gemeente Elsene liet de begraafplaats aan de Boondaalsesteenweg in 1877 aanleggen. Edmond Le Graive en Louis Coenraets ontwierpen een straalvormig grondplan dat uitwaaiert vanaf een met cipressen beplante rotonde. Een brede laan die geïnspireerd is op de antieke Via Appia vertrekt aan de monumentale ingang. Verderop is een tweede rotonde aangelegd voor het militaire ereperk, omgeven door vier beeldhouwde krijgersfiguren die het werk zijn van de kunstenaars Charles Samuel, Marcel Rau, Isidore De Rudder en Jules Herbays. Langs de dreven liggen grafmonumenten in diverse stijlen: de kapel van de familie Spreutels Godefroit en Renotte, door architect Paul Saintenoy in 1890 ontworpen in neoromaanse stijl, net als de kapel van de familie Jean-Baptiste Lannoy door architect Jules Fonteyne. Het ciborium in piramidevorm van de familie Jacques Delhaize-Ponsart is dan weer duidelijk neogotisch van vormgeving. Het neoclassicisme vormde de inspiratiebron voor het graf van luitenant-kolonel Jean Beuckens, bestaande uit een stèle met daarop een gebroken zuil met cannelures, evenals het graf van Paul en Louis Hymans dat een late variant is van een Romeinse grafzuil, en dat van Henry Deroy, dat een stèle met fronton heeft geplaatst op voluten en bekrond door een obelisk. Het graf ten slotte van juwelier Ernest Altenloh is een eclectische variant van de grafombe van Nero, rustend op bronzen leeuwenpoten.

Rondeleidingen met aandacht voor de verschillende bouwstijlen, vooral het neoclassicisme en het eclecticisme, zondag om 14u en 15u30 (enkel in het Frans). Afspraak aan de ingang van het kerkhof. Met de medewerking van de Dienst Stedenbouw en Erfgoed van de gemeente Elsene.

50

51.

Kaart J 12

SINT-ADRIANUSKERK*Generaal Dossin de Saint-Georgeslaan – Elsene*

Ⓛ za en zo van 10u tot 18u

Ⓛ 25-94 (*Solbosch*)Ⓑ 95 (*Pleisterplaats*)

De Sint-Adrianuskerk, die volledig bekleed is met 'klampsteen'-bakstenen in grijsroze tinten, staat niet ver van de Boondaalkapel, die dezelfde parochie bediende en al in de 15de eeuw wordt vermeld. De bouw begon in 1940 onder leiding van architect A. Vanden Nieuwenborg, die gezien de omstandigheden moest werken met een beperkt budget. Hij ontwierp een massieve kerk met duidelijk afgelijnde volumes die zich ontwikkelen rond de middenbeuk. Bakstenen bogen, een variant op de romaanse lisenen, benadrukken efficiënt alle muuropeningen in het gebouw. Het reliëf en het licht- en schaduwspel die hierdoor ontstaan, vormen de enige decoratieve elementen. De architect heeft de stoere klokkentoren opgenomen in de voorgevel. Hij inspireerde zich hiervoor waarschijnlijk op sommige halvenkerken in Noord-Europa en oplossingen die al in de romaanse periode in het Maas- en Rijnland bestonden. Het centrale portaal maakt deel uit van een diepe, omhoog lopende nis die het verticale karakter van de toren nog versterkt. Binnen zijn zowel de pij-

51

lers als de gewelven met zandsteenkleurige bakstenen bekleed.

Bezoek van het koor – met het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Boondaal (midden 17de eeuw) en de zeven glasramen ontworpen en uitgevoerd door Daniël in de jaren 1960 – en de kapel waarin zich het retabel met het martelaarschap van Sint-Adrianus (1490, atelier van Jan Borman) en het retabel met het martelaarschap van Sint-Christoffel (eind 16de eeuw) bevinden, zaterdag om 10u, 11u, 14u, 15u en 16u en zondag om 14u, 15u en 16u.

52.

Kaart I 12

UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES – GEBOUW A Franklin Rooseveltlaan 50
Brussel-Uitbreiding

⏰ za en zo van 10u tot 18u

🕒 25-94 (ULB)

🕒 71-72 (ULB)

De vrijgevigheid van de *Belgian American Educational Foundation*, opvolger van de *Commission for Relief in Belgium*, lag na de Eerste Wereldoorlog aan de basis van de oprichting van de gebouwen van de *Université libre de Bruxelles*. Alexis Dumont, een van de geselecteerde architecten, mocht tussen 1924 en 1928 een gebouwencomplex in neobarokstijl bouwen dat aanknoopte bij de architectuur in de Nederlanden tussen 1650 en 1750. Terwijl de indeling van het interieur op en top modern van omvatting was, verrasten de historiserende gevels in een periode waarin de art deco hoogtij vierde. Het centrale hoofdgebouw in witsteen en baksteen ter hoogte van de dakkapellen en de trapgevels, heeft een metalen ingangskleur met doorbroken fronton en geringde pilasters. Het wordt bekroond door een imposante klokkentoren van 50 meter hoog voorzien van een lantaarn en uurwerk. De zijgebouwen, die uitgeven op de Franklin Rooseveltlaan, zijn identiek van compositie met eveneens trapgevels. Gebouw A huisvest o.m. de faculteiten Letteren, Vertaalwetenschap en Communicatie, de Solvay Brussels School Economics and Management en een deel van de universiteitsbibliotheek. (B 11/12/2014)

Gidsen ter plaatse.

Tentoonstelling 'American beauty, le campus néo-baroque de l'Université libre de Bruxelles': zeldzame stukken die de bouw van het gebouw illustreren.

Demonstratie van schilderijrestauratie, tegenover Prometheus van Jean Delville.

52

53.

Kaart I 12

VERENIGING VAN DE ADEL VAN HET KONINKRIJK BELGIË Franklin Rooseveltlaan 25
Brussel-Uitbreiding⏰ za en zo van 10u tot 16u
(laatste toegang om 15u15)

🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 15 personen)

🕒 25-94 (ULB)

🕒 71-72 (ULB)

Dit indrukwekkende herenhuis in Beaux-Arts-stijl, dat in 1930 gebouwd werd voor de industrieel Lucien Lambiotte, toont de voorbijganger zijn zijgevel. De architect heeft de ruwheid van zandbreuksteen gecombineerd met de noblesse van hardsteen die de venster- en deuropeningen omsluit en de hoeken, kroonlijsten en verschuivingen van het gebouw accentueert. Het mansardedak en de halfronde boog boven de hoofdingang verwijzen naar de Lodewijk XV-stijl, een van de inspiratiebronnen van de Beaux-Arts-stijl. Binnen waant men zich in een 18de-eeuws paleis. Een schitterende hal met een indrukwekkende marmeren vloer en een monumentale schouw geeft toegang tot meerdere salons, waarvan een met een geschilderde decoratie in Chinese stijl. De grote trap heeft een leuning in houtsnijwerk met onderaan de realistische voorstelling van een everzwijn. Brusselse wandtapijten uit de 17de eeuw

en bronzen luchters maken de illusie compleet. Het herenhuis is vandaag de zetel van de Vereniging van de Adel van het Koninkrijk België.

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 15u15). Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

53

54.

Kaart I 11

TERKAMERENDALSQUARE*Emile Duraylaan 48-50/
Renbaanlaan – Elsene*

T 7-25 (Buyll)

B 71 (Geo Bernier)

De *Compagnie Générale d'Entreprises Immobilières* (COGENI) gaf architect Adrien Blomme in 1924-25 opdracht de plannen te ontwerpen voor de bouw van een residentieel gebouwencomplex in het bouwblok tussen de Emile Duraylaan en de Renbaanlaan. Blomme had reeds ervaring opgedaan met een project van gegroepeerde woningen in Genk en ontwierp een pittoresk geheel dat handig inspeelde op het hellende reliëf en de onregelmatige vorm van het terrein. De square telt 23 eengezinswoningen en een appartementsblok die tussen 1928 en 1931 werden gebouwd. Blomme zelf mocht vijftien woningen bouwen, de rest werd verdeeld onder andere

architecten. Hoewel het geheel zeer homogeen oogt, kan men verschillende inspiratiebronnen onderscheiden. Een daarvan is de landelijke cottagestijl, die een voorkeur heeft voor daken met originele uitsprongen en zichtbare houten elementen voor het vakwerk of de borstweringen. De neorenaissancestijl uit zich in ontleeningen aan het decoratieve en structurele repertoire van de Grieks-Romeinse architectuur. Ten slotte zijn er ook kolossale pilasters en topgevels met voluten te zien als voorbeelden van neobarok. De Terkamerendalsquare is dus een echte cluster van de verschillende architecturale stromingen die ontstonden in de tweede helft van de 19de eeuw, maar nog tot een eind in de 20ste eeuw werden toegepast.

Rondleidingen zaterdag om 16u30 en zondag om 10u30 (enkel in het Frans). Met de medewerking van de Dienst Stedenbouw en Erfgoed van de gemeente Elsene.

 BUSTOCHT
Boegbeelden van het postmodernisme in Brussel

In reactie op de kilheid van het functionalisme grepen de architecten vanaf de jaren 1970 terug naar de rijkdom van de architectuurstijlen en materialen uit het verleden, maar dan aangepast aan de evolutie van de samenleving. Soms blijft dit beperkt tot een gewijzigde gevel of portiek, maar meestal gaat het om gebouwen die volledig zijn opgetrokken in deze nieuwe stijl.

Deze bustocht voert u langs enkele realisaties van vooraanstaande architecten uit de postmodernistische periode: André Jacqmain en het Atelier de Genval, het Atelier d'Art Urbain en andere. Aan het Luxemburgstation stappen we even uit om een nieuwe blik te werpen op het gebouwencomplex van het vaak misprezen Europees Parlement en herontdekken we de Godecharlestraat en zijn onmiddellijke omgeving.

- Ⓛ zaterdag om 10u en 14u (duur: 3u)
- Ⓛ vertrek: *Bossquare (square des Milliardaires)*, aan het einde van de Louizalaan in Brussel-Uitbreiding – kaart I 11

T 7-93-94 (Legrand)

📧 reserveren gewenst op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (eguides.expo@gmail.com). Maximaal 45 personen per vertrek.

Met de medewerking van E-guides.

 WANDELING
Op zoek naar twee verborgen hoekjes van Elsene

Deze wandeling begint aan een echt stukje dorp gelegen in het hart van de stad: de Terkamerendalsquare. Dit opmerkelijk architecturale juweeltje ontworpen door architect Adrien Blomme moet u beslist ontdekken! De wandeling gaat daarna kriskras door de straten rond de vijvers van Elsene, die een geweldige rijkdom aan diverse architecturale stijlen etaleren in een speelse vermenging. We eindigen in de Neststraat bij de kinderkribbe van architect Fernand Symons, een pareltje van het eclecticisme.

- Ⓛ zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)
- Ⓛ vertrek: op het kruispunt van de *Emile Duraylaan* en de *Terkamerendalsquare* in Elsene – kaart I 11

B 71 (Geo Bernier)

📧 reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Arkadia.

55.

Kaart I 11

WONING DES MAREZ*Klauwaertsiaan 11 – Elsene*

⌚ za en zo van 10u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen
(groepen van 10 personen)

🕒 81 (Flagey)

🕒 71 (Vijvers van Elsene),
38-59-60 (Flagey)

Guillaume Des Marez (1870-1931), historicus en archivaris van de Stad Brussel, gaf architect D. Willaert in 1905 opdracht een woning te ontwerpen die beantwoordde aan zijn persoonlijke smaak en interesses. Het werd een woning in neo-Vlaamse renaissancestijl. De bakstenen gevel heeft een topgevel en kruisvensters die in hoogte afnemen. Een portiek met slanke zuiltjes markeert de ingang en draagt een stenen erker

met gebeeldhouwde wapenschilden. Smeedijzeren muurankers in reliefvorm vervolledigen de zeer homogene geveldecoratie. Binnen zijn talrijke originele elementen bewaard waaronder omlijstingen in gesculpteerde steen en neogotische kozijnen. Een vermelding verdienen ook de imposante schouwen met kunstig bewerkte mantel en de open haard bekleed met keramiektegels waarop wapenschilden zijn afgebeeld. (B 28/04/1994)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Arkadia en Korei.

55

56

56.

Kaart I 9

GEMEENSCHAPSCENTRUM ELZENHOF*Kroonlaan 12 – Elsene*

⌚ za en zo van 10u tot 17u

🕒 81 (Mouterij)

🕒 60-95 (Blyckaerts)

Het Gemeenschapscentrum Elzenhof is gevestigd in twee prachtige identieke herenhuizen, die als elkaars spiegelbeeld ontworpen zijn door architect Louis De Rycker in 1880. Zijn handtekening staat trouwens op de sokkel. Ze vormen het begin van een rij homogene huizen in eclectische stijl met neoclassicistische inslag die tot nummer 20 gaat. Zoals vaak in Brussel bestaat de sokkel uit hardsteen terwijl de rest van de gevel wit bepleisterd is. De mansardedaken worden onderbroken door een grote

centrale dakkapel onder fronton, met aan weerszijden een balustrade. Onder de kroonlijst geven vensterdeuren geflankeerd door zuilen met Korinthisch kapiteel op een balkon dat versierd is met leeuwenkoppen. Twee kleine dakvensters onderscheiden nummer 12 van nummer 14. Vanuit stedenbouwkundig oogpunt was het gebruikelijk om huizen per twee te bouwen om de harmonie van de straatwand te accentueren. Het interieur, dat is aangepast aan een polyvalent gebruik, heeft niettemin heel wat oorspronkelijke decoratieve elementen bewaard, onder meer plafonds met stucwerk en elegante schouwen. We vermelden ook twee salons met een nog zeer homogene decoratie, de ene in neo-Lodewijk XVI-stijl, de andere in neo-renaïssancestijl.

57

57.

Kaart 19

HEILIG-SACRAMENTKERK (LA VIALE EUROPE)

Waversesteenweg 203 – Elsenne

🕒 za van 9u tot 11u en van 13u tot 19u
zo van 12u30 tot 17u30

📍 34-80 (Museum), 38-95 (Troon)

De congregatie van de Broeders van het Heilig Sacrament wou na haar oprichting in 1856 in Parijs een tweede gemeenschap stichten in Brussel en vond hiervoor in juffrouw de Thomaz een edelmoedige mecenas. Deze dame kocht niet alleen het terrein in de toen gloednieuwe Leopoldswijk, maar financierde ook de bouw van een kerk en een klooster. De plannen hiervoor werden ontworpen door architect Jean-Baptiste Bethune, een groot aanhanger van de neogotische stijl. De werken begonnen in 1869 en waren voltooid in 1875. Het resultaat schonk echter geen voldoening en architect Gustave Hansotte kreeg opdracht het gebouw aan te passen. Het kerkship bestond oorspronkelijk uit twee bouwlagen boven elkaar. Hansotte besloot er één enkel schip van te maken wat de ruimte veel uitnodigender maakt. Er werden zijbeuken toegevoegd alsook een ingangsportaal en een zijkapel toegewijd aan de heilige Magdalena. De spitsboogvensters, het rozet in de voorgevel en de omlijsting met hogels aan de hoofdingang illustreren goed de neogotische stijl. De muren in baksteen, benadrukt door witsteen op de hoeken, omsluiten een sober interieur dat aanzet tot introspectie.

Rondeleidingen, zaterdag om 17u.

FIETSTOCHT

Brusselse gemeentehuizen, een waaier aan stijlen

Tijdens deze fietstocht neemt de gids u mee naar de gemeentehuizen en 'belforten' van Brussel. Het gaat om symbolische plaatsen, sommige met een lange geschiedenis. Het betreft gebouwen in zeer uiteenlopende stijlen: Beaux-Arts, art deco, modernisme, neo-Vlaamse renaissance, enz. Sommige stijlen zijn het resultaat van recyclage en vermenging in de 20ste eeuw. Tijdens dit 20 km lange parcours ontdekt u de gemeentehuizen van Elsenne, Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek, beide Woluwe en... een verrassing!

🕒 zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 3u30)

📍 vertrek: Fietsershuis, Londenstraat 15 in Elsenne – kaart **H 9**

📍 M 2-6 (Troon)

📍 B 27-34-38-80-95 (Wetenschap)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Fietsverhuur mogelijk op het vertrekpunt (10 € voor een klassieke fiets en 18 € voor een elektrische fiets).

Met de medewerking van Pro Velo.

FIETSTOCHT

Landelijk Brussel

Brussel is een boeiende mix van bouwkundig erfgoed en groene ruimtes. Ontdek de geheimen van squares, tuinwijken en parken, vredige oases gecreëerd in de 19de en 20ste eeuw, vaak voor slechts enkele geprivilegieerden en vandaag door iedereen gebruikt als rust- en ontspanningsplaats. Per fiets volgt u de gids naar het Terkamerenbos en de ambassades, het park en het kasteel van Solvay, de tuinwijk van Watermaal-Bosvoorde en de bekende parken en squares van Etterbeek en Schaarbeek. Een circuit van 15 km.

🕒 zaterdag en zondag om 10u30 (duur: 3u30)

📍 vertrek: Fietsershuis, Londenstraat 15 in Elsenne – kaart **H 9**

📍 M 2-6 (Troon)

📍 B 27-34-38-80-95 (Wetenschap)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Fietsverhuur mogelijk op het vertrekpunt (10 € voor een klassieke fiets en 18 € voor een elektrische fiets).

Met de medewerking van Pro Velo.

58.

Kaart H 9

SINT-BONIFATIUSKERK

Vredestraat 23 – Elsene

⌚ za en zo van 12u tot 17u

ⓑ 54-71 (Sint-Bonifaaswijk)

De Sint-Bonifatiuskerk, door architect J.-J. Dumont gebouwd vanaf 1846 en opengesteld voor de eredienst in 1849, was de eerste neogotische kerk in Brussel. Achter een gevel in Gobeertangesteent, gedomineerd door een centrale torenspits, strekt zich een hallenkerk uit met drie beuken van dezelfde hoogte die samen een ruim schip vormen. Dit kerktype is vooral verspreid in Duitsland maar komt bij ons veel minder voor. In 1885 voegde architect L. De Curte, die in Frankrijk gewerkt had onder Viollet-le-Duc, een transept en een nieuw koor toe. De buitendecoratie bevat rijk beeldhouwwerk dat geïnspireerd is op de flamboyante gotiek. Ook het interieur

werd voorzien van talrijke beelden en een rijk houten meubilair uit het atelier van beeldhouwer Jean-François Malfait, aangevuld met schilderijen op doek van de Antwerpse schilder Ernst Wante en glasramen uit de ateliers van de glaskunstenaars Gustave Ladon, Arthur Verhaegen en Van der Poorten. (B 18/03/1999)

Gids ter plaatse.**Borden met uitleg over de geschiedenis van de kerk.**
 ACTIVITEIT
Tram 92 vertelt verhalen, het vervolg

Een tram is veel meer dan een vervoermiddel, het is ook een leuke manier om je verhalen te laten vertellen over de monumenten die je onderweg tegenkomt, over de inspiratiebronnen van hun stijlen, over beroemde personen die er gewoond hebben... en dat alles terwijl je erlangs rijdt! Neem tram 92 met de gidsen van Patrimoine à Roulettes en ontdek op een luchtige manier, tussen de haltes Poelaert en Helden, hoe het zo typische straatbeeld van Brussel tot stand is gekomen, met zijn burgerwoningen waarin zowat alle stijlen door elkaar vermengd zijn.

Op het programma:

- > Tram Tour 92: beluister de geschiedenis live met behulp van een hoofdtelefoon.
- > *Tas le look coco*: om de blik aan te scherpen en de gevels van Brussel te begrijpen, bestemd voor kleine en grote kinderen.
- > Hosts en hostessen die alles weten over de kleine geschiedenis van de tramhaltes.
- > Teken mij een huis: afspraak op het Poelaertplein voor doorlopende activiteiten rond tekenen en bouwstijlen. Vanaf 5 jaar.

⌚ *zaterdag om 10u13, 11u42, 13u53, 15u29 en 16u41 en zondag om 10u18, 11u48, 14u03, 15u33 en 16u48 (tenzij de dienstregeling gewijzigd wordt door de MIVB) – vertrek stipt op het aangegeven uur, onthaal 15 minuten voor elk vertrek.*

⦿ vertrek: halte Poelaert van tram 92 in Brussel – kaart **Centrum M-N 4**

Ⓜ 2-6 (Louiza)

Ⓜ 92-93-94-97 (Louiza)

De rit heen en terug vanaf de halte Poelaert duurt ongeveer 1u.

📧 *voor de Tram Tour 92 zijn per rit heen en terug slechts 30 plaatsen beschikbaar. Reserveren verplicht per mail (contact@cristinamarchi.be).*

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine à Roulettes.

59.

Kaart H 10

HONGAARS HUIS – VOORMALIGE EIGEN WONING VAN ARCHITECT PAUL SAINTENOT

Gewijdeboomstraat 123 – Elsene

🕒 enkel za van 10u tot 18u

👤 71 (Fernand Cocq), 54 (Verlaet)

Dit mooie herenhuis in eclectische stijl, met duidelijke verwijzingen naar de Italiaanse renaissance, werd in 1872 gebouwd voor wisselagent Ferdinand Grosjean. De vermenigving van stijlen in het interieur, zo typisch voor die periode, biedt een echt chronologisch overzicht van de kunstgeschiedenis. In de hal zien we een rococotrappaal naast een gotisch beeld van Sint-Michiel in een kunstigenis, neorenaissance-deuren en een trapleuning in Lodewijk XIII-stijl. Het met arabesken in grisaille beschilderde cassetteplafond in de eetkamer is ontleend aan de renaissance, de plafonds in de bibliotheek en de grote salon, met hun op consoles rustende balken en houten compartimentering, zijn zuiver neogotisch. En terwijl het houtwerk, in het bijzonder dat van de deur- en raamomlijstingen, eerder op de art nouveau geïnspireerd

is, neigen de lambriseringen meer naar het Franse classicisme. De glasramen in het trappenhuis en in de 'grand salon', die ontworpen zijn door de meester-glazener Evaldre en de afficheontwerper-decorateur Privat-Livemont, bezorgen een aangename kleurrijke sfeer. Het belangrijkste element is een vrouwenprofiel, met de handen samen en het haar in de wind, en die als het ware uit sierlijk schuimende japaniserende baren te voorschijn treedt. Op de verdieping wordt de slaapkamer aangevuld door een neorenaissancecesalon. Achter de brede gevel in Franse steen bevond zich destijds de opmerkelijke kunstcollectie van architect Paul Saintenot. Deze cultuurminnaar, zowel promotor van de art nouveau als verdediger van de oude bouwstijlen, kocht de woning in 1897. Bij zijn overlijden in 1952 liet hij zijn verzameling na aan het Jubelparkmuseum. In het herenhuis is vandaag de katholieke Hongaarse missie gevestigd. (B 02/07/1992)

Rondleidingen zaterdag om 14u30 en 15u30. Met de medewerking van de dienst Stedenbouw en Erfgoedzorg van de gemeente Elsene en van Klare Lijn.

60.

Kaart H 10

AMBSWONING VAN DE AMBASSADEUR VAN ROEMENIË

Washingtonstraat 37 – Elsene

🕒 za en zo van 14u tot 18u
(laatste toegang om 17u15)

👤 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 10 personen)

👤 60 (Washington)

De ambtswoning van de Roemeense ambassadeur in Brussel is gevestigd in een herenhuis in eclectische stijl met Beaux-Arts-invloeden dat in 1910 gebouwd werd naar de plannen van architect Alban Chambon. Deze laatste volgde de bouw van zeer nabij op aangezien hij plannen had om er zijn eigen woning van te maken. Blijkbaar heeft hij echter nooit gewoond in het gebouw dat uiteindelijk verkocht werd aan de Banque d'Anvers-Antwerpsche Bank. Deze bank verhuurde het huis vanaf 1930 aan de Roemeense Staat, die het in 1936 aankocht. Alban Chambon, die de reputatie had een architect van schouwburgen en casino's te zijn, hield van interieurdecoratie met historiserende inslag en de salons van de Roemeense ambassadeur vormen hierop geen uitzondering. De vergulde lambriseringen, de geschilderde plafonds en het stucwerk vormen een weelderig en verfijnd geheel met mooie volumes, dat zeer geschikt is voor recepties.

Doorlopende rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van Klare Lijn en Korei.

61. Kaart H 10 **ARMEENSE APOSTOLISCHE KERK VAN SINT-MARIA-MAGDALENA***Kindermansstraat 1 – Elsene*⌚ *za en zo van 11u tot 16u*Ⓜ *93-94 (Vleurgat)*Ⓟ *38-60 (Vleurgat)*

Ondanks het gebruik van hedendaagse materialen verwijst de architectuur van de Armeense apostolische kerk van Sint-Maria-Magdalena onmiskenbaar naar de traditionele kerkbouw van Armenië. Architect Haik Mardikian heeft zich voor zijn ontwerp trouwens laten inspireren door de kerk van het Heilig Kruis op het eiland Aktamar in het Vanmeer in Anatolië. De bouw duurde drie jaar, van de eerstesteenlegging op 14 november 1986 tot de officiële wijding op 6 mei 1990. De kerk heeft een centraal grondplan en bestaat in feite uit vier vleugels voorzien van zijkapellen. Het gebouw wordt gedomineerd

61

door een achthoekige klokkentoren net als zijn illustere voorbeeld dat tussen 915 en 921 gebouwd werd onder het bewind van koning Gagik I Arçrouni. De gevelsteen is eveneens geïnspireerd op de roze vulkanische

steen die in Armenië gebruikt wordt voor de bouw van kerken.

Uitleg door leden van de kerkgemeenschap (buiten de uren van de plechtigheden).

 WANDELING**Van de Louizalaan tot de vijvers van Elsene**

Iedereen kent de prestigieuze postmodernistische gebouwen op het Stefaniaplein, maar men vergeet soms dat er iets verder in de wijk andere interessante constructies uit dezelfde periode te zien zijn. Deze wandeling die ons langs de tuinen van de Koning en de vijvers van Elsene voert biedt een waaier van bouwstijlen, waaronder enkele mooie postmodernistische realisaties, maar ook charmante voorbeelden van de regionale stijl en majestueuze herenhuizen in neostijlen om zeker het unieke ensemble van het Terkamerendal niet te vergeten.

⌚ *zaterdag en zondag om 17u (duur: 2u)*⦿ *vertrek: op de hoek van de Louizalaan en de Tenboschstraat in Brussel-Uitbreiding (einde van de wandeling op het Flageyplein)*Ⓜ *93-94 (Vleurgat)*Ⓟ *38-60 (Vleurgat)*

 reserveren gewenst op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (eguides.expo@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van E-guides** **WANDELING****De Molièrelaan, staalkaart van bouwstijlen**

De Molièrelaan is ontegensprekelijk een van de mooiste lanen van het Brussels Gewest: een groen kader waarin gedurfdheid en conformisme, uitbundigheid en soberheid samengaan in een verrassende maar harmonische vermenging van stijlen. Deze wandeling neemt u mee op een tijdreis door dit unieke architecturale decor van ambassades, herenhuizen, burgerwoningen en kunstenaarsateliers.

⌚ *zaterdag en zondag om 11u en 14u (duur: 2u)*⦿ *vertrek: op het kruispunt van de Waterlooosesteenweg en de Molièrelaan in Elsene – kaart H 11*Ⓟ *38 (Patton)*

 reserveren verplicht op het nummer 02/563.61.53 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Arkadia.**

62.

Kaart H 11 **WONING***Amerikaansestraat 172 – Elsene*

⌚ *za van 10u tot 12u en van 14u tot 18u (laatste toegang om 17u15) zo van 14u tot 18u (laatste toegang om 17u15)*

 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 8 personen). De naam, voornaam, adres en geboortedatum van de bezoekers wordt bij de ingang gevraagd.

B *60 (Washington)*

Architect Emile Lambot ontwierp deze eclectische woning in 1905 voor schilder en decorateur Paul Mathieu. Hij opteerde voor een eigen interpretatie van een barokke topgevel in een meer 18de-eeuwse versie die vrij goed harmonieert met de bakstenen gevel waarin de diverse vormen en afmetingen van de vensters opvallen. Bin-

nen is de originele decoratie bewaard gebleven. De vroegere eetkamer in neorenaissancestijl bevat een grote witstenen schouw maar ook het atelier pronkt met een monumentale schouw die een reproductie is van een 16de-eeuwse schouw uit het stadhuis van Antwerpen, toegeschreven aan Pieter Coecke Van Aelst. Verguld lijstwerk, aan de mythologie ontleende onderwerpen en behangpapier dat Corduaans leer imiteert, vervaardigd door de firma Eugène Van Herck, versieren de grote salon in charmante neo-Lodewijk XV-stijl. Ook het ruime trappenhuis met houtsnijwerk is bewaard gebleven. (B 06/11/1997)

Doorlopend rondleidingen (laatste groep om 17u15). Met de medewerking van het Atelier de Recherche et d'Action urbaines (ARAU), Brussel Babbelt en Korei.

62

63

63.

Kaart G 11 **MARIA-BOODSCHAPKERK***Georges Brugmannlaan – Elsene*

⌚ *za en zo van 10u tot 18u*

B *60 (Georges Brugmann)*

Op het Brugmannplein staat een indrukwekkende kerk die tussen 1932 en 1934 gebouwd werd naar de plannen van architect Camille Damman. De Maria-Boodschapkerk is uitgewerkt in een neoromaanse vormtaal die in bepaalde opzichten overeenkomsten vertoont met de principes van de art deco. De vensters en het portaal met hun getrapte omlijstingen bezitten de typische rondboog van romaanse gebouwen. Ook de hoge vensters van de klokkentoren doen denken aan de lisenen of Lombardische bogen die typisch zijn voor deze periode. Zowel de binnen- als buitenkant wordt verlevendigd door decoratief metselwerk. In de zijbeuken staat een geheel van vier biechtstoelen en een marmeren bidstoel met art-deco-invloeden, ontworpen door architect Julien De Ridder in 1937. Naast de mooie

glasramen van Crespin en Colpaert in het koor en de rozetvensters bezit de kerk sinds september 2014 ook nieuwe glasramen van kunstenaar Jan Goris. Ze evoceren op symbolische wijze, met enkele licht figuratieve elementen, lijnenspel en kleuren in prachtige pasteltinten, de grote fases in het leven van Maria, van de Annunciatie tot de Tenhemelopneming, met daartussen de belangrijke gebeurtenissen in het leven van Jezus.

Rondleidingen in de kerk door Xavier de Coster (professor architectuurgeschiedenis), zaterdag om 16u en 17u.

Uitleg over de glasramen door kunstenaar Jan Goris, zaterdag en zondag om 15u.

DE EUROPESE OPEN MONUMENTENDAGEN

In België worden de Open Monumentendagen sinds 1989 georganiseerd.

Deze dagen, waar jaarlijks duizenden bezoekers op afkomen, worden vandaag georganiseerd in de 49 landen die het Europees Cultureel Verdrag ondertekend hebben, onder de naam van Europese Open Monumentendagen.

In heel Europa worden dus tijdens de weekends van september talrijke sites en monumenten voor het publiek opengesteld, waarvan vele doorgaans niet

toegankelijk zijn. Op die manier krijgen de Europese burgers de gelegenheid hun gemeenschappelijke culturele erfgoed te ontdekken en beter te leren kennen.

Tevens worden ze aangemoedigd actief deel te nemen aan de bescherming en de valorisatie van dit erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties.

Meer informatie over de Europese Open Monumentendagen in de andere landen van Europa is te vinden op de website www.europeanheritagedays.com

64. Kaart J-K 13-14 **VOORMALIGE HIPPODROOM
(GROTE TRIBUNE
EN WEEGPLAATS)**

Terhulpseseenweg 51 – Ukkel

🕒 enkel zo van 10u tot 18u

📍 94 (Renbaan van Bosvoorde)

Het initiatief voor de aanleg van een paardenrenbaan aan de rand van het Zoniënwoud kwam van de *Société d'Encouragement des races de chevaux et du développement des Courses en Belgique*. De bouwvergunning werd verleend in 1875 en de plannen werden getekend door landschapsarchitect Edward Keilig, die eerder reeds het Terkamerenbos en het Park van Laken had ontworpen. De grote tribune is geïnspireerd op de neo-Vlaamse renaissancestijl met gevels waarin lichte en donkere banden afwisselen. De kleine tribune is eerder eclectisch te noemen. In 1900 ontwierp een andere architect, François Kips, de paardenstallen en het weeggebouw, waar het gewicht van de jockeys werd gecontroleerd. Tussen 1941 en 1951 werden de installaties door architect Breydel uitgebreid met de bouw van een toegangspoort, loketten, vertrektoren en hallen voor

de weddenschappen. De laatste races vonden plaats in 1995. Na een lange periode van verwaarlozing is de hippodroom eigendom geworden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat een grote operatie plant voor de vernieuwing en restauratie van de opmerkelijke gebouwen, aangestuurd door de Maatschappij voor Stedelijke

Inrichting. Een privépartner zal hier een milieuvriendelijk actief attractiepark inrichten, het DROHIME Melting Park. (B 11/09/1992)

Tentoonstelling over de hippodroom en zijn architecturaal erfgoed. Met de medewerking van de Société d'Aménagement Urbain.

 WANDELING**Een mengelmoes van stijlen in Ukkel**

Ukkel is een gemeente die verrast door de heterogene stijl van haar architectuur. Deze architecturale rijkdom verleent haar een discrete charme. Tijdens de wandeling gaan we op verkenning in de buurt tussen de Alsembergsesteenweg en de Stallestraat. Deze wijk, ver weg van het gewoel van de hoofdstad heeft een landelijk karakter dankzij haar estaminets en de eenvoud van haar neoclassicistische charme.

🕒 zaterdag om 11u en 16u (duur: 1u30)

📍 vertrek: op de parking van de Carrefour, Marlowsquare in Ukkel – kaart **G 13**

📍 92-97 (Marlow)

📍 38-41-43-98 (Helden)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

65.

Kaart G 13-14

GEMEENTELIJKE BEGRAAFPLAATS VAN DE DIEWEG

Dieweg 95 – Ukkel

🕒 za en zo van 9u30 tot 16u30

📍 92-97 (Dieweg)

📍 60 (Eikenbos)

De begraafplaats van de Dieweg werd geopend in 1867 en diende als gemeentelijke begraafplaats tot aan de Tweede Wereldoorlog. Het werd definitief buiten gebruik gesteld in 1958. Het getuigt van de bloeitijd van de grafkunst, toen grote families voor hun afgestorvenen echte architecturale bouwwerken deden oprichten, soms in de vorm van een kapel (zoals de Allardkapel en zijn

familiëgrafkelder, die als het grootste privé-grafmonument in België wordt beschouwd). Alle in die tijd gangbare stijlen zijn er vertegenwoordigd, gaande van de neostijlen (Egyptisch, Grieks, romaans, gotisch, classicistisch,...) over het eclecticisme en de art nouveau tot en met de art deco. Dezelfde kenmerken treft men aan op de Joodse begraafplaats, een van de meest opmerkelijke van het land, die een deel van het kerkhof inneemt. De begraafplaats is tevens de rustplaats van talrijke beroemde personen, zowel nationaal als lokaal. Het is ook belangrijk door de rijke en beschermde flora die het bevat, de dieren die hierdoor worden aangetrokken, en door zijn bijzondere ligging met de in het zuiden trapsgewijs aflopende helling naar de vallei van de Geleytsbeek en Sint-Job. (B 16/01/1997)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 11u en 14u.

Presentatiestand aan de ingang, voor het huis van de opzichter.

Met de medewerking van de Geschied- en Heemkundige Kring van Ukkel en omgeving.

66.

Buiten Kaart

KERKHOF VAN SINT-GILLIS

Stillelaan 72 – Ukkel

🕒 za en zo van 9u tot 16u30

📍 51 (Crematorium)

Een opmerkelijk beeld in wit marmer van Jules Dillens, *Le Silence de la Tombe*, domineert de monumentale ingang in neo-Etruskische stijl van het kerkhof van Sint-Gillis. De bezoeker die de helling naar de begraafplaats opklimt, ziet zijn inspanning beloond met een panoramisch zicht over de hoofdstad. In dit openluchtmuseum wisselen grafkapellen af met beelden, pleuranten ontroeren voor eeuwig, portretten tonen hier een militair, daar een schilder. De begraafplaats bevat talrijke monumenten van artistiek of historisch belang, waarvan er zes beschermd zijn. We treffen er de meest diverse stijlen aan: neogotiek, neoromaans, enz. Sommige grafmonumenten zijn vervaardigd door belangrijke kunstenaars uit het begin van de vorige eeuw, die onder andere hebben meegewerkt aan de beelden van het stadhuis zoals Julien Dillens en Jef Lambeaux. Een van de meest verrassende graven is het monument in de stijl van het Russi-

sche constructivisme, opgericht voor Joseph Jacquemotte, stichter van de Belgische communistische partij en zijn dagblad *De Rode Vaan*. Vlakbij eert een monument de nagedachtenis van de vrijwilligers die meegevochten hebben in de internationale brigades. (B 11/07/1991)

Rondleidingen, zaterdag om 15u en zondag om 10u (enkel in het Frans).

Brochure *De stilte en de graven. Een geschiedenis van het kerkhof*

van Sint-Gillis, die de geschiedenis van het kerkhof schetst en de aandacht vestigt op een vijftigtal opmerkelijke graven, en folder met plan van de begraafplaats, gratis verkrijgbaar aan de ingang.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

67.

Kaart G 10

STADHUIS VAN SINT-GILLIS
*Maurice Van Meenenplein 39
Sint-Gillis*

 ⌚ *za van 10u tot 18u
zo van 10u tot 13u*

 📍 *3-4-51 (Horta), 81 (Bareel)*

 📍 *48 (Bareel)*

Het nieuwe stadhuis van Sint-Gillis werd tussen 1896 en 1904 gebouwd door architect Albert Dumont op het terrein van een oude zandgroeve. Hij ontwierp een gebouw van 4.267 m² met twee gebogen vleugels die de bezoekers als het ware omarmen. Als overtuigd francofiel koos hij voor een weelderige neo-Franse renaissance-stijl met afwisselend gebruik van roze graniet uit de Vogeze, Euville- en Savonnièressteen, baksteen en hardsteen. Het stadhuis verbluft door zijn luister: de macht van het openbaar gezag wordt slechts geëvenaard door haar beschermende kracht. Zowel langs binnen als langs buiten is het

gebouw een geloofsbelijdenis in de vooruitgang en de beschaving. Voor de ontwerpers moesten kunst en schoonheid 'het licht en de beschaving doen triomferen'. Grote kunstenaars hebben dit schitterende levende museum vormgegeven om de transformerende kracht van schoonheid aan te tonen: het meesterwerk van het stadhuis is het stadhuis zelf. De architecten vader en zoon Cluysenaar, Jacques de Lalaing en Albert Ciamberlani hebben samengewerkt voor de decoratie van de grote hal, die de borstbeelden van de oud-burgemeesters van de gemeente bevat. De zaal van de gemeenteraad werd gedecoreerd door Eugène Broerman, de trouwzaal door Fernand Khnopff en het echtpaar de Rudder, en de zaal van Europa door Omer Dierickx. (B 08/08/1988)

Rondleidingen in het stadhuis
zaterdag om 10u30, 11u30, 12u30,
14u30, 15u30, 16u30 en 17u15 en
zondag om 10u30, 11u30 en
12u15. Met de medewerking van
Brussel Babbelt en Pro Velo.

67

Rondleidingen in het kantoor van de burgemeester, door de burgemeester Charles Picqué, zaterdag en zondag om 10u30 en 11u30. Reserveren gewenst (srodrigueznoriega@stgilles.iris-net.be). Maximaal 25 personen per vertrek.

Tentoonstelling "Stadsontwikkelingen. 1216-2016" in de zaal van Europa. Met de medewerking van het gemeentebestuur van Sint-Gillis.

WANDELING
Van de ene gevangenis naar de andere: van Sint-Gillis naar de Hallepoort

Tijdens deze wandeling tussen twee bouwwerken met middeleeuwse inslag zult u merken dat de historiserende en neostijlen een belangrijke plaats innemen in de gemeente Sint-Gillis, die nochtans bekend staat om haar talrijke gebouwen in art-nouveaustijl.

Of het nu gaat om civiele, religieuze, industriële of privé gebouwen, overal keren dezelfde architecturale elementen steeds terug in de verschillende stijlen en hun varianten ongeacht de periode. De variaties zijn eindeloos!

 ⌚ *zaterdag en zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)*

 📍 *vertrek: voor de gevangenis van Sint-Gillis,
Ducpétiauxlaan 106 in Sint-Gillis – kaart G 10-11*

 📍 *92 (Ma Campagne)*

 📍 *54 (Gevangenis)*

 📞 *reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67
(maandag tot vrijdag van 10u tot 17u).
Maximaal 25 personen per vertrek.*
Enkel in het Frans.
Met de medewerking van Brussel Babbelt.
WANDELING
Sint-Gillis, een nieuwe wijk naar de 19de-eeuwse mode

Op het einde van de 19de eeuw ontstonden er als gevolg van de bevolkingsexplosie verschillende nieuwe wijken buiten het centrum van Brussel. Een daarvan was de wijk tussen het Zuidstation en de gevangenis van Sint-Gillis. Talrijke nieuwe huizen werden hier gebouwd in de diverse bouwstijlen die toen mode waren, van neogotiek over neoclassicisme tot neorenaissance. Tijdens deze wandeling kunt u ze ontdekken en met elkaar vergelijken.

 ⌚ *zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)*

 📍 *vertrek: op de hoek van de Dejaerlaan
en de bareel van Sint-Gillis – kaart G 10*

 📍 *81-97 (Bareel)*

 📍 *48 (Bareel)*

 📞 *maximaal 25 personen per vertrek.*
Met de medewerking van de Vereniging van de Gidsen van Brussel en België.

68.

Kaart G 10

**FORUM EN AUDITORIA
VAN DE INSTITUTS SAINT-LUC
(ART ET ARCHITECTURE)**

Ierlandstraat 58 – Sint-Gillis

🕒 za en zo van 14u tot 18u

📞 81-91-92 (Janson)

Het gebeurt niet vaak dat architecten met zo veel zorg een hedendaags gebouw integreren in een reeds bestaande bebouwing. Hier respecteren het forum en de auditoria van de *Instituts Saint-Luc* de schaal van de naburige woningen, hoewel de gevels uitgesproken modern van ontwerp zijn, vooral ter hoogte van de kroonlijst en in de hoek, die met opzet is opengescheurd. De architecten Jean Cosse, Brigitte De Groof, Henri Doyen en Willy Serneels zijn de bedenkers van dit openbaar gebouw dat in 1985 werd opgetrokken. Over de bakstenen gevels lopen horizontale betonnen banden waarin cirkels zijn uitgespaard. De uitbreiding is een mooi voorbeeld van postmodernistische architectuur, een stroming die in 1977 in Londen werd gelan-

68

ceerd door Charles Jencks met zijn boek *The Language of postmodern architecture*. Kenmerkend voor het postmodernisme is de terugkeer naar architecturale composities en motieven van het verleden, naar een

nieuwsoortig eclecticisme dat steunt op een uitwisseling tussen populaire cultuur en wetenschappelijke kennis.

Gids ter plaatse. Met de medewerking van de Klare Lijn.

69

69.

Kaart G 10

PELRIGMSHUIS

Parmastraat 69 – Sint-Gillis

🕒 za en zo van 14u tot 18u

📞 3-4-51 (Sint-Gillisvoorplein)

📍 48 (Sint-Gillisvoorplein)

Deze door architect Adolphe Pirenne in 1905 gebouwde patriciërs woning met stallingen werd eerst bewoond door de familie Colson, maar in 1927 verkocht aan apotheker-industrieel Eugène Pelgrims. Deze liefhebber van kunst en cultuur liet het huis vergroten, maar met behoud van de op de Vlaamse renaissance geïnspireerde stijl, die blijkt uit de afwisselende gevelopeningen en materialen. Het huis werd ten slotte in 1963 eigendom van de gemeente. Dezelfde stijl werd ook aangehouden in het interieur voor de slaapkamers, de eetkamer en de grote salon. Hoewel de woning vandaag is aangepast aan

nieuwe functies, is nog een aantal originele elementen bewaard, zoals de toiletkamer, de hal met sierlijke eiken trap en de prachtige wintertuin onder glazen dak. De woning biedt achteraan een indrukwekkend uitzicht op een romantisch park waar vroeger de Elsbeek liep. (B 21/06/2001)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Klare Lijn.

Tentoonstelling met werken van de Engelse kunstenaar Jesse Sutton, winnaar van de wedstrijd van het Fonds Pierre Paul Hamesse 2015. Dit in 1981 opgerichte fonds als eerbetoon aan Paul Hamesse, oud-schepen van cultuur van Sint-Gillis, draagt bij tot de culturele uitstraling van de gemeente door jonge plastische kunstenaars te promoten.

70. Kaart G 10

ÉCOLE DE PEINTURE VAN DER KELEN

Metaalstraat 30 – Sint-Gillis

 za en zo van 11u tot 18u

 toegang per groepen van 15 personen

 92-97 (Faider)

De bakstenen gevel van de schilderschool Van der Kelen illustreert perfect de traditie van de Vlaamse renaissance. Het huis met trapgevel werd in 1879 gebouwd in opdracht van kunstschilder Prosper Schryvers en is rijkelijk gedecoreerd met siersmeedwerk vervaardigd door de eigenaar zelf, die zich geen betere vitrine kon dromen om zijn virtuositeit te demonstreren. Het traliewerk van de muuropeningen, de muurankers, de borstwerping van het

balkon en de windwijzer op het dak verlenen het gebouw een buitengewone charme. Het siersmeedwerk van de deur is zonder meer een hoogtepunt van vakmanschap. De solide schutpaaltjes in getorseerd ijzer, het fraaie gotische slot, het traliewerk van het bovenlicht, de bewerkte hengsels zoals in de romaanse periode vormen een uitzonderlijk geheel. Aan het begin van de 20ste eeuw vestigde zich een school voor decoratieschilderen in het gebouw. Deze school onderwijst tot op vandaag trompe-l'oeilschilderkunst, maar ook ambachtelijke technieken om oude decors te kunnen restaureren en nieuwe op identieke wijze te creëren.

Rondeleidingen, zaterdag en zondag om 11u en 15u45 (enkel in het Frans).

Demonstratie van het maken van een hout- of marmerimitatie,

70

zaterdag en zondag om 15u.

Tentoonstelling van panelen met geschilderde hout- en marmerimitaties zoals in de school wordt aangeleerd.

71. Kaart E 12

SITE VAN DE VOORMALIGE ABDIJ VAN VORST

Sint-Denijsplein – Vorst

 82 (Sint-Denijs)

 50-54 (Sint-Denijs)

De eerste priorij werd tussen 1105 en 1110 gesticht en tot de rang van abdij verheven in 1239. Het merendeel van de nog bestaande gebouwen dateert evenwel uit de tweede helft van de 18de eeuw. Ze werden opgetrokken onder leiding van architect Laurent-Benoît Dewez op wie de monniken een beroep deden na de brand die in 1764 een deel van het kloostercomplex verwoest had. Als bewonderaar van het neoclassicisme ontwierp Dewez een toegangspoort met rondboogportaal geflankeerd door dubbele zuilen van waaruit twee imposante halfcirkelvormige vleugels met rondboogopeningen vertrekken die aansluiten bij de sobere priorij. Na de opheffing van de abdij door de Franse Revolutie werden de gronden en gebouwen in 1797 openbaar verkocht. De nieuwe gebouwen, die amper 30 jaar oud waren, werden behouden maar de gotische abdij-

71

kerk, de kloostergang en andere bijgebouwen werden gesloopt. Ze strekten zich vroeger uit op de plaats van het huidige speelplein, evenwijdig met de Sint-Denijskerk. Het resterende geheel werd uiteindelijk in 1964 door de gemeente aangekocht. Een eerste restauratiecampagne begon in 1971 om het ingangspaviljoen met mooi mansardedak, de twee halfcirkelvormige vleugels en de oostelijke

en westelijke hoofdgebouwen met de andere portalen te bewaren. Dankzij onder andere de steun van het programma FEDER 2020 staat de abdijsite vandaag op de drempel van een grootschalig restauratie- en herinrichtingsproject dat de volledige reconversie tot cultureel centrum beoogt. (B 08/09/1994)

72.

Kaart C 9-10

MUSEUM MAURICE CARÈME

Nellie Melbalaan 14 – Anderlecht

Ⓛ za en zo van 10u tot 18u

🚶 enkel toegankelijk via rondleidingen (groepen van 15 personen)

📍 5 (Sint-Guido/Veeweide)

🕒 81 (Meir)

🏠 46-75 (Joseph Bracops/Ziekenhuis), 49 (Meir)

Maurice Carème werd geboren in Waver en kwam in 1918 als onderwijzer in Brussel werken, waar hij zich vestigde aan de stadsrand, dicht bij zijn geliefde Brabantse platteland. In 1933, na de voltooiing van zijn studies voor drachtkunst, liet hij zich een charmante woning met wit geveerde gevels bouwen die hem herinnerde aan de huizen uit zijn kindertijd. Deze woning werd in

1975 de zetel van de Stichting Maurice Carème en in 1978, na het overlijden van de dichter, omgevormd tot het Museum Maurice Carème. Sindsdien lijkt de tijd hier te hebben stilgestaan. Het Brabantse interieur heeft zijn oude meubels en snuisterijen bewaard, evenals het vaatwerk en de dagelijkse gebruiksvoorwerpen die het leven van de dichter oproepen van wie er overigens talrijke portretten te zien zijn. De bibliotheek, een van de belangrijkste van België op het vlak van poëzie, de archieven en manuscripten maken de herinnering aan de schrijver bijzonder levendig. Ze geven ook informatie over de schilders en beeldhouwers met wie Maurice Carème bevriend was, waardoor de bezoeker een goed inzicht krijgt in de innerlijke wereld van deze woordkunstenaar.

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u, 14u en 16u (duur: 1u30).

72

73

73.

Kaart D 9

ACADEMIE VOOR BEELDENDE KUNSTEN ANDERLECHT – VOORMALIGE WONING VANDENPEEREBOOM

Dapperheidsplein 17 – Anderlecht

Ⓛ enkel za van 10u tot 17u

📍 5 (Sint-Guido)

🕒 81 (Sint-Guido)

🏠 46-49 (Sint-Guido)

Via de inrijpoort in neo-Lodewijk XV-stijl van het voorgebouw dat als conciërgewoning dient, komt men op de binnenkoer van deze woning in neo-Vlaamse renaissancestijl die gebouwd werd in opdracht van Jules Vandenpeereboom, bij leven minister van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafie. Architect François Malfait ontwierp de plannen voor een nieuwbouw die uit 1890 dateert en volledig de sfeer uitademt van de 16de eeuw. Grote smeedijzeren cijfers op de gevel die het jaartal 1563 vormen,

maken de illusie compleet. De woning herbergde lange tijd de omvangrijke verzameling meubels en kunstwerken van de minister, die ze bij zijn dood in 1917 naliet aan de Belgische Staat. Uit die periode is een rijke interieurdecoratie bewaard met diverse gotische schouwen in natuursteen maar ook gebeeldhouwde consoles van hoge kwaliteit die van her en der afkomstig zijn. Sinds 1979 wordt de woning Vandenpeereboom gebruikt door de Academie voor Beeldende Kunsten Anderlecht, die ook de aanpalende vroegere drukkerij heeft ingenomen. De oude geplaveide binnenkoer en waterput met mooi siersmeedwerk, een kopie naar het origineel uit het museum van Cluny in Parijs, zijn eveneens bewaard. (B 28/02/2002)

Bezoek aan de verschillende ateliers van de academie.

Gids ter plaatse, zaterdag (van 10u tot 12u en van 13u30 tot 17u). Met de medewerking van Klare Lijn.

74.

Kaart D 9

COLLEGIALE SINT-PIETER-EN-SINT-GUIDO
Dapperheidsplein – Anderlecht

⌚ *za van 13u tot 16u30
en zo van 13u tot 16u*

Ⓜ *5 (Sint-Guido)*

Ⓣ *81 (Sint-Guido)*

ⓑ *46-49 (Sint-Guido)*

De collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido werd gebouwd tussen de tweede helft van de 14de en het midden van 16de eeuw. Meerdere befaamde architecten uit die tijd waren bij de bouw betrokken: Jan Van Ruysbroeck voor het koor, Lodewijk Van Boghem voor het portaal en Matthijs Keldermans III voor de toren. Veel minder gekend is dat de kerk in de 19de eeuw een lange

restauratiecampagne gekend heeft onder leiding van architect Jules Jacques Van Ysendyck. Deze leerling van Viollet-le-Duc heeft talrijke kerken in België gerestaureerd en werkte meer dan twintig jaar aan de restauratie van de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido, waarvan hij de toren bekroonde met een sierlijke spits die in 1898 voltooid werd. Hij transformeerde ook het volledige bestaande barokke kerkinterieur. De muren en zuilen, die voordien wit waren bepleisterd, werden, behalve de gewelven, afgekapd tot op de naakte baksteen, waardoor heel wat archeologische ontdekkingen werden gedaan (o.a. muurschilderingen). Voor de ingang van de drie kapellen werden hekken geplaatst en de deuren en de orgelgalerij werden vernieuwd. Het koorgestoelte en de altaren, die zagezeggd 'van slechte

rococosmaak' getuigden, werden in 1893 gedemonteerd en verkocht. In 1897 besloot de kerkfabriek tot de volledige vernieuwing van het meubilair, dat voortaan volledig in '15de-eeuwse gotische stijl' moest zijn. Dit betrof het hoofdaltaar, de twee zijaltaren, het koorgestoelte en vijf biechtstoelen, de doopvonten en de stoelen van het koor. Alleen de neoclassicistische preekstoel uit het begin van de 19de eeuw bleef gespaard. (B 25/10/1938)

Vertretpunt van de begeleide rally 'Tijdreizen in Anderlecht' (zie kadertekst hieronder).

BEGELEIDE RALLY
Tijdreizen in Anderlecht

Volg in de voetsporen van de heilige Guido en ontdek de architecturale rijkdom van Anderlecht! Volg de kanunniken en begijnen, de humanisten, filosofen en architecten die zich hebben ingezet voor de materiële en geestelijke ontwikkeling van de gemeente. Bewonder hoe hun opvolgers deze erfenis eer hebben aangedaan door de bouwstijlen ervan te recycleren. Zie hoe vanzelfsprekend de keuze voor neostijlen was voor de bouw of de restauratie van sommige plaatsen zoals de collegiale, het Dapperheidsplein of de tuinen van het Erasmushuis. De vragenlijst, uw opmerkingsgave en zin voor deductie is al wat u nodig heeft voor een verrijkende ervaring!

⌚ *zaterdag om 9u, 11u30, 14u en 16u30 (duur: 2u)*

⦿ *vertrek: aan de ingang van de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido, Dapperheidsplein in Anderlecht – kaart D 9*

Ⓜ *5 (Sint-Guido)*

Ⓣ *81 (Sint-Guido)*

ⓑ *46-49 (Sint-Guido)*

📞 *reserveren verplicht op nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

74

75.

Kaart D 9 **OUD BEGIIJNHOF VAN ANDERLECHT**

Kapelaanstraat 8 – Anderlecht

Ⓛ za en zo van 10u tot 12u
en van 14u tot 17u

M 5 (Sint-Guido)

T 81 (Sint-Guido)

B 49 (Erasmushuis)

Anderlecht bezit het kleinste begijnhof van België, dat in historische bronnen vermeld wordt vanaf 1252. Het ligt in de schaduw van de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido en bestaat uit twee lage langgevelhuisjes aan weerszijden van een ommuurde tuin met centrale waterput, waarvan

het ene uit de 17de eeuw dateert (een deel zelfs uit de 15de eeuw) en het andere uit de 18de eeuw. Deze plek met zijn charme uit vervlogen tijden vormde de leefwereld van acht begijn-tjes. Sinds 1930 huisvest het vroegere begijnhof een museum voor folklore en volkskunde, opgericht door Daniel Van Damme, die ook de stichter van het Erasmushuis was.

Met de hulp van architect Charles Van Elst richtte Van Damme de kamertjes van de twee huisjes in tot interieurs die het dagelijks leven van vroeger reconstrueren: in de rechtervleugel bevinden zich een dorpskeuken en een 'bollenwinkel', in de linkervleugel een met muurschilderingen versierde kapel en verschillende kamers van begijn-tjes, alle voorzien van oud meubilair. De zolders en andere kamers bevatten

75

verzamelingen archeologische voorwerpen, religieuze- en volkskunst die het rijke verleden van Anderlecht weer-spiegelen. (B 25/10/1938)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 15u.

76.

Kaart D 9 **ERASMUSHUIS**

Kapittelstraat 31 – Anderlecht

Ⓛ za en zo van 10u tot 18u

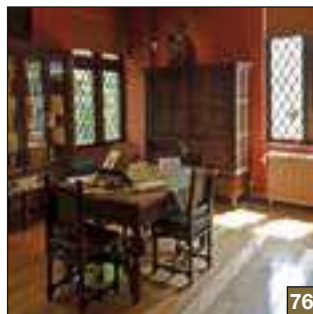
M 5 (Sint-Guido)

T 81 (Sint-Guido)

B 49 (Erasmushuis)

Het Erasmushuis dankt zijn naam en faam aan het verblijf van Erasmus van Rotterdam in 1521. Het huidige museum over deze grote humanist van de Renaissance bevat een unieke verzameling kunstwerken bestaande uit schilderijen en beeldhouwwerken van Vlaamse meesters, meubilair en oude boeken waaronder talrijke edities van Erasmus.

Het Erasmushuis werd in drie fasen gebouwd in de loop van de 15de en 16de eeuw en is een van de oudste woningen van Brussel. Vanaf 1932 werd het in historiserende zin geres-taureerd door Daniel Van Damme, stichter van het museum, met de hulp van architect Charles Van Elst, die ook de woning van Maurice Carême bouwde. De binnenruimtes werden volgens de toenmalige opvattingen ingericht als museumzalen. Ze werden gedecoreerd (van één zaal zijn de muren volledig bekleed met

76

kostbaar Corduaans leer) en gemeubeld met meubilair afkomstig uit de vroegere verzameling van minister Vandenpeereboom. De interieurs zijn reconstructies die een idee willen geven hoe een renaissancewo-ning er uitzag, ten dele gesteund op historische documenten (werkkamer van Erasmus tegenover de tuin) en op archeologische vondsten, zoals een prachtige fries met fresco op de eerste verdieping.

Achter de woning ligt een ruime tuin met grote bomen waar enkele archeo-logische overblijfselen van het vroe-gere kasteel van Anderlecht te zien zijn die op poëtische wijze in dialoog treden met installaties van heden-daagse kunstenaars.

(B 25/10/1938)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 14u.

Vrij bezoek 'Gotisch en renaissancemeubilair'. In zijn 'Vlaams huis' gelegen tegenover de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido had minister Jules Vandenpeereboom, een groot liefhebber van oudheden en aan-hanger van de neogotische beweging, een grote verzameling gotische en renaissancemeubels bijeengebracht. Een selectie daarvan decoreert vandaag de zalen van het Erasmushuis waar ze getuigen van zowel het vak-manschap van de meubelmakers uit de 15de en 16de eeuw als van een voorbije levenskunst.

Tentoonstelling 'Philippe Favier. De paradox van de nar'.

Tentoonstelling 'Het kasteel van Anderlecht, neogotische folie' (zie kadertekst hiernaast).

Vertretpunt 'Neostijlen in het centrum van Anderlecht' (zie kadertekst hiernaast).

WANDELING

Neostijlen in het centrum van Anderlecht

De neogotische en de neo-Vlaamse renaissancestijl, een lofzang op respectievelijk de middeleeuwen en het gouden tijdperk van de Zuidelijke Nederlanden, zijn de leidraad op deze architectuurwandeling door het historische centrum van de gemeente, in de schaduw van de collegiale Sint-Pieter-en-Sint-Guido.

Bij de bebouwing van de *Rinck* die vanaf de jaren 1870 het oude dorp van Anderlecht volledig omvormde tot een moderne wijk met woningen en handelszaken werden deze stijlen toegepast.

Bij de aanleg van het Dapperheidsplein, een soort vrije interpretatie van de Grote Markt van Brussel, vaardigde het gemeentebestuur zelfs een stedenbouwkundige norm uit om de nieuwe gevels te harmoniseren met de oude kerk die gerestaureerd was in neogotische stijl. Openbare en privégebouwen hebben tot in de jaren 1960 dit bouwvoorschrift gevolgd. Ondanks het feit dat er een aantal werden afgebroken en vervangen door nieuwbouw blijven deze twee stijlen het gemeentelijke landschap overheersen.

 zondag om 13u30 (duur: 1u)

 vertrek: *Erasmushuis, Kapittelstraat 31 in Anderlecht – kaart D 9*

 5 (Sint-Guido)

 81 (Sint-Guido)

 49 (Erasmushuis)

 reserveren verplicht op het nummer 02/526.83.51 (maandag tot vrijdag van 9u tot 13u) of per mail (monuments@anderlecht.brussels). Maximaal 25 personen per vertrek.

Met de medewerking van het gemeentebestuur van Anderlecht.

TENTOONSTELLING

Het kasteel van Anderlecht, neogotische folly

In 1935, enkele jaren na de redding van het Erasmushuis en de omvorming ervan tot museum verdween een ander iconisch gebouw van de gemeente toch nog onder de slopershamer: het kasteel van Anderlecht. Het was de woning van de deken van het kapittel, een gebouw met middeleeuwse oorsprong. Het werd op het einde van de 19de eeuw verbouwd tot een soort architecturale folly in neogotische stijl.

Het museum heeft van dit 'kasteel' een maquette bewaard alsook een verzameling tekeningen en aquarellen, vervaardigd door de laatste eigenaar, Oswald d'Aumerie. Deze zullen ter gelegenheid van de Open Monumentendagen voor het eerst aan het publiek worden getoond. In de tuin bevinden zich nog enkele archeologische overblijfselen, waaronder zes recente gerestaureerde borstbeelden.

 zaterdag en zondag van 10u tot 18u

 bibliotheek van het Erasmushuis, Kapittelstraat 31 in Anderlecht – kaart D 9

 5 (Sint-Guido)

 81 (Sint-Guido)

 49 (Erasmushuis)

77

77.

Kaart D 9

VREDEGERECHT VAN ANDERLECHT

Verzetssplein 3 – Anderlecht

 enkel za van 10u tot 18u

 enkel rondleidingen (groepen van 15 personen)

 5 (Sint-Guido)

 81 (Verzet)

 49 (Verzet)

Een mooie combinatie van hardsteen en baksteen van Tubize verleent de neorenaissancegevel van het Vrederecht van Anderlecht een dynamisch karakter. Het gebouw werd in 1898 opgetrokken naar de plannen van architect 's Jonghers. De ingang is bekroond met een driehoekig fronton en op de eerste verdieping zien we een opeenvolging van grote rondboogvensters. Als een antiek fries draagt de kroonlijst de namen van de gemeenten die vroeger het kanton van Anderlecht vormden: Groot-Bijgaarden, Zellik, Dilbeek, Itterbeek, Anderlecht, Sint-Martens-Bodegem en Sint-Agatha-Berchem. De wapenschilden van de gemeenten prijken boven de zes pilasters die de hardstenen kordonlijst dragen tussen beneden- en bovenverdieping.

Gids ter plaatse. Met de medewerking van Klare Lijn.

78.

Kaart F 9 **GEMEENTEHUIS
VAN ANDERLECHT**

Raadsplein 1 – Anderlecht

 enkel zo van 10u tot 18u 81 (Raad)

Het huidige gemeentehuis van Anderlecht werd kort na 1872 gebouwd in de nieuwe wijk Kuregem, die door Victor Besme was ontworpen. Architect Jules Jacques Van Ysendijck opteerde voor een neo-Vlaamse renaissancestijl, die in die jaren erg in de mode was. Hij ontwikkelde het gebouw rond een 48 meter hoog belfort, dat toegankelijk is via twee rechte trappen. De gevel in baksteen en witte Euvillesteen rust op een gebossede hardstenen sokkel en is rijk aan beeldhouwde elementen. De timpanen boven de vensters bevatten reliëfs die de gebeurtenissen uitbeelden waarvoor de burgers zich naar het gemeentehuis begeven, terwijl onder de balkons de namen van de verschillende Anderlechtse gehuchten gebeiteld zijn. De decoratie van het interieur, eveneens in neorenaissancestijl, werd geleid door decorateur Charles Albert en bestaat uit houtwerk, stuc en op doek gemaroufleerde schilderijen. Kunstige glas-in-loodramen verlichten de voornaamste vertrekken, terwijl een indrukwekkend venster de eretrap domineert. Het herinnert aan de officiële opening van het gebouw en vereeuwigd de namen van de overheden en personen die aan de bouw hebben meegewerkt. Het werd in 1879 ontworpen door glazenier Henri Dobbelaere, die geput heeft uit een rijk decoratief repertoire met bloemenslingers, cartouches, linten, mascarons, vazen, vogels en blazoenen, alles in typische renaissancestijl. (B 13/04/1995)

Gids ter plaatse. Met de medewerking van Klare Lijn.

78

WANDELING**Kuregem, een industriële wijk met stijl**

De wijk Kuregem, begrensd door de spoorweg, het kanaal en het stadscentrum, werd tijdens de tweede helft van de 19de eeuw in korte tijd verstedelijkt en omgevormd tot een van de belangrijkste industriële wijken van Brussel. Deze wandeling, met als ankerpunten twee van de bijzonderste structurerende elementen van dit deel van Anderlecht, het gemeentehuis (1879) en de veeartsenijschool (1910), laat u een wijk ontdekken met een verrassend profiel waar ateliers en fabrieken verweven zijn met een burgerlijke bewoning. Op korte afstand van de industriële kanaaloevers en de bedrijvigheid rond de slachthuizen bemerken we in de Herzieningslaan, Kliniekstraat, Georges Moreaustraat, e.a. zowel herenhuizen als meer bescheiden gebouwen, waarin vaak kleine ondernemingen gevestigd zijn aan de binnenkant van het huizenblok. De bouwstijlen die tijdens de tweede helft van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw mode waren vinden we hier allemaal terug.

 zaterdag om 11u en zondag om 14u (duur: 1u30) vertrek: aan de uitgang van metrostation Clemenceau, kant Kliniekstraat in Anderlecht – kaart F 8 2-6 (Clemenceau) 46 (Clemenceau) reserveren gewenst op het nummer 02/410.99.50 (maandag tot vrijdag van 9u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.**Enkel in het Frans.****Met de medewerking van La Fonderie.**

28^e OPEN
MONUMENTDAGEN
IN WALLONIË

Religieus en
filosofisch
erfgoed

ERF
GOED

»»»» 10 & 11
sept. 2016

79.

Kaart F 7

GEMEENTEHUIS VAN SINT-JANS-MOLENBEEK

Graaf van Vlaanderenstraat 20
Sint-Jans-Molenbeek

- 🕒 za en zo van 10u tot 18u
- 📍 1-5 (Graaf van Vlaanderen)
- 📍 89 (Graaf van Vlaanderen)

Het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek deed in de jaren 1880 voor de bouw van een nieuw gemeentehuis een beroep op architect Jean-Baptiste Janssens, directeur van de dienst openbare werken van de gemeente. De werken gingen van start in 1887 en twee jaar later, op 28 september 1889, volgde de officiële opening. Het gebouw in eclectische stijl, met bekleding van Gobertangesteente, heeft twee gevels die scharnieren rond een hoektoren met een monumentale zuilenportiek, belijnd

door monumentale zuilen, die de ingang markeert. De toren wordt bekroond door een variant op de Griekse *thalos* met een koepel in geoxideerd koper. Het interieur is zeer verzorgd afgewerkt. De voor het publiek toegankelijke diensten liggen op de benedenverdieping, terwijl de gemeenteraadzaal en de kabinetten van burgemeester en schepenen zich op de verdieping bevinden, die men bereikt via een imposante marmeren trap, waarvan het trappenhuis versierd is met dubbele pilasters. (B 13/04/1995)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u45, 13u, 14u15, 15u30 en 16u45.

Tentoonstelling 'Een ontdekkingstocht langs de architectuur van Molenbeek' (zie kadertekst hieronder).

Met de medewerking van Molenbecca en het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek.

👁️ TENTOONSTELLING

Een ontdekkingstocht langs de architectuur van Molenbeek

De verschillende wijken van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek bezitten elk een typisch architecturaal erfgoed waaruit hun aparte stedenbouwkundige ontwikkeling blijkt. We treffen er diverse bouwstijlen aan. De gemeentebouwen dateren voor het merendeel van het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw en hebben een neoclassicistisch karakter. De eclectische stijl is het best vertegenwoordigd in de maritieme wijk, onder meer langs de Jubelfeestlaan, de Belgicalaan en de Leopold II-laan.

Kom dit weinig gekende erfgoed ontdekken op de tentoonstelling in het gemeentehuis en tijdens de wandelingen.

- 🕒 zaterdag en zondag van 10u tot 18u
- 📍 gemeentehuis van Sint-Jans-Molenbeek, Graaf van Vlaanderenstraat 20 in Sint-Jans-Molenbeek – kaart F 7
- 📍 1-5 (Graaf van Vlaanderen)
- 📍 89 (Graaf van Vlaanderen)

Met de medewerking van Molenbecca en het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek.

🚶 WANDELING

Een bedrijflijk voorkomen...

Deze wandeling door Sint-Jans-Molenbeek voert ons langs twee gebouwen die opvallen in hun omgeving omwille van de nadrukkelijke verwijzingen naar het verleden binnen de esthetische principes van een resoluut hedendaagse architectuur. Vlak bij het Saincteletteplein verrijst het opmerkelijke gebouwencomplex van de *Fédération Wallonie-Bruxelles*. De inrichting van deze kantoorgebouwen beantwoordt volledig aan de normen en behoeften van de 21ste eeuw, maar langs de buitenkant gezien lijken ze uit de 19de eeuw te dateren, met hun neoclassicistische voorkomen versmolten met enkele originele traveeën uit die periode. Niet ver daarvandaan, aan de Havenlaan, staan de gebouwen van de KBC nauwelijks 20 jaar oud, maar waarvan de vormtaal de wereld van Grieken en Romeinen oproept terwijl de structuur naar het Justitiepaleis verwijst.

- 🕒 zondag om 12u (duur: 1u30)
- 📍 vertrek: aan het beeld van 'Agent 15/De Vaartkapoen', op de hoek van de Lavalléestraat en het Saincteletteplein/ Leopold II-laan in Sint-Jans-Molenbeek – kaart G 6

- 📍 2-6 (Ribaucourt)
- 📍 51 (Sainctelette)
- 📍 89 (Ribaucourt)

📞 reserveren verplicht vóór 16 september (bruksel@skynet.be). Beperkt aantal plaatsen.

Met de medewerking van Brukselbinnenstebuiten en de Dienst Toerisme van het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek.

BUSTOCHT

Leven in Arcadia

Men noemt ze soms Normandische of Anglo-Normandische chalets, of ook wel Engelse cottages. Het gaat om woningen die qua uitzicht de herinnering oproepen aan de eeuwenoude traditionele architectuur van leem en houtvakwerk. In tuinwijken, kasteeltjes of burgerhuizen, steeds vertolken ze de nostalgie van de stadsbewoner naar een eenvoudig leven in een landelijke omgeving. De voorliefde voor deze stijl, gaande van 'hovenierswoning' tot kleine Normandische follies in openbare parken, heeft heel wat vormen aangenomen. In het 'land van de baksteen' hebben talrijke architecten voor deze cottagestijl geopteerd. Deze bustocht voert u van de Engelse parken van koning Leopold II naar de buitenverblijven van de bourgeoisie die destijds buiten de Brusselse stadsmuren op zoek ging naar gezonde lucht.

- 🕒 **zaterdag om 9u, 11u en 13u (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: parking van de Basiliek van het Heilig Hart in Koekelberg – kaart E 6**
- 📍 **19 (Bossaert-Basiliek)**
- 📍 **49-87 (Riethuizen)**
- 📞 **reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 48 personen per bustocht.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

TENTOONSTELLING

Neostijlen in het Graafschap Jette

Jette en Ganshoren, tot 1841 een en dezelfde gemeente, behielden lange tijd hun landelijk karakter. Het kasteel De Rivieren en de abdij van Dielegem vormden de enige grote constructies op hun grondgebied. De abdij werd op het einde van de 18de eeuw verbouwd door hofarchitect Laurent-Benoît Dewez in neoclassicistische stijl. De abtswoning, het enige overgebleven relict van dit klooster, is een te weinig gekend pareltje van deze stijl. In 1811 liet Nicolas-Melchiae Bonaventure een kasteeltje oprichten in dezelfde bouwrend. De tweede helft van de 19de eeuw betekende een ommekeer in de ontwikkeling van beide gemeenten. Na de aanleg van de spoorlijn en de verplaatsing van de Sint-Pieterskerk kreeg Jette een gemeenteplein, grotendeels gerealiseerd in neo-Vlaamse-renaissancestijl. Een andere stijl die veelvuldig werd toegepast in beide gemeenten is de neogotiek, in het bijzonder in religieuze gebouwen. Op deze tentoonstelling komen deze stijlen en ook nog andere neostijlen en/of mengvormen aan bod.

- 🕒 **zaterdag en zondag van 10u tot 12u en van 13u tot 17u**
- 📍 **Gemeentelijk museum van het Graafschap Jette, voormalige abtswoning van Dielegem, J.-B. Tiebackxstraat 14 in Jette – kaart E 3**
- 📍 **53 (Dielegem)**

Met de medewerking van de Geschied- en heemkundige kring van het Graafschap Jette.

BEGELEIDE RALLY

Stijlvol Jette en Laken

Liefhebbers van neostijlen komen hier aan hun trekken! Neoclassicisme, neorenaissance, ontleeningen aan de klassieke oudheid en zelfs aan het oude Egypte. Deze wandeling volgt de voetsporen van een abt, kloosterzusters, architecten, een generaal, een koning en een koningin. Het parcours gaat door het hart van Jette, met het Boudewijnpark, de vallei van de Molenbeek, de Stichting Koningin Elisabeth en nog heel wat andere haltes vol levendige geschiedenis. Een rally vol verrassingen!

- 🕒 **zaterdag om 9u, 11u, 14u en 16u (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: voor de Sint-Pieterkerk, Kardinaal Mercierplein in Jette – kaart F 4**
- 📍 **19-51-62-93 (Kerkhof van Jette)**
- 📍 **53 (Kerkhof van Jette)**
- 📞 **reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

WANDELING

In stijl rond het Bockstaelplein

Het administratief centrum van de gemeente Laken werd in 1912 verplaatst naar het Bockstaelplein, met de bouw van een indrukwekkend nieuw gemeentehuis in neorenaissancestijl. De omliggende woningen op het plein en langs de nieuw aangelegde Bockstaellaan werden opgetrokken in een vrolijke mengeling van stijlen die zo typisch is voor de periode rond de eeuwwisseling in Brussel. Kom de gevels ontcijferen en leer de stijlen herkennen van dit gevarieerde geheel van gebouwen waaronder scholen, herenhuizen en sociale woningen. Uitzonderlijk kan het vroegere gemeentehuis worden bezocht tijdens de rondleiding op zondagnamiddag.

- 🕒 **zondag om 11u30 en 14u (duur: 1u30)**
- 📍 **vertrek: voor het vroegere gemeentehuis, Emile Bockstaelplein in Brussel-Laken – kaart G 4**
- 📍 **6 (Bockstaal)**
- 📍 **62-93 (Bockstaal)**
- 📍 **49-53-88-89 (Bockstaal)**
- 📞 **reserveren verplicht (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 25 personen per vertrek.**

Met de medewerking van Laken Onthuld.

80.

Kaart E 3

VOORMALIGE ABTSWONING VAN DIELEGEM*Jean Tiebackxstraat 14 – Jette*⌚ za en zo van 10u tot 12u
en van 13u tot 17u

B 53 (Dielegem)

Hoewel beroofd van haar oorspronkelijke omgeving en bijgebouwen straalt de abtswoning van de abdij van Dielegem met haar classicistische gevels nog altijd een zekere grandeur uit. Architect Laurent-Benoît Dewez, aanhanger van de Lodewijk XVI-stijl en een zekere terugkeer naar de klassieke oudheid, realiseerde het gebouw vanaf 1775. Het weerspiegelt de luxe waarmee de abt en de kanunniken zich omringden die in Dielegem de zorg hadden over acht parochies. De abdij werd in 1797 verkocht en ontdaan van haar meubels en kunstvoorwerpen. In 1898 kreeg ze iets van haar vroegere luister terug toen dokter Capart het goed kocht en de grote salon als feestzaal gebruikte. In 1954 werd de abtswoning door de gemeente Jette aangekocht om er een cultureel centrum van te maken, maar de restauratiewerken begonnen pas in 1967 en duurden tot 1972. Binnen werden de neogotische lambriseringen uit de tijd van dokter Capart verwijderd die de oorspronkelijke 18de-eeuwse decoratie verborgen en alle vertrekken gerenoveerd. De grote salon, waarvan de muren door pilasters worden belijnd, heeft opmerkelijk stucwerk bewaard met guirlandes, lauwerkransen en putti, typische elementen uit het decoratieve repertoire van de Lodewijk XVI-stijl. Deze ruimte doet vandaag geregeld dienst voor tentoonstellingen en concerten. (B 03/02/1953)

Gidsen ter plaatse. Met de medewerking van de Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette.

Tentoonstelling 'Neostijlen in het Graafschap Jette' (zie kadertekst hiernaast).

80

81.

Kaart G 4

HUIS VAN DE CREATIE-CULTUREEL CENTRUM BRUSSEL NOORD – VOORMALIG GEMEENTEHUIS VAN LAKEN*Emile Bockstaelplein – Brussel-Laken*

⌚ enkel zo van 14u tot 18u

M 6 (Bockstael)

I 62-93 (Bockstael)

B 49-53-88-89 (Bockstael)

In 1893 besloot de gemeente Laken een nieuw gemeentehuis te laten bouwen met de bedoeling dat zich daar omheen een nieuwe wijk zou ontwikkelen. De architectuurwedstrijd werd gewonnen door architect Paul Bonduelle, die geassocieerd was met Charly Gilson. Het duo had trouwens al voor meerdere projecten in Brussel samengewerkt. De werken duurden van 1907 tot 1912. Bonduelle, opgeleid aan de Ecole des Beaux-Arts van Parijs, ontwierp een gebouw met klassieke lijnen in baksteen en witsteen met een centrale toren aan de gevel die duidelijk verwijst naar de Noord-Franse belforten, meer bepaald die van Rijsel en Calais. De fraai geordende gevel aan het Bockstaelplein, dat rekening houdend met het gemeentehuis werd aangelegd, beschikt over twee vrij lange vleugels, die samen met de zijgevels en de achtergevel een gesloten rechthoek vormen. Een centrale vleugel in deze rechthoek vormt twee binnenpleinen. Een beeldenprogramma dat de schone

81

kunsten en de gemeentelijke deugden voorstelt, versiert het gebouw aan de binnen- en buitenkant. Het gemeentehuis van Laken verloor zijn functie na de aanhechting bij de Stad Brussel in 1921. Het gebouw huisvest momenteel het Huis van de Creatie-Cultureel Centrum Brussel Noord. Deze ruimte voor opleidingen en multidisciplinaire artistieke creatie wil de kennisoverdracht aanmoedigen tussen professionele kunstenaars en het grote publiek. (B 13/04/1995)

Artistieke activiteiten voor klein en groot ter gelegenheid van de opendeurdagen van het Huis.

Vertrekpunt van de wandeling "In stijl rond het Bockstaelplein" beginnend met een bezoek aan het vroegere gemeentehuis (zie kadertekst hiernaast).

82.

Kaart G-H 4

KERKHOF VAN LAKEN

*Onze-Lieve-Vrouwvoorplein
Brussel-Laken*

🕒 *za en zo van 8u30 tot 16u30
(laatste toegang om 16u)*

🕒 *62-93 (Prinses Clementina)*

🕒 *53 (Kunstenaars)*

Hoewel het kleine kerkhof van Laken voordien al een zekere populariteit genoot, deed de begrafenis van koningin Louise-Marie in de Sint-Barbarakapel, gevolgd door de bijzetting van haar stoffelijk overschot in de nieuwe kerk van Laken, de aantrekkingskracht ervan nog toenemen, vooral onder de burgerij, de aristocratie en in de kunstenaarswereld. In enkele jaren tijd groeide het kerkhof van Laken uit tot een soort van 'Belgisch Père Lachaise'. De bewaard gebleven monumenten bieden een waardevol overzicht van de grafkunst van die tijd. Het mausoleum van de familie Washer en zijn indrukwekkende pinakel vervaardigd in de ateliers Salu, de grafzerk van François Vaxelaire, een echt schrijn ontworpen door architect Francken Willemaers, of de bronzen kapel van de familie Fondu zijn illustratief voor de neogotische stijl. Het imposante monument opgericht door baron Louis Seutin door architect Félix Laureys belichaamt de neobarok, terwijl de kapel gebouwd door Jean-Pierre Cluysenaer voor graaf Jacques André Coghen alle kenmerken van de neoromaanse stijl verenigt, met details ontleend aan de byzantijnse kunst. Het grafmonument ten slotte van Joseph Poelaert, een schaaluitvoering van het hoofdportaal van het Brusselse Justitiepaleis, de monumentale tempel ter nagedachtenis van Guillaume Van Volxem, de op een sokkel rustende sarcofaag van Marie Pleyel of de grafkapel van de zangeres Malibran door architect Tilman-François Suys vertolken de diverse aspecten van het neoclassicisme. (B 14/01/1999)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 13u. Met de medewerking van Epitaaft.

82

83.

Kaart H 4

KERK VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN LAKEN

*Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 17
Brussel-Laken*

🕒 *za en zo van 14u tot 17u*

🕒 *62-93 (Prinses Clementina)*

🕒 *53 (Artiesten)*

Om de wens van zijn overleden echtgenote, die in Laken begraven zou worden te respecteren, liet koning Leopold I plannen ontwerpen voor een nieuwe kerk ter vervanging van de oude. Joseph Poelaert won de uitgeschreven wedstrijd onder een pseudoniem en leidde de werken, die op 27 mei 1854 begonnen, met de eerste steenlegging door de koning zelf. Al snel echter werd hij te zeer in beslag genomen door de bouw van het Justitiepaleis en vertrouwdde hij de voltooiing van de kerk toe aan andere architecten die de werken verder opvolgden. De Onze-Lieve-Vrouw van Lakenkerk, het grootste voorbeeld van neogotische kerkbouw in België, zou de parochiekerk van de Belgische vorsten worden. Bij haar inwijding in 1872 was ze nochtan ver van afgewerkt. Daarom deed Leopold II een beroep op de Münchense architect von Schmidt om de voorgevel, de monumentale por-

talen en de centrale toren te voltooien. De werken duurden tot 1907, behalve voor het beeldhouwwerk aan de buitenkant dat nog niet af was. De drie slanke hoofdbeuken van gelijke hoogte verlenen het gebouw een verheven gevoel. De neogotische preekstoel binnen werd bekroond met een eerste prijs op de Wereldtentoonstelling van Parijs in 1878. In de koninklijke crypte achter het koor rust het stoffelijk overschot van de koningen en prinses van ons land. (B 09/03/1936)

Tentoonstelling over kardinaal Cardijn.

Concert door Stijn Hanssens en presentatie van het galerijorgel Schyven (1874)/Van Bever (1912), gebouwd in een art deco orgelkast met hergebruik van enkele neogotische elementen van de oorspronkelijke orgelkast en van het koororgel Van Bever (1907), geplaatst in een neogotische orgelkast, zondag om 15 u. Met de medewerking van Brusselse Orgels.

Activiteit 'Onze-Lieve-Vrouw van Laken van onder tot boven' (zie kadertekst hiernaast).

Vertretpunt van de wandeling 'Van Maria naar Lambertus' (zie kadertekst hiernaast).

83

WANDELING

Van Maria naar Lambertus

Van Onze-Lieve-Vrouw-van-Laken naar Sint-Lambertus aan de voet van de Heizel: tussen deze twee neogotische kerken die uiterlijk zo van elkaar verschillen, ontstond in minder dan een eeuw een nieuwe stadswijk waar huizen in alle mogelijke neostijlen werden gebouwd. Het mooie groene kader krijgt u er tijdens deze wandeling gratis bij.

- ⌚ **zaterdag en zondag om 14u**
(duur: 2u)
- ⦿ **vertrek: voor de ingang van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-van-Laken, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Brussel-Laken – kaart H 4**
- 📍 **62-93 (Prinses Clementina)**
- 📍 **53 (Kunstenaars)**
- 📞 **reserveren gewenst op het nummer 0486/40.40.89. Maximaal 25 personen per vertrek.**

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Codémus Concept.

TENTOONSTELLING

Keuze te over

De graftekens op de begraafplaats van Laken worden gekenmerkt door een grote stijldiversiteit. De opdrachtgevers vonden hun inspiratie in modelboeken die een brede waaier aan vormen en stijlen tentoonspreiden. De ambitie om een uniek grafmonument tot stand te brengen en zo de persoonlijkheid en de status van de familie tot uiting te brengen stimuleerde ontwerpers (kunstenaars, architecten) om het beste van zichzelf te geven. De keuze van de stijl was zelden vrijblijvend en is in verband te brengen met de sociale en ideologische achtergronden van de opdrachtgever(s). In de tentoonstelling worden graftekens in uiteenlopende stijlen belicht en kan de bezoeker kennis maken met het creatieproces dat er achter schuilgaat (tekeningen, maquettes, oude foto's). De link naar de nabijgelegen begraafplaats en de daar aanwezige graftekens wordt gemaakt tijdens de rondleidingen.

- ⌚ **zaterdag en zondag van 10u tot 18u**
- ⦿ **Museum voor Grafkunst – Voormalig atelier van grafkunstenaar Ernest Salu, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 in Brussel-Laken – kaart G-H 4**
- 📍 **62-93 (Prinses Clementina)**
- 📍 **53 (Kunstenaars)**

Met de medewerking van Epitaaf en de studenten van de Master Kunstwetenschappen van de Universiteit Gent.

ACTIVITEIT

Onze-Lieve-Vrouw-van-Laken, van onder tot boven

Een buitenkans om de Onze-Lieve-Vrouw-van-Lakenkerk te bezichtigen van onder tot boven! Tijdens deze uitzonderlijke openstelling van het neogotische kerkgebouw zult u onder andere een bezoek kunnen brengen aan de orgeltafel, de dakgebinten en de buitenterrassen. Mooie uitzichten gegarandeerd!

- ⌚ **zaterdag om 11u30 en 15u (duur: 1u30)**
- ⦿ **vertrek: voor de ingang van de Onze-Lieve-Vrouwerk, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Brussel-Laken – kaart H 4**
- 📍 **62-93 (Prinses Clementina)**
- 📍 **53 (Kunstenaars)**
- 📞 **reserveren verplicht (laeken.decouverte@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek. Vanwege de talrijke trappen en de nauwe doorgangen is een goede fysieke conditie noodzakelijk.**

Met de medewerking van Laken Onthuld.

84.

Kaart J 2 **SINT-PIETER-EN-SINT-PAULUSKERK***Peter Benoitplein
Brussel-Neder-Over-Heembeek*

⬇️ za en zo van 14u tot 18u

Ⓑ 47-53 (Peter Benoit)

De Sint-Pieter-en-Sint-Pauluskerk ligt geografisch tussen de Sint-Niklaaskerk die niet meer gebruikt wordt voor de cultus en de Sint-Pieterskerk, waarvan alleen de romaanse toren overblijft. Op vraag van het aartsbisdom werden overigens twee forse torens aan de voorkant gebouwd als herinnering aan deze twee monumenten die deel uitmaken van de geschiedenis van de gemeente. De zeer ruime kerk werd in 1935 voltooid naar het ontwerp van architect Julien De Ridder in een modernistische stijl die evenwel haar referenties naar het verleden niet loochent, meer bepaald de kerken in de Maasstreek met hun dubbele klokkentoren aan de voorgevel. De dragende structuur van gewapend beton is hier met een parement van

84

bakstenen bekleed, terwijl het interieur bepleisterd is. Imposante tongewelven overspannen het eenbeukige schip over zijn hele breedte. De verrassende bas-reliëfs in ajourtechniek, onder meer in het timpaan van de hoofdingang, zijn vervaardigd door Paul Stoffijn.

Activiteit 'Kerkgeschiedenissen in Neder-Over-Heembeek'
(zie kadertekst hieronder).

 TENTOONSTELLING EN WANDELING**Kerkgeschiedenissen in Neder-Over-Heembeek**

Deze wandeling vertrekt aan de Sint-Niklaaskerk, die onlangs is geres-taureerd en nu het Cultureel Centrum Brussel-Noord – Huis van de Creatie huisvest, en laat u de verschillende religieuze en burgerlijke bouwstijlen in de wijk ontdekken: een romaanse toren, laatste overblijfsel van een vroegmiddeleeuwse kerk, de Sint-Pieter-en-Sint-Pauluskerk met haar twee torens die verwijzen naar de twee voormalige gebedshuizen van Neder- en Over-Heembeek, de pastorie, enz. Profiteer van de gelegenheid om ook de tentoonstelling over de restauratie en de herbestemming van de Sint-Niklaaskerk te bezoeken.

- ⬇️ zaterdag en zondag van 10u tot 18u (wandeling met gids om 11u en 14u). Rondleidingen van de tentoonstelling op aanvraag.
- Ⓞ Cultureel Centrum Brussel-Noord – Huis van de Creatie, Sint-Niklaasplein in Brussel-Neder-Over-Heembeek – kaart J 3
- Ⓑ 47-53 (Zavelput)

Met de medewerking van het Cultureel Centrum Brussel-Noord – Huis van de Creatie, de Groene Wandeling van Neder-Over-Heembeek en de diensten Cultuur en Stedenbouw van de Stad Brussel.

 TENTOONSTELLING**De neostijlen in Evere**

Aan de hand van oude ansichtkaarten en foto's wil deze tijdelijke tentoonstelling in het Gemeentelijk Museum Pieter Cnops de aanwezigheid tonen van de verschillende neostijlen in het bouwkundig erfgoed van Evere. Een grote diversiteit aan gebouwen passeert hierbij de revue: kerk, pastorie, kerkhof, niet-uitgevoerd ontwerp voor een nieuw gemeentehuis, privéwoningen, enz. Voor de bezoekers die hun bezoek willen voortzetten met een wandeling door de straten van Evere is er een gidsje verkrijgbaar.

- ⬇️ zaterdag en zondag van 10u tot 18u
- Ⓞ Gemeentelijk Museum Pieter Cnops, Edouard Stuckensstraat 11-13 in Evere – kaart J 5
- Ⓜ 55 (Linde)

Met de medewerking van het gemeentebe-stuur van Evere.

85.

Kaart L 6

KERKHOF VAN BRUSSEL*Kerkhof van Brussellaan – Evere*

⌚ za en zo van 8u30 tot 16u30
(laatste toegang om 16u)

📍 63-66-80 (Kerkhof van Brussel)

Omdat de bestaande kerkhoven te klein waren geworden, besloot het stadsbestuur van Brussel een uitgestrekt terrein van 41 hectare aan te kopen langs de Leuvensesteenweg om er een nieuwe begraafplaats aan te leggen. De opdracht werd toevertrouwd aan de Duitse landschapsarchitect Louis Fuchs, die een begraafplaats in parkstijl ontwierp met door bosjes afgeboorde gazons en door hagen omheinde ruimtes. De robuuste ingangspaviljoenen in neo-etruskische stijl werden ontworpen door architect Pirre-Victor Jamaer. In tegenstelling tot andere begraafplaatsen is de neogotische stijl hier niet opvallend aanwezig. Sterker is de invloed van het oude Egypte, wat niet verwonderlijk is als men weet

dat liberalen en vrijmetselaars zich bij voorkeur op de begraafplaats van Brussel lieten begraven. Zo vindt men hier talrijke obeliskken, zonnestralen in steen, maar ook sfinxen zoals die op het graf van danseres Paulette Verdoot of het indrukwekkende bronzen exemplaar dat waakt over het monument opgericht ter ere van de gesneuvelde Franse soldaten tijdens de oorlog van 1870. Een majestueuze portiek met faraonische allure geeft toegang tot het ereperk van de soldaten die gevallen zijn tijdens de twee wereldoorlogen. De sarcofaag boven op een gebouwtje in neoclassicistische stijl dat Jamaer ontwierp voor Jules Anspach en de imposante grafkelder van de familie Bishoffsheim in neo-etruskische stijl, gebouwd door architect Louis Gonthyn in 1884 dicht bij de ingangspaviljoenen, illustreren de diversiteit aan bouwstijlen die op het kerkhof van Brussel te zien zijn. (B 06/02/1997)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u30 en 14u. Met de medewerking van Pro Velo.

85

Brochure met de belangrijkste grafmonumenten verkrijgbaar bij het onthaal.

86

86.

Kaart J 5

**GEMEENTELIJK MUSEUM
PIETER CNOPS**

*Edouard Stuckensstraat 11-13
Evere*

⌚ za en zo van 10u tot 18u

📍 55 (Linde)

Het Gemeentelijk Museum Pieter Cnops is sinds 1994 gevestigd in een herenhuis in neorenaissancestijl dat in 1898 gebouwd werd naar de plannen van dokter De Coster, die er tot 1920 woonde. Een centraal torentje in de gevel beklemtoont de middentravee van het bakstenen gebouw dat op de benedenverdieping een parement heeft in hardsteen. Onder de kroonlijst aan de rechterkant ziet men een

fries van rondboogjes, een decoratief element dat sinds de 10de eeuw gangbaar is in de romaanse kunst. Het museum schetst de geschiedenis van de gemeente vanaf de middeleeuwen tot vandaag aan de hand van documenten, foto's, schilderijen, beelden, werktuigen en dagelijkse gebruiksvoorwerpen die het economische, politieke, religieuze en verenigingsleven van Evere illustreren.

Tentoonstelling 'De neostijlen in Evere' (zie kadertekst hiernaast).

87.

Kaart I 4

**LOKETTENZAAL STATION
SCHAARBEEK (TRAIN WORLD)***Prinses Elisabethplein 5
Schaarbeek*

⌚ za en zo van 10u tot 17u

📍 92 (Schaarbeek Station)

📍 59 (Schaarbeek Station)

Het eerste station van Schaarbeek, dat een klein houten gebouw verving, dateert uit 1887. Het stemt overeen met de linkervleugel van het huidige stationsgebouw en werd gebouwd naar de plannen van architect Franz Seulen en ingenieur De Paepe van de Belgische Spoorwegen. Die laatste leidde ook de bouw van de rechtervleugel met de grote lokettenzaal die uit 1913 dateert, in een periode waarin niet alleen het reizigersvervoer maar ook het goederenvervoer gestaag toenam. Het station in neo-Vlaamse renaissancestijl combineert gevels in afwisselende banden natuursteen en baksteen met een monumentale metalen structuur. De complexe dakpartijen verlenen het gebouw een zeer karakteristiek uitzicht. Het vroegere station is volledig gerestaureerd en maakt vandaag deel uit van

het recent geopende trainmuseum *Train World*. De oorspronkelijke gebouwen zijn met zorg gerenoveerd en aangepast aan hun nieuwe functie. (B 10/11/1994)

Opgelet: het volledige complex van *Train World* is enkel tegen betaling toegankelijk (laatste toegang om 15u30). Alleen de grote lokettenzaal is voor de gelegenheid gratis te bezoeken.

Rondleidingen door de grote lokettenzaal, zaterdag en zondag om 10u, 11u, 12u, 13u, 14u en 15u. Maximaal 20 personen per vertrek.

Vertrekpunt van de wandeling 'Recycleren om nieuwe luister te geven?' (zie kadertekst hieronder).

WANDELING**Recycleren om nieuwe luister te geven?**

Schaarbeek stond in de jaren 1960 in een slecht daglicht, maar beleefte vandaag een tweede jeugd. Zijn architectuur verleidt en betovert. Bezoekers bewonderen zijn mooie lanen maar ze hebben nog lang niet alles gezien. Schaarbeek biedt verrassingen bij de vleet, zoals zijn mooi station in een mengeling van stijlen of de Heilige Familiekerk met haar bijna Duits aandoende accenten. En werd de koepel van het Pantheon niet gekopieerd in een van zijn scholen? Laat u verleiden tijdens deze wandeling door de straten, langs opmerkelijke huizen, sociale woningen, met tegeldecors versierde gevels en nog veel meer.

⌚ zaterdag om 9u, 11u, 14u en 16u (duur: 1u30)

📍 vertrekkend voor het station van Schaarbeek, Prinses Elisabethplein 5 in Schaarbeek (einde van de wandeling voor de Heilige Familiekerk) – kaart I 4

📍 92 (Schaarbeek Station)

📍 59 (Schaarbeek Station)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.**

FIETSTOCHT

Tussen kastelen, gemeentehuizen en stations

De rode draad doorheen deze 12 km lange fietstocht is een unieke bouwstijl, volledig 'vertrouwd en lokaal gegroeid': de neo-Vlaamse renaissance. Het uitgangspunt voor deze stijl was de Italiaanse renaissance, die vermengd werd met ons lokaal middeleeuws architecturaal erfgoed. Dit komt tot uiting in het gebruik van elementen zoals trap- en puntgevels, torentjes en erkers. Stations en gemeentehuizen behoren tot de belangrijkste voorbeelden van deze stijl. De fietstocht gaat van Schaarbeek naar Jette via het park van Laken.

- ⌚ *zaterdag en zondag om 10u en 14u30 (duur: 3u30)*
- 📍 *vertrek: gemeentehuis van Schaarbeek, Colignonplein in Schaarbeek – kaart I 5-6*
- 📍 92 (Eenens)
- 📍 59 (Eenens)
- 📄 *reserveren verplicht op het nummer 02/502.73.55 (maandag tot zondag van 10u tot 18u). Maximaal 20 personen per vertrek. Opgelet: eigen fiets meebrengen. Geen fietsverhuur ter plaatse mogelijk.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Pro Velo.

WANDELING

Het Colignonplein, de neorenaissancestijl in al haar glorie

De neo-Vlaamse renaissancestijl van het gemeentehuis van Schaarbeek werd tussen 1885 en 1915 magistraal vormgegeven door de architecten vader en zoon Van Ysendyck. Dit monumentale bouwwerk zou de stijl van de gebouwen rond het Colignonplein, maar ook die van vele huizen in de wijk diepgaand beïnvloeden. Deze wandeling toont ons de vele stilistische variaties, geïnspireerd op de rijke decoratie van het gemeentehuis, in de versiering van de gevels van talrijke woningen, gebouwd in de directe omgeving van dit historiserende meesterwerk. Een bouwkundig erfgoed dat het herontdekken waard is.

- ⌚ *zondag om 14u30 (duur: 1u30)*
- 📍 *vertrek: voor het gemeentehuis, Colignonplein in Schaarbeek – kaart I 5-6*
- 📍 92 (Eenens)
- 📍 59 (Eenens)
- 📄 *maximaal 25 personen.*

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine de Schaarbeek (PatriS).

WANDELING

De ezelstad in de tijd van de hoepelrokken

Dit parcours belicht de geschiedenis van een Schaarbeekse wijk en zijn architectuur op het keerpunt tussen de 19de en 20ste eeuw. We vertrekken aan het Colignonplein, bij een van de mooiste gemeentehuizen in neo-Vlaamse renaissancestijl van België, en wandelen verder naar de Louis Bertrandlaan. Deze laan, die algemeen beschouwd wordt als een van de fraaiste van Brussel, bevat enkele architecturale parels. We zien er onder andere enkele panden in neo-Vlaamse renaissance, maar ook een woning die op en top neogotisch is en getuigt van het individualisme van de gegoede burgerij. Deze laan leidt ons als vanzelf naar het Josaphatpark, en de wandeling eindigt langs de Eisenhowerlaan, voor enkele woningen in neoclassicistische stijl.

- ⌚ *zaterdag en zondag om 10u en 14u (duur: 2u)*
- 📍 *vertrek: voor de hoofdingang van het gemeentehuis aan het Colignonplein in Schaarbeek – kaart I 5-6*
- 📍 92 (Eenens)
- 📍 59 (Eenens)
- 📄 *reserveren gewenst op het nummer 0499/21.39.85 of per mail (eguides.expo@gmail.com). Maximaal 20 personen per vertrek.*

Met de medewerking van E-guides.

89.

Kaart 1 6

HUIS DER KUNSTEN

Haachtsesteenweg 147
Schaarbeek

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 25-62-92 (Robiano)

🏠 65-66 (Robiano)

Het gebouw aan de straatzijde, op nr. 147 van de Haachtsesteenweg, verbergt een achterin gelegen landhuis dat in 1826 gebouwd werd voor de rijke lakenhandelaar Charles-Louis Eenens. Dit werd in 1876 verhoogd met een verdieping en uitgebreid met twee uitspringende hogere vleugels, gestructureerd door hoge pilasters. Tussen 1894 en 1899 werd een bakstenen toren in eclectische stijl toegevoegd en werden de stalen vergroot. De gevels zijn in neoclassicistische stijl, maar de salons bewaren decoratieve elementen die ontleend zijn aan diverse stijlen – Lodewijk XV, Lodewijk XVI en neo-Vlaamse renaissance – volgens de smaak van de periode. De residentie van de familie Terlinden, genoemd naar de laatste eigenaars, is een toonbeeld van een aristocratische woning uit de belle époque in Schaarbeek. Het werd in 1950 eigendom van de gemeente en huisvest vandaag het Huis der Kunsten, waar tentoonstellingen, concerten, lezingen en andere culturele evenementen plaatsvinden. De vroegere zadelkamer is omgevormd tot een oude Brusselse herberg, terwijl de ruime gewelfde kelderruimtes ook voor voorstellingen worden gebruikt. De tuin met vijver is een aangename plek om even te verpozen. (B 28/05/2015)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zullen in de salons van het Huis der Kunsten neoclassicistische kunstwerken te zien zijn uit de gemeentelijke collecties.

88.

Kaart 1 5-6

GEMEENTEHUIS VAN SCHAARBEEK

Colignonplein – Schaarbeek

🕒 za van 14u tot 18u
zo van 10u tot 18u

📍 92 (Eenens)

🏠 59 (Eenens)

Het huidige gemeentehuis van Schaarbeek werd door koning Albert I in 1919 plechtig geopend. Het werd gebouwd naar de plannen van architect Maurice van Ysendyck in de neo-Vlaamse renaissancestijl, die toen vrij populair was. Het verving het vorige gemeentehuis, ontworpen door Jules-Jacques Van Ysendyck, vader van Maurice, dat in 1911 door een felle brand in de as was gelegd. De gevel van het vroegere gebouw werd behouden maar het volume verdubbelde bijna doordat de zijgevels van 43 op 71 m werden gebracht. De centrale toren doet denken aan de belforten van middeleeuwse steden en het bijzonder verzorgde metselwerk roept de architectuur op van een van de bloeiperiodes uit onze geschiedenis. De witte Euvillesteen structureert de gevels door de omlijsting van de vensters en ordening van de muurvlakken in rode en geverniste zwarte baksteen. Het interieur van het gebouw bezit een opmerkelijke decoratie. De grote lokettenzaal heeft Italiaanse allures met de superpositie van arcaden, rustend op Toscaanse zuilen, en de vloer van marmeren tegels in verschillende kleuren. De vertrekken, zoals de kantoren van de

schepenen, zijn weelderig versierd met glas-in-loodramen, cassette-plafonds, beeldhouwde schouwen en houten lambriseringen met motieven ontleend aan het decoratieve repertoire van de renaissance. (B. 13/04/1995)

Rondleidingen zaterdag om 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15 en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Pro Velo.

Vertrekpunt van de wandelingen 'Tussen kastelen, gemeentehuizen en stations', 'De ezelstad in de tijd van de hoepelrokken' en 'Het Colignonplein, de neorenaissancestijl in al haar glorie' (zie kaderteksten hiernaast).

88

89

90.

Kaart H 6 **SINT-JAN-
EN-SINT-NIKLAASKERK**

Brabantstraat 75A – Schaarbeek

- za en zo van 14u tot 18u
- 3-4-25-55 (Noordstation)
- 14-58-61 (Noordstation)

De gevel van de Sint-Jan-en-Sint-Niklaaskerk volgt de rooilijn van de neoclassicistische huizenrij van de Brabantstraat. De centrale travee onder fronton wordt bekroond door een vierkante klokkentoren. De bouwstijl is uitgesproken neoclassicistisch met enkele eclectische kenmerken. De kerk werd immers dankzij een legaat van Jean-Nicolas Nevraumont tussen 1847 en 1850 gebouwd naar de plannen van architect J.P.J. Peeters die de antieke bouwprincipes toepaste in de Lodewijk XVI-adaptatie. Hieraan dankt de kerk haar algeheel imposant voorkomen. De geledingen worden benadrukt door hardstenen elementen, zoals de omtrek van de nissen, de zuilen van de klokkentoren, het fronton, de muurplinten, de kroonlijst en de schijnvoegen van de ingang. In het interieur vallen de massieve

Korinthische zuilen op, die verdubbeld zijn om de gewelven te dragen. De corresponderende pilasters ritmeren de muren van de zijbeuken. De architecten D. Peeters, E. Carpentier en G. Hansotte waren eveneens bij de bouw van de kerk betrokken. Een opmerkelijk meubilair en een romantisch orgel vervolledigen het fraaie interieur. Het hoofdaltaar in wit marmer en enkele beelden zijn het werk van beeldhouwer Guillaume Geefs. (B 22/02/1984)

Gids ter plaatse. Met de medewerking van Klare Lijn.

 WANDELING
De Noordwijk of het postmodernisme in al zijn glorie

Wijk van de pestlijders in de middeleeuwen, wandelplaats voor de burgerij langs de Groendreef in de 18de eeuw, lijdend voorwerp van vastgoedspeculatie en megalomane projecten in de jaren 1960... De Noordwijk heeft in de loop van de eeuwen al veel meegemaakt. Vandaag is haar architectuur een uitstraalraam voor het postmodernisme. Nadat het Manhattanproject maar zeer gedeeltelijk gerealiseerd werd, werden langs de brede lanen gebouwen en beeldhouwwerken opgericht vol referenties naar stijlen van vroeger. De Noordwijk anders bekeken? Met deze wandeling zit u goed.

- zondag om 10u en 14u (duur: 1u30)
- vertrek: naast de fontein van Pol Bury, Albert II-laan in Schaarbeek – kaart H 7
- 3-4-25-55 (Noordstation)
- 14-58-61 (Noordstation)
- reserveren verplicht op nummer 02/537.78.75 (maandag tot vrijdag van 10u tot 13u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van Itinéraires, op de Paden van de Geschiedenis.

91. Kaart H-16 **KONINKLIJKE SINT-MARIAKERK**

Koninginneplein – Schaarbeek

⌚ za van 10u tot 17u
zo van 11u tot 17u

📍 92-93 (Sint-Maria)

In 1844 won architect Louis Van Overstraeten de architectuurwedstrijd die was uitgeschreven voor de bouw van een kerk, strategisch gelegen op het tracé tussen het koninklijk paleis van Brussel en dat van Laken. De jonge architect uit Gent, hij was pas 26 jaar, stelde een kerk in byzantijns-romaanse stijl voor met centraal grondplan in de vorm van een achthoek omringd door apsiskapellen. Het geheel werd bekroond door een indrukwekkende koepel op gewelfzwicken gedragen door bundelpijlers. De koepel werd lichter gemaakt door het gebruik van metaal en lichte bekledingsmaterialen. Ze laat licht binnen langs oculi in de basis van de lantaarntoren en via een gordel van vensterterhoogte van de kroonlijst. Om de structuur te verstevigen voegde de architect nog lichtbogen toe, ontleend aan de gotiek. De bouwwerken begonnen in 1845 en op 15 augustus 1853

werd de kerk ingewijd. Haar naam was een eerbetoon aan de drie jaar tevoren overleden koningin Louise-Marie. Na de vroegtijdige dood van Van Overstraeten in 1849 werd de kerk afgewerkt door architect Gustave Hansotte. Het originele meubilair en de decoratie van het interieur vormen samen met de architectuur een zeldzaam maar zeer homogeen voorbeeld van 'byzantijnse' kunst in Brussel. (B 09/11/1976)

Rondleidingen, zaterdag om 10u en 14u en zondag om 11u en 14u. Met de medewerking van Kerk en Toerisme Brussel.

Vertrekpunt van de wandeling 'Neostijlen, regionalisme en art deco in Schaarbeek' (zie kader-tekst hieronder).

 FIETSTOCHT**Neostijlen, regionalisme en art deco in Schaarbeek**

Deze fietstocht vertrekt aan de Sint-Mariakerk en verkent de wijken langs de Haachtsesteenweg, het Colignonplein, de Paul Deschanellaan en het Verboeckhovenplein tot het station van Schaarbeek. Onderweg komen we verschillende neostijlen tegen die in een notendop de geschiedenis van de architectuur van de 19de en het begin van de 20ste eeuw illustreren. De rijkdom en diversiteit van het architecturale erfgoed van Schaarbeek worden hierbij in de kijker geplaatst: publieke gebouwen (gemeentehuis, oud tramdepot, station en scholen in verschillende stijlen), kerken (Sint-Maria, Sint-Elisabeth, Sint-Servaas), neoclassicistische patriciërswohnungen zoals het kasteel Eenens (nu Huis der Kunsten), huizen in eclectische en neogotische stijl, maar ook enkele voorbeelden van art deco in de Paul Deschanellaan.

⌚ zaterdag en zondag om 14u30 (duur: 2u30)

📍 vertrek: voor de Koninklijke Sint-Mariakerk, Koninginneplein in Schaarbeek – kaart **H-16**

📍 92-93 (Sint-Maria)

🚲 deze fietstocht is met eigen fiets. Geen fietsverhuur ter plaatse! Mogelijkheid om een fiets te ontfemen aan de stand *Villo!* nr.144, Koningsstraat 257.

Met de medewerking van GRACQ – Les Cyclistes quotidiens (lokale afdeling van Schaarbeek).

92.

Kaart H 7

**FAMILIEHULP –
VOORMALIG HÔTEL PUCCINI**Koningsstraat 294
Sint-Joost-ten-Node

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 92-93 (Gillon)

Hôtel Puccini, ooit de woning van baron de Mesnil, vormt een geheel met het aanpalende gebouw. De gevel, een combinatie van witsteen en hardsteen, is sterk geïnspireerd op de Italiaanse stadspaleizen uit de Renaissance. De bekronende balustrade bovenaan en vijf van de vensters met fronton op de bel-etage zijn afkomstig van de Villa Cazeaux in neo-palladiaanse stijl, die vroeger op deze plaats stond en in 1868 werd gesloopt. Het interieur is prachtig bewaard gebleven met een mooi geheel van salons waarvan de decoratie afwisselend is uitgevoerd in stijlen die in de 19de eeuw in de mode waren: neogotiek,

92

neorenaissance, neo-Lodewijk XV en neo-Lodewijk XVI. Een schouw en reliëfkast, een andere op een reproductie van het graf van Lorenzo de Medici door Michelangelo. Stucwerk, cassetteplafonds en originele luchters vervulden de sfeer van een patriciërswooning. Vandaag zijn in dit

gebouw de kantoren van de organisatie Familiehulp gevestigd.

Rondleidingen zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Arkadia en Korei.

93

93.

Kaart H 7

LE BOTANIQUE Koningsstraat 236
Sint-Joost-ten-Node

🕒 za en zo van 12u tot 18u

📍 M 2-6 (Kruidtuin)

📍 T 92-93 (Kruidtuin)

📍 B 61 (Kruidtuin)

Dit reusachtige gebouw, dat plaats moest bieden aan de collecties van een plantentuin, werd opgetrokken tussen 1826 en 1829. Kunstenaar-decorateur Pierre-François Gineste leidde de werken, die werden uitgevoerd naar de plannen van architect Tilman-François Suys. Uitgaand van de klassieke structuur van een orangerie ontwierp hij een indrukwekkende centrale rotonde met een koepel, geflankeerd door twee vleugels die elk eindigden in een licht uitspringend paviljoen. Door zijn regelmaat en eenvoud is de gevelopstand een perfecte illustratie van de principes van het neoclassicisme. Grote ramen vullen de ruimtes tussen de zuilen van de rotonde

en bekleden ook de veranda die door diezelfde colonnade wordt afgebakend. Daarnaast zijn er nog de serres die tegen de zijvleugels aanleunen. Al snel kwamen op het idee om op deze magische plek feesten te organiseren en daarom werd een grote zaal neergezet tussen de oostelijke orangerie en de rotonde. Vanaf 1870 werden hier echter kruiden geteeld. Tot 1939 zou de Kruidtuin functies vervullen die min of meer aansloten bij zijn oorspronkelijke doel. In 1970 kocht de Belgische Staat het gebouw, dat uiteindelijk in 1984 een nieuwe bestemming kreeg als Cultureel Centrum van de *Fédération Wallonie-Bruxelles*. Vandaag vinden er talrijke culturele activiteiten plaats rond hedendaagse kunsten. Ook de festivals, waaronder de vermaarde *Nuits du Botanique*, genieten veel bekendheid. (B 15/05/1964).

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 13u30 en 15u.

Tentoonstelling 'De saga van de Bota' over de geschiedenis van de tuin en het gebouw (vrije toegang de hele namiddag).

94.

Kaart J 7

SINT-ALEYDISKERK

Daillylaan 136-142 – Schaarbeek

🕒 enkel za van 10u tot 16u

📍 25-62 (Weldoeners)

📍 61 (Dailly), 65 (Weldoeners)

De gevel van de Sint-Aleydiskerk, die de rooilijn van de straat volgt, is een combinatie van neoromaanse stijl en late art deco. Architect Willy Van Hove is de bedenker van dit stilistische huwelijk dat op het eerste gezicht vreemd lijkt maar toch functioneert omdat deze twee stijlen, hoewel ver in de tijd uiteenliggend, gebaseerd zijn op eenvoud van de vormen en een strakke geometrie. De eerste steen werd op 13 juni 1953 gelegd door kardinaal Van Roey en een jaar later, op 30 september 1954, werd het kerkgebouw ingewijd. Het centrale gedeelte van de gevel, geflankeerd door twee uitspringende zijvolumes, wordt gestructureerd door acht kolos-

sale pilasters. Vier daarvan lopen door tot de toren die bekroond is met een betonnen kruis. Binnen overspannen brede tongewelven het schip dat slechts drie traveeën telt. De muren zijn bekleed met witsteen en gele baksteen. Grote rondboogvensters laten langs alle zijden overvloedig licht binnenstromen.

Tentoonstelling van religieuze objecten, waaronder een monstrens, vervaardigd door kunstsmid-beeldhouwer Colruyt, een kruisbeeld gevonden op het slagveld van Verdun en een Russische icoon uit de 18de eeuw versierd met fijn kantwerk van verguld koper.

WANDELING

Van neoromaans naar neoclassicisme: de Linthoutwijk in Schaarbeek

De hoogte van Linthout, doorsneden door de Leuvensesteenweg, werd vanaf het einde van de 19de eeuw geleidelijk bebouwd. Langs zijn brede lanen werden verschillende types woningen gebouwd waarin het overwicht aan burgerhuizen opvalt. Historiserende en eclectische stijlen genoten de voorkeur van de meeste opdrachtgevers, die met elkaar wedijverden om hun gevel een zo individueel mogelijk uitzicht te bezorgen. We zien dit in het bijzonder aan het grote aantal herenhuizen in neorococostijl, maar ook in de vele en soms verbazende mengvormen van andere bouwstijlen uit de West-Europese architectuurgeschiedenis. De voorliefde voor neostijlen duurde zelfs tot in het interbellum, toen voor de laatste keer de gotische en romaanse stijlen werden aangewend voor religieuze gebouwen in de wijk.

🕒 zaterdag om 14u30 (duur: 1u30)

📍 vertrek: voor de fontein Bocca de Luna, Jamblinne de Meuxplein in Schaarbeek/Brussel-Uitbreiding – kaart J 8

📍 28-61-63-79 (de Jamblinne de Meux)

👤 maximaal 25 personen.

Enkel in het Frans.

Met de medewerking van de vereniging Patrimoine de Schaarbeek (PatriS).

95.

Kaart I 7

GEMEENTEHUIS VAN SINT-JOOST-TEN-NODE Sterrenkundelaan 13
Sint-Joost-ten-Node

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 2-6 (Madou)

📍 65-66 (Quetelet)

Het gemeentehuis van Sint-Joost-ten-Node met zijn parmantige gevel in Beaux-Artsstijl uit 1911 ligt wat verstopt aan de voet van een hoge glazen kantoortoren. Deze architecturale stroming dankt zijn naam aan de Ecole des Beaux-Arts en de Académie des Beaux-Arts te Parijs en is geïnspireerd op de grote Franse stijlen van de 18de eeuw. Ze kende succes van de jaren 1860 tot aan de Eerste Wereldoorlog. Oorspronkelijk stond hier een paviljoen bewoond door violist Charles De Bériot. Dit werd in 1868 aangekocht door de gemeente en verbouwd door architect Léon Govaerts naar plannen die uit 1908-1909 dateren. De hoofdingang, gemarkeerd door een elegante smeedijzeren luifel, bevindt zich in de centrale halfronde travee bekrond door een koepel met lantaarn. De kroonlijst wordt versierd door een attiek met een fries van guirlandes. Het gemeentehuis werd in 1967 vergroot door architect Vandenhoutte die een paviljoen aanbouwde op de hoek van de Verbondstraat. Opmerkelijk in het interieur zijn de monumentale trap en de mozaïekvloer van de grote hal. (B 22/10/1992)

Rondleidingen, zaterdag en zondag om 10u30, 11u30, 12u30, 14u30, 15u30, 16u30 en 17u15. Met de medewerking van Pro Velo en Korei.

Gratis folder over de geschiedenis van het gebouw en zijn bewoners aan de ingang.

Vertrekpunt van de wandeling 'Sint-Joost: een verrassende architecturale microkosmos' (zie kadertekst hiernaast).

95

WANDELING**Sint-Joost: een verrassend architecturale microkosmos**

Sint-Joost-ten-Node is niet alleen de kleinste, dichtstbevolkte, meest multiculturele en meest contrastrijke van al de Brusselse gemeenten, maar treedt ook naar voren als een verrassend microkosmos op het vlak van architectuur in Brussel. U kunt zich daar zelf van overtuigen op deze wandeling door zijn nauwe neoclassicistische straten waar nog een aantal mooie burgerwoningen staan, erfenis van het oude dorp van Sint-Joost langs de Maalbeek. Sommige hebben een onverwachte nieuwe bestemming gekregen...

🕒 zondag om 10u30 en 14u30 (duur: 2u)

📍 vertrek: voor het gemeentehuis van Sint-Joost-ten-Node, Sterrenkundelaan 12-13 in Sint-Joost-ten-Node – kaart I 7

📍 2-6 (Madou)

📍 65-66 (Quetelet)

📞 reserveren verplicht op het nummer 02/675.19.67 (maandag tot vrijdag van 10u tot 17u). Maximaal 25 personen per vertrek.

Enkel in het Frans.**Met de medewerking van Brussel Babbelt.**

TENTOON- STELLING EN BEZOEKEN

De gevels van Square Steurs

De eerste huizen op de *place des Milices* in Sint-Joost-ten-Node werden gebouwd in 1888. Het plein werd in 1899 omgedoopt tot Armand Steursplein, naar de toen recent overleden burgemeester. In 1904 stelde de gemeenteraad voor om het plein om te vormen tot een square. De aanleg ervan, naar de plannen van architect Eugène Dhucque, werd echter pas in 1930 goedgekeurd. In 1932 werd de square feestelijk geopend. In de loop der jaren is langs de square, zelf een voorbeeld van art-deco-stijl, een gevarieerde bebouwing ontstaan in diverse stijlen.

Het gaat om huizen in neo-Vlaamse renaissancestijl of eclectische stijl afgewisseld met appartementsgebouwen. De tentoonstelling en de te bezoeken gebouwen laten u dit alles ontdekken.

- 🕒 *zaterdag en zondag van 10u tot 18u (rondleidingen om 10u, 12u, 14u en 16u)*
- 📍 *Armand Steurssquare in Sint-Joost-ten-Node – kaart 17*
- 📍 *61 (Steurs)*

Met de medewerking van Les Amis du square Armand Steurs.

96.

Kaart 18

CHARLIERMUSEUM

Kunstlaan 16 – Sint-Joost-ten-Node

- 🕒 *za en zo van 12u tot 17u*
- 📍 *2-6 (Kunst-Wet/Madou)*
- 📍 *29-63-65-66 (Madou)*

Rond 1890 verwief kunstliefhebber en verzamelaar Henri Van Cutsem twee aangrenzende gebouwen in neoclassicistische stijl langs de huidige Kunstlaan. Het eerste, dat uit 1844 dateerde, werd intact gelaten, het tweede werd gesloopt en heropgebouwd door Victor Horta om het samen met het eerste te integreren tot één geheel. De hardstenen elementen geven allure aan de gevel. Aan de achterkant lopen de bijgebouwen door tot aan de Liefdadigheidsstraat. De grote, met marmer versierde hal geeft toegang tot de verschillende salons die een interessante verzameling schilderijen, beeldhouwwerken, wandtapijten en toegepaste kunst bevatten. Alle salons zijn bijna in een verschillende stijl uitgevoerd. Na het Lodewijk XVI-salon volgen het Lode-

wijk XV-salon en de Empiresalon en -kamer waarvan het meubilair of de decoratie telkens de naam hebben bepaald. Kortom, het museum vormt een echte staalkaart van stijperiodes die rond de eeuwwisseling opnieuw werden gecreëerd. In 1904 liet Van Cutsem zijn huis na aan beeldhouwer Guillaume Charlier die het in 1925 op zijn beurt schonk aan de gemeente Sint-Joost-ten-Node. (B 15/07/1993)

Rondleidingen zaterdag en zondag om 13u30 en 15u30. Met de medewerking van Korei.

Tentoonstelling “Het Charliermuseum, een eclectisch gebouw en interieur”, met uitleg over het ontstaan van het museum.

97

97.

Kaart 18

SINT-JULIANAKAPEL

Liefdadigheidsstraat 41
Sint-Joost-ten-Node

🕒 za en zo van 10u tot 18u

📍 2-6 (Kunst-Wet/Madou)

📞 29-63-65-66 (Madou)

De kleine, aan Sint-Juliana toegewijde kapel op de top van de hoogte van Sint-Joost werd in 1886 gebouwd naar de plannen van architect Joris Helleputte. Het eenbeukige gebouw, van baksteen en hardsteen, bezit een neogotisch decor van uitzonderlijke waarde door zijn integriteit en samenhang. Het interieur, dat de invloed verraaft van de Kortrijkse architect en decorateur Jean-Baptiste Bethune en diens eigentijdse interpretatie van

de gotische architectuur, bevat een mooi geheel van sjabloonschilderijen, polychrome muurbeschilderingen die parementen van baksteen en witsteen, maar ook van geplooid draperieën imiteren, evenals monumentale tafereelen op pleisterwerk, metselwerk en doek. In het koor ondersteunen slanke zuiltjes in gepolijste en vergulde hardsteen de gewelfribben. Het hoofdaltaar in zwart, rood en groen Mazymarmer harmonieert met de polychrome vloerbetegeling. Het neogotische meubilair is ongetwijfeld uitgevoerd onder leiding van Joris Helleputte zelf. De kapel is sinds 2009 in gebruik door het Roemeens Cultureel-Spiritueel Centrum, dat er culturele activiteiten organiseert om het imago van Roemenië in Europa te promoten. (B 30/03/1989)

ZOEK DE VLAG!

U maakt graag foto's en bent fan van monumenten? Aarzel dan niet en neem deel aan onze wedstrijd door enkele selfies te nemen terwijl u de Open Monumentendagen bezoekt. Opgelet: op elke foto moet het gebouw of de plaats die u bezoekt goed herkenbaar zijn en de blauwe vlag, die de voor het publiek opengestelde gebouwen tijdens het weekend aanduidt, moet goed zichtbaar zijn!

Stuur uw foto('s) naar het adres : jdp-omd@gob.brussels met vermelding van uw naam, volledig adres en de plaats(en) waar de foto's genomen zijn.

De foto's zullen gedurende het weekend en de dagen daarna gepubliceerd worden op onze Facebookpagina en op Pinterest. De eerste 50 inzendingen worden beloond met een cadeautje.

Facebook (Bruxelles Patrimoines)

Pinterest ([jdpomd](#))

Twitter ([@jdpomd](#))

Op initiatief van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Onder bescherming van de Raad van Europa, in het kader van de Europese Monumentendagen

Begeleidingscomité

Pascale INGELAERE, *Kabinet van de Minister-President*
Stéphane DEMETER en **Thierry WAUTERS**,
Directie Monumenten en Landschappen

Organisatie

Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/Brussel Stedelijke Ontwikkeling
Directie Monumenten en Landschappen

Algemene coördinatie

Brigitte VANDER BRUGGHEN en **Paula DUMONT**
met de medewerking van **Cindy DE BRANDT**

Redactie

De teksten over de opengestelde monumenten werden geschreven door **Christophe VACHAUDEZ**

Vertaling

Gitracom

Revisie en verbetering teksten

Harry LELIÈVRE, *Directie Monumenten en Landschappen*
Leo CAMERLYNCK

Herkomst foto's

De foto's werden genomen door **Alfred de VILLE de GOYET**,
Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
behalve: **Wim ROBBERECHTS/GOB** (11, 14, 18, 30, 71),
BNP Paribas Fortis (19), **Marnix VAN ESBROECK/Vlaams Parlement** (20),
Marie-Noëlle MARTOU (22), **Bip** (26), **J.-P. HUGUET** (34),
Directie Monumenten en Landschappen (37, 52, 94), **Brulabo** (40),
Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (41 en foto pagina 32),
Roberta SAVIANE (66), **Schmitt-GlobalView/GOB** (82),
Georges de Kinder/GOB (foto pagina 84),
Motty CC BY-SA 3.0 (glas-in-loodraam op omslag).

Ontwerp omslag en affiche

Kaligram, Brussel

Ontwerp programma, opmaak en cartografie

Kaligram, Brussel

Druk

IPM, Brussel

Verantwoordelijk uitgever

Arlette VERKRUYSSEN, Gewestelijke Overheidsdienst Brussel/
Brussel Stedelijke Ontwikkeling, CCN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

Dankwoord

De Directie Monumenten en Landschappen wenst alle openbare en privé-instellingen te danken, alsook alle eigenaars die hebben bijgedragen tot het succes van de Brusselse Open Monumentendagen.

De Directie dankt ook de vereniging Patrimoine et Culture die het centraal informatiepunt ontvangt en VisitBrussels, die de website van het evenement beheert.

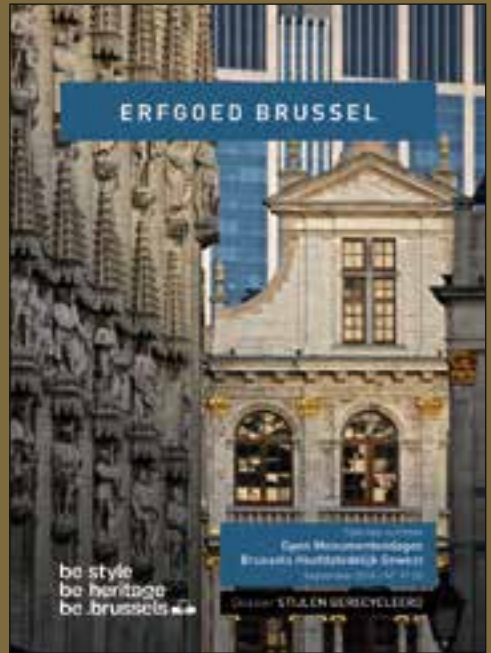
ONTDEK HET ERFGOED VAN BRUSSEL

Sinds 2011, richt het tijdschrift *Erfgoed Brussel* zich tot al wie een passie heeft voor erfgoed, zowel Brusselaars als niet-Brusselaars, en wil de diverse facetten van de monumenten en landschappen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod laten komen.

Elk nummer omvat een themadossier, enkele algemene artikels en een rubriek news.

Het dubbele septembernummer is helemaal gewijd aan het thema van de Open Monumentendagen: Stijlen gerecycleerd.

Het tijdschrift *Erfgoed Brussel* is te koop in de boekhandel aan 10 € (dubbelnummer aan 20 €) of per abonnement.

Als u een jaarabonnement wilt voor 2016 (twee gewone nummer en een dubbelnummer) gelieve het bedrag van € 29 te storten op rekeningnummer BE 31 0912 3109 5455/BIC GKCCBEBB (op naam van Directie Monumenten en Landschappen) met de vermelding "Tijdschrift Erfgoed Brussel" en naam, voornaam en volledig adres van de bestemming.

Boekenverkoop!

Op 17 en 18 september, tussen 10u en 19u, organiseert de Directie Monumenten en Landschappen een boekenverkoop in de Sint-Gorikshallen. Ter gelegenheid van de Open Monumentendagen zullen vele titels aan promotieprijsen worden aangeboden. Haast u dus om erbij te zijn!

